

**Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία των φιλολογικών  
μαθημάτων και κυρίως στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.  
Έρευνα στους φιλολόγους-επιμορφωτές στο πλαίσιο του έργου  
*Οδύσσεια.***

**Δημήτρης Κουτσογιάννης (2007)  
Θεσσαλονίκη - Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας  
[dkoutsog@lit.auth.gr](mailto:dkoutsog@lit.auth.gr)**

**Έρευνα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, Έκδοση 1.0.**

Η έρευνα σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε κατά τα έτη 2004-2005 από το Δημήτρη Κουτσογιάννη. Στη διαδικασία υλοποίησης συνέβαλαν οι:

- Μπονίδης Κυριάκος: επιμελήθηκε το μεθοδολογικό μέρος της έρευνας·
- Μπαλαμπάνη Κατερίνα: έλαβε μέρος στη λήψη μέρους των συνεντεύξεων, στην ανάλυση του υλικού και σε μια πρώτη καταγραφή των αποτελεσμάτων·
- Κίτσου Ιωάννα: έλαβε μέρος σε μια δεύτερη ανάλυση του υλικού και στην επιλογή επιπλέον παραδειγμάτων·
- Αθηνά Ράλλη και Ιωάννα Χαλισιάνη: έλαβαν μέρος στη λήψη συνεντεύξεων·
- Η Δήμητρα Μήττα επιμελήθηκε το τελικό κείμενο.

Η τελική σύνταξη του κειμένου έγινε από το Δ. Κουτσογιάννη.

Για ερωτήματα ή διευκρινίσεις: [joanna@komvos.edu.gr](mailto:joanna@komvos.edu.gr)

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	5
1.0. Εισαγωγή.....	7
1.1. Συμμετέχοντες στην έρευνα - Στόχοι της έρευνας.....	8
1.2. Το υπό έρευνα υλικό και η τεχνική συλλογής του.....	8
1.3. Το ερευνητικό εργαλείο και οι στόχοι της έρευνας.....	9
1.4. Η μέθοδος και τα παραδείγματα ανάλυσης.....	10
2. ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	
I. Ταυτότητα επιμορφωτών-φιλολόγων.....	10
1.0. Σπουδές.....	10
1.1. Πριν από την επιμόρφωση.....	11
1.2. Μετά την επιμόρφωση.....	11
2.0. Αξιοποίηση.....	12
2.1. Σε άλλου είδους επιμορφωτικά προγράμματα.....	13
2.2. Πλάνο ενεργοποίησής τους στο μέλλον.....	13
II. Επιμόρφωση στις ΤΠΕ	
3.0. Επιμόρφωση που έλαβαν.....	14
3.1. Λόγοι που οδήγησαν στη συμμετοχή.....	15
3.2. Εκπαιδευτικό ίδρυμα.....	16
3.3. Ομοιογένεια / ανομοιογένεια συμμετεχόντων.....	16
3.4. Αποτίμηση επιπέδου σπουδών (οργανωτικό-θεωρητικό-πρακτικό).....	17
3.5. Προτάσεις βελτίωσης.....	19
III. Οι εκπαιδευτικοί ως επιμορφωτές	
4.0. Διαδικαστικά.....	21
4.1. Περιοχές - σχολεία ευθύνης.....	22
4.2. Τρόπος ανάθεσης.....	23
4.3. Χρόνια εργασίας στην επιμόρφωση.....	24
5.0. Επιμορφωτική διαδικασία.....	24
5.1. Φάσεις της επιμόρφωσης.....	24
5.2. Κεντρικά καθορισμένοι στόχοι.....	25
5.3. Περιγραφή επιμορφωτικών συναντήσεων.....	26
5.4. Στόχοι των επιμορφωτών και δυσκολίες.....	28
5.4.1. Οι στόχοι των επιμορφωτών.....	28

5.4.2. Οι στόχοι των επιμορφωτών σε σχέση με τις προσδοκίες των επιμορφούμενων.....	29
5.4.3. Οι εκπαιδευτικές ταυτότητες.....	30
5.4.4. Η προοπτική παρά τις δυσκολίες.....	32
6.0. Οι απόψεις τους για τους επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς.....	33
6.1. Ποσοτικά στοιχεία παρακολούθησης των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών.....	33
6.2. Απόψεις των φιλολόγων για τις ΤΠΕ και τα φιλολογικά μαθήματα πριν και μετά την επιμόρφωση.....	34
6.3. Τι προτιμούν/τι δεν προτιμούν να παρακολουθήσουν στα μαθήματα .....	36
6.4. Προθυμία χρήσης των νέων τεχνολογιών.....	36
6.5. Το εκτιμώμενο όφελος από την επιμόρφωση.....	37
6.5.1. Οι επιφυλακτικοί.....	38
6.5.2. Οι πιο αισιόδοξοι.....	39
6.6. Προτάσεις για βελτίωση.....	40
7.0. Διδακτικές εφαρμογές.....	43
7.1. Προετοιμασία των διδασκαλιών.....	44
7.2. Δυσκολίες κατά την προετοιμασία.....	45
7.2.1. Θέματα διδακτικής ταυτότητας.....	46
7.3. Περιγραφή του περιεχομένου των επιμορφωτικών συναντήσεων...	48
7.4. Περιγραφή των διδασκαλιών.....	51
7.5. Συμπεριφορά μαθητών/μαθητριών κατά τις διδασκαλίες.....	55
8.0. Υποστήριξη διδασκαλιών.....	56
8.1. Σύστημα ανατροφοδότησης εκπαιδευτικών.....	56
8.2. Υποστήριξη από τη διεύθυνση και το προσωπικό των σχολείων....	57
8.3. Συνεργασία με τους καθηγητές πληροφορικής σχολείου.....	59
8.4. Τεχνολογική υποστήριξη.....	60
9.0. Υποστήριξη επιμορφώτριας/επιμορφωτή.....	60
9.1. Αλληλοϋποστήριξη μεταξύ επιμορφωτριών/επιμορφωτών.....	60
IV. Χρήση των ΤΠΕ μετά την επιμόρφωση.....	61
10.0. Εκτός σχολικού περιβάλλοντος.....	61
10.1. Για εκπαιδευτικούς σκοπούς.....	61
10.2. Για μη εκπαιδευτικούς σκοπούς.....	61
11.0. Εντός σχολικού περιβάλλοντος χρήση.....	62

V. Προτάσεις για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων.....	65
12.0. Διάρκεια, έκταση της επιμόρφωσης και συνέχεια.....	66
12.1. Ρυθμίσεις σε θέματα διοικητικά και υποδομών.....	67
12.2. Ξεκάθαροι κεντρικοί στόχοι και οργανωτικό σχήμα.....	68
12.3. Το λογισμικό.....	69
12.4. Ευρύτερες αλλαγές στην εκπαίδευση.....	70
12.5. Καλύτερη προετοιμασία των επιμορφωτών.....	71
VI. Κέρδη και απώλειες για τους επιμορφωτές.....	72
Συμπεράσματα.....	74
Βιβλιογραφία.....	80
Παράρτημα.....	81

## Περίληψη

Κατά τα σχολικά έτη 1999-2001 επιδιώχθηκε για πρώτη φορά η επιμόρφωση φιλολόγων εκπαιδευτικών, προκειμένου να επιμορφώσουν άλλους εκπαιδευτικούς στη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στη διδακτική διαδικασία. Η επιμόρφωση διεξήχθη στο πλαίσιο του έργου *Οδύσσεια* από συνεργαζόμενα πανεπιστημιακά τμήματα των Πανεπιστημίων της Αθήνας και Θεσσαλονίκης (Φιλοσοφική Σχολή και Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, αντίστοιχα). Μετά την αποφοίτησή τους οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί εργάστηκαν ως επιμορφωτές άλλων εκπαιδευτικών μέχρι και το σχολικό έτος 2002-2003.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να αποτυπώσει την εμπειρία που αποκτήθηκε και τη λειτουργία του όλου συστήματος (από τη δική τους επιλογή και επιμόρφωση μέχρι και την επιμόρφωση των άλλων εκπαιδευτικών από τους ίδιους) από την οπτική των ίδιων των εκπαιδευτικών-επιμορφωτών. Ελήφθησαν προς τούτο συνεντεύξεις από δέκα εκπαιδευτικούς-επιμορφωτές που έλαβαν μέρος στην ανωτέρω διαδικασία, οι οποίες αναλύονται με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου.

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι η επιμορφωτική αυτή διαδικασία δημιούργησε μια πρώτη κρίσιμη ομάδα εκπαιδευτικών-επιμορφωτών φιλολογικών μαθημάτων με την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Ελλάδα. Πρόκειται για εκπαιδευτικούς που δεν αρκέστηκαν στην επιμόρφωση αυτή, αλλά οι περισσότεροι έδειξαν έντονο ενδιαφέρον για συνεχή εκπαίδευσή τους από εκεί και ύστερα.

Οι εκπαιδευτικοί αυτοί προσεγγίζουν θετικά, με κάποιες επιμέρους –σε κάποιες περιπτώσεις έντονες– επιφυλάξεις, την επιμορφωτική διαδικασία που ακολούθησαν. Θεωρούν ότι οι όποιες ατέλειες είναι φυσιολογικές, με δεδομένο το γεγονός ότι αυτή ήταν η πρώτη σοβαρή προσπάθεια. Μετά την αποφοίτησή τους ανέλαβαν σχολεία από μεγάλο γεωγραφικό εύρος, κυρίως από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, και η επιμορφωτική τους εμπειρία ήταν τα τρία χρόνια. Επισημαίνεται ότι το όλο σύστημα, από την ανάθεση σχολείων μέχρι και τη διάθεση των εργαστηρίων Πληροφορικής σε κάθε σχολείο δεν λειτούργησε ικανοποιητικά, με αποτέλεσμα η επιτυχία ή αποτυχία της όλης προσπάθειας να εξαρτάται από το βαθμό και την έκταση των πρωτοβουλιών που θα επιδείκνυαν οι ίδιοι.

Πολλά είναι τα προβλήματα που αναδεικνύονται από τη διαδικασία της επιμόρφωσης που ανέλαβαν να υλοποιήσουν. Ένα σημαντικό ζήτημα που αναδεικνύεται είναι αυτό των προαπαιτούμενων στοιχειωδών τεχνολογικών γνώσεων από τους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς, η έλλειψη των οποίων καθυστέρωσε σημαντικά τους στόχους της επιμόρφωσης. Επισημαίνεται, επίσης, η έλλειψη ενός σαφούς επιμορφωτικού curriculum, βάσει του οποίου θα πορευόταν ο κάθε επιμορφωτής. Ενδιαφέρον έχει και το γεγονός ότι το περιεχόμενο και οι στόχοι της επιμόρφωσης ήταν πολύ πιο μπροστά από την αναμονή των φιλολόγων (περίμεναν κυρίως εξοικείωση με την τεχνολογική διάσταση), αλλά και τις ισχύουσες διδακτικές πρακτικές τους (ταυτίζονταν με ξεπερασμένης αντίληψης εκπαιδευτικό λογισμικό).

Ως προς την αποτελεσματικότητα της όλης επιμορφωτικής παρέμβασης οι απόψεις δίστανται. Οι μισοί περίπου από τους επιμορφωτές είδαν πολύ λίγα θετικά αποτελέσματα και αυτό το αποδίδουν στη συνθετότητα του ζητήματος. Ευοίωνη είναι η διαπίστωση από τους υπόλοιπους που επισημαίνουν ότι, παρά τις δυσκολίες αυτές, η επιμονή σε συγκεκριμένους στόχους και η διάρκεια μπορούν να φέρουν θετικά αποτελέσματα. Τονίζεται από κάποιους επιμορφωτές ότι η όποια αλλαγή προς την κατεύθυνση αυτή δύσκολα μετατρέπεται σε πράξη, αφού πολλά στοιχεία του σχολικού συστήματος αποτρέπουν μια τέτοια προοπτική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι προτάσεις που καταθέτουν οι επιμορφωτές ως προς το πώς μπορούν να βελτιωθούν τα πράγματα στην επιμόρφωση των φιλολόγων. Οι προτάσεις ποικίλλουν, αγγίζουν όλες τις πτυχές του συστήματος που ενεπλάκη στην επιμορφωτική διαδικασία (επιμορφωτικά κέντρα, διοίκηση, σχολεία κλπ.) και αναδεικνύουν πλήθος παραμέτρων που πρέπει να συλλειτουργούν, προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικά στο μέλλον η όλη διαδικασία.

Το μεγαλύτερο μέρος των επιμορφωθέντων φιλολόγων χρησιμοποίησε μία ή δύο φορές το εργαστήριο των ΤΠΕ για διδασκαλία, σε μια διαδικασία προετοιμασίας που γινόταν με τη στενή συνεργασία εκπαιδευτικών-επιμορφωτών. Οι επιμορφωτές επισημαίνουν την προσκόλληση σημαντικού μέρους των διδασκαλιών αυτών στη σχολική ύλη και σε κάποιες περιπτώσεις μια εμμονή σε παραδοσιακού-συμπεριφοριστικού τύπου πρακτικές. Επισημαίνονται, επίσης, οι διοικητικού και τεχνικού χαρακτήρα δυσκολίες που συνήθως αντιμετώπιζονταν και τονίζεται η ιδιαίτερα θετική στάση των μαθητών.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι για τις διδασκαλίες αυτές δεν υπήρξε ευρύτερο ενδιαφέρον από τις διευθύνσεις και τους υπόλοιπους διδάσκοντες.

Η απότομη διακοπή της όλης διαδικασίας, τον Σεπτέμβριο του 2003, θεωρείται ως μια αρνητική και ανεξήγητη εξέλιξη. Από τις πληροφορίες δε που διαθέτουν οι ίδιοι φαίνεται ότι με τη διακοπή αυτή διακόπτεται και η προσπάθεια παιδαγωγικής αξιοποίησης των ΤΠΕ στα σχολεία. Οι περισσότεροι εκπαιδευθέντες φιλόλογοι των σχολείων εξακολουθούν να αξιοποιούν τις ΤΠΕ, αλλά για τις ανάγκες προετοιμασίας των μαθημάτων τους. Ελάχιστος είναι ο αριθμός αυτών που επιχειρεί έκτοτε να αξιοποιήσει τις ΤΠΕ και στη διδασκαλία.

Ιδιαίτερα θετικό μπορεί να χαρακτηριστεί το γεγονός ότι όλοι όσοι ρωτήθηκαν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας εκφράζουν την ικανοποίησή τους για τη συμμετοχή στην εμπειρία αυτή, παρά τις δυσκολίες που περιγράφουν.

## **1. Εισαγωγή**

Η εισαγωγή των ΤΠΕ αποτελεί επίμονο στόχο των εκπαιδευτικών συστημάτων στις χώρες της Ευρώπης αλλά και παγκόσμια. Μετά από την έμφαση που δόθηκε κατά τις πρώτες δεκαετίες, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980, στη δημιουργία υποδομών και στην ανάπτυξη λογισμικού, από τα μέσα της δεκαετίας και ύστερα μεγάλη βαρύτητα δίνεται στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια για την προετοιμασία ενός σώματος φιλολόγων επιμορφωτών, που θα λειτουργούσαν ως επιμορφωτές άλλων εκπαιδευτικών, πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου *Οδύσσεια*<sup>1</sup>, κατά τα σχολικά έτη 1999-2001. Η επιμορφωτική αυτή προσπάθεια πραγματοποιήθηκε από συνεργαζόμενα τμήματα των πανεπιστημίων της Αθήνας και του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (για τους Φιλολόγους). Στόχος του παρόντος κειμένου είναι να αξιολογήσει την εμπειρία αυτή, με δεδομένη την απόφαση της πολιτείας για συνέχιση του ίδιου μοντέλου επιμόρφωσης, η οποία, μετά από αρκετές αναβολές, προβλέπεται να ξεκινήσει το σχολικό έτος 2007-2008. Στο παρόν κείμενο δεν θα ασχοληθούμε με θέματα που αφορούν τη διαδικασία επιλογής των επιμορφωτών, τις λεπτομέρειες των προγραμμάτων επιμόρφωσης κλπ., γιατί κρίνουμε πως υπάρχουν περιγραφές στο διαδίκτυο, εύκολα προσβάσιμες (ΚΕΕ 2005α, 2005β).

---

<sup>1</sup> Πρόκειται για μεγάλο και σύνθετο έργο. Για μια εκτενή περιγραφή βλ. ΚΕΕ (2005α,β).

### **1.1. Συμμετέχοντες στην έρευνα - Στόχοι της έρευνας**

Η έρευνα εστιάζει το ενδιαφέρον της σε μία ομάδα δέκα φιλολόγων εκπαιδευτικών, που ενεπλάκησαν ενεργά κατά την πρώτη σοβαρή προσπάθεια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών για τη διδακτική αξιοποίηση των υπολογιστών στην εκπαίδευση. Η ομάδα αποτελούνταν από εκπαιδευτικούς που επιμορφώθηκαν στα δύο πανεπιστημιακά κέντρα επιμόρφωσης, τα οποία λειτούργησαν κατά την περίοδο 1999-2001 στα Πανεπιστήμια Αθήνας και Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο του ευρύτερου έργου *Οδύσσεια*. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί αποσπάστηκαν από το σχολείο τους και επιμορφώθηκαν για ένα σχολικό έτος, προκειμένου να λειτουργήσουν ως επιμορφωτές άλλων εκπαιδευτικών. Μετά από την ολοκλήρωση της επιμόρφωσής τους ο κάθε επιμορφωτής ανέλαβε να επιμορφώσει εκπαιδευτικούς (φιλολόγους στην προκειμένη περίπτωση) που εκδήλωσαν ενδιαφέρον από 3-5 όμορα σχολεία που είχαν εξοπλιστεί κατάλληλα από το ίδιο έργο (*Οδύσσεια*).

Η επιλογή της ομάδας των επιμορφωτών αυτών για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας έγινε τυχαία από το σύνολο των φιλολόγων που επιμορφώθηκαν κατά την περίοδο αυτή, προκειμένου να λειτουργήσουν ως επιμορφωτές άλλων εκπαιδευτικών. Δόθηκε βαρύτητα, ώστε να υπάρχουν επιμορφωτές και από τα δύο επιμορφωτικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), αλλά και από όλα τα έτη επιμόρφωσης. Ο στόχος της έρευνας στην προκειμένη περίπτωση είναι να καταγραφεί και να αποτιμηθεί ο πλήρης κύκλος της εμπειρίας που αποκτήθηκε από το στάδιο της επιμόρφωσής τους στα δύο πανεπιστημιακά κέντρα μέχρι το τελικό στάδιο της επιμόρφωσης άλλων εκπαιδευτικών στο έργο τους.

### **1.2. Το υπό έρευνα υλικό και η τεχνική συλλογής του**

Ως τεχνική συλλογής του υπό έρευνα υλικού επιλέχθηκε η συνέντευξη για τα πλεονεκτήματα που προσφέρει. Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγονται η φυσικότητα και η αμεσότητα στην επικοινωνία, καθώς και η δυνατότητα που προσφέρει για συλλογή πλούσιου υλικού, ακόμη και μη προβλεπόμενου, σχετικά με το υπό εξέταση θέμα (Breakwell 1995, Cohen & Manion 1994).

Η μορφή που επιλέχθηκε για τη συνέντευξη στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας ήταν η εντοπισμένη συνέντευξη (focused interview), καθώς με τη βοήθεια ενός οδηγού συνέντευξης θα δινόταν η δυνατότητα να εστιαστεί η προσοχή των συμμετεχόντων στην έρευνα στις προς



εξέταση περιοχές της, ώστε με τις απαντήσεις τους να προσφέρουν το απαραίτητο για τη συγκεκριμένη έρευνα υλικό. Οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου, ώστε να επιτευχθούν αφενός η δημιουργία ευχάριστου κλίματος επικοινωνίας κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης, αφετέρου η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμβάθυνση στο εκάστοτε θέμα που θα έδινε τη δυνατότητα στους ερωτώμενους να μιλήσουν και για θέματα που ενδεχομένως δεν είχαν προβλεφθεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό, μπορούσαν όμως να αποτελέσουν υλικό χρήσιμο τόσο για προβληματισμό όσο και για αξιοποίηση στο πλαίσιο της υπό διεξαγωγή έρευνας.

Ακολουθήθηκε η κάτωθι ερευνητική διαδικασία:

1. Προηγήθηκε επικοινωνία και συναντήσεις με τους εκπαιδευτικούς για τη λήψη των συνεντεύξεων.
2. Κατά τις συνεντεύξεις, η διάρκεια των οποίων ήταν κατά προσέγγιση 60', δημιουργήθηκε ευχάριστο κλίμα επαφής και επικοινωνίας και επιχειρήθηκε η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμβάθυνση στο εκάστοτε θέμα, καθώς και η λήψη απαντήσεων σε ερωτήματα, τα οποία, μολονότι δε είχαν προβλεφθεί, φαινόταν ότι θα δημιουργούσαν νέο προβληματισμό σχετικά με τη θεματική της έρευνας.
3. Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν με τη χρήση ψηφιακού δημοσιογραφικού μαγνητοφώνου, απομαγνητοφωνήθηκαν και ακολούθησε η ανάλυσή τους.

### **1.3. Το ερευνητικό εργαλείο και οι στόχοι της έρευνας**

Οι άξονες βάσει των οποίων διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις παρατίθενται στο παράρτημα και θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις ευρύτερες ενότητες, που επιδιώκουν και τη διερεύνηση τριών πτυχών του ζητήματος<sup>2</sup>:

- Με την πρώτη ενότητα (άξονας I) επιδιώκεται η καταγραφή κάποιων εισαγωγικών δεδομένων που έχουν σχέση με την ταυτότητά τους.
- Με τη δεύτερη ενότητα (άξονας II) επιχειρείται να καταγραφεί και να αποτιμηθεί η επιμορφωτική διαδικασία και το περιεχόμενο της επιμόρφωσης που ακολούθησαν στα δύο πανεπιστημιακά ιδρύματα, Αθήνας και Θεσσαλονίκης.

---

<sup>2</sup> Βλ. Παράρτημα σ. 81.

- Με την τρίτη ενότητα (άξονας III) επιδιώκεται να αποτυπωθεί η εμπειρία και οι απόψεις των ίδιων των φιλολόγων ως επιμορφωτών, οι οποίοι είχαν στην επιμορφωτική τους ευθύνη συγκεκριμένο αριθμό διδασκόντων.
- Με την τέταρτη ενότητα (άξονας IV) επιδιώκεται να αποτυπωθεί η κατάσταση μετά από το πέρας της επίσημα θεσμοθετημένης επιμορφωτικής διαδικασίας.

#### **1.4. Η μέθοδος και τα παραδείγματα ανάλυσης**

Τη διατύπωση των αξόνων της έρευνας και την επιλογή της ερευνητικής μεθόδου και των παραδειγμάτων της ανάλυσης του ερευνητικού υλικού ακολούθησε η διαδικασία συγκρότησης του συστήματος των κατηγοριών. Το απομαγνητοφωνημένο υλικό αποδελτιώθηκε με βάση τους ερευνητικούς άξονες και τις ευρύτερες ενότητες της έρευνας που προαναφέρθηκαν. Στη συνέχεια συγκροτήθηκε το «*παραγωγικό*» σύστημα των κατηγοριών βάσει των ερωτημάτων που επιδιώκει να απαντήσει η παρούσα έρευνα και της βιβλιογραφικής συζήτησης αναφορικά με τη χρήση των ΤΠΕ στη διδασκαλία.

Η ανάλυση του υλικού της έρευνας πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου (Denzin & Lincoln 2000, Lamnek 1995, Μπονίδης 2004). Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκε ένα μοντέλο σύνθεσης δύο παραδειγμάτων της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου που επιτρέπει την ανάλυση σε μακρο- και μικροεπίπεδο της «*δόμησης*» και της «*εξήγησης*».<sup>3</sup> Στο πλαίσιο της κάθε μιας (υπο) κατηγορίας επιλέγονται και δίνονται ενδεικτικά παραδείγματα.

### **ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

Παρουσιάζονται στη συνέχεια αναλυτικά τα δεδομένα, όπως προέκυψαν από την ποιοτική ανάλυση του υλικού.

#### **I. Ταυτότητα επιμορφωτών-φιλολόγων**

##### **1.0. Σπουδές**

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προκύπτει ότι η συγκεκριμένη ομάδα των εκπαιδευτικών-επιμορφωτών αποτελούνταν από εκπαιδευτικούς με διάθεση για σπουδές και επιστημονική αναζήτηση. Αυτό προκύπτει σαφώς από την παράθεση των δεδομένων στις δύο επόμενες υποενότητες. Δεν είναι άλλωστε τυχαία η επιλογή της

<sup>3</sup> Για μια αναλυτική περιγραφή βλ. Μπονίδης 2004.

παρακολούθησης των επιμορφωτικών αυτών προγραμμάτων, αλλά και η ανάληψη της επιμορφωτικής ευθύνης για άλλους εκπαιδευτικούς στη συνέχεια.

### **1.1. Πριν από την επιμόρφωση**

Πέρα από το βασικό τους πτυχίο από διάφορες Φιλοσοφικές Σχολές της χώρας, διαπιστώθηκε πως οι τρεις από τους δέκα εκπαιδευτικούς είχαν πριν από την επιμόρφωση μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών και μία εκπαιδευτικός κατείχε διδακτορική διατριβή. Πέντε είχαν παρακολουθήσει μικρής διάρκειας επιμορφωτικά σεμινάρια, ενώ δύο είχαν συγγραφικό έργο.

*Παρακολούθησα μόνο σεμινάρια, ευκαιριακά δηλαδή, κατά περίπτωση, παρακολουθώ έναν κύκλο όταν δημιουργήθηκαν τα πρώτα ΠΕΚ, ήταν τρίμηνης διάρκειας αυτό, στη ΣΕΛΜΕ μέχρι το 1993, αν θυμάμαι καλά, '94 τότε καταργήθηκε η ΣΕΛΜΕ.*

*Βασικό τίτλο σπουδών το πτυχίο μου της φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης.*

*Οι βασικές μου σπουδές είναι πτυχίο φιλοσοφικής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τμήμα Νεοελληνικό Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας.*

*Είχα ήδη τελειώσει το μεταπτυχιακό μου στη, και τέλειωνα και το διδακτορικό μου τότε.*

*Πολλά επιμορφωτικά σεμινάρια γύρω από τη διδακτική αλλά και ευρύτερου ενδιαφέροντος, όπως περιβαλλοντική.*

### **1.2. Μετά την επιμόρφωση**

Μετά το πέρας της επιμόρφωσης που παρακολούθησαν, αρκετοί από αυτούς συνέχισαν τις επιστημονικές/επιμορφωτικές τους αναζητήσεις είτε με παρακολούθηση κάποιου μεταπτυχιακού προγράμματος (δύο από αυτούς) είτε με την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής (τρεις), που άλλες φορές σχετιζόταν με το αντικείμενο της επιμόρφωσης και άλλες φορές όχι.

*Από το 2002 μέχρι το 2004 έκανα μεταπτυχιακό στις σύγχρονες τεχνολογίες.*

*Ενώ είχα ξεκινήσει την επιμόρφωση ήδη ήμουν, είχα ξεκινήσει και το μεταπτυχιακό μου, που το τελείωσα στη διάρκεια της επιμόρφωσης.*

*Τώρα είμαι σε εκπαιδευτική άδεια, κάνω τη διατριβή μου με αντικείμενο...*

## **2.0. Αξιοποίηση**

Στο σύνολό τους οι φιλόλογοι-επιμορφωτές συμμετείχαν στα προγράμματα της επιμόρφωσης εκπαιδευτικών καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας τους. Εντύπωση, ωστόσο, προκαλεί το γεγονός ότι η ενδοσχολική επιμορφωτική διαδικασία σταμάτησε μετά το σχολικό έτος 2002-2003 και οι εκπαιδευτικοί αυτοί έμειναν αναξιοποίητοι. Το σημείο αυτό τονίζεται ιδιαίτερα, και κυρίως η όλη προχειρότητα που υπήρξε ως προς τη συνέχεια ή όχι της επιμορφωτικής διαδικασίας. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα.

*Ερ. Σας ενημέρωναν επίσημα ότι σταματάει η επιμόρφωση;*

*Όχι, δεν ενημέρωσαν. Το έμαθα από κάποιον γνωστό που ήτανε στο Υπουργείο και με πήρε τηλέφωνο και μου είπε ότι για φέτος δεν θα υπάρχει επιμόρφωση, μην περιμένεις, επομένως ετοιμάσου να πας στο σχολείο σου, να πάρεις τις ώρες, για να μην της πάρουν οι άλλοι κτλ.*

*Οι επιμορφώσεις σταμάτησαν το 2003 στο τέλος της σχολικής χρονιάς 2002-2003, ενώ είχαμε την ενημέρωση ότι θα συνεχιστούν και μάλιστα ότι ήταν πολύ θετικά τα, ήταν πολύ θετική η αποτίμηση της χρονιάς 2002-2003. Το καλοκαίρι, τον Σεπτέμβριο του 2003 ουσιαστικά, μάθαμε ότι δεν θα, ότι δεν θα συνεχιστεί η επιμόρφωση και το μάθαμε χωρίς να έχουμε κανενός είδους επίσημη ενημέρωση.*

*Εν τω μεταξύ, κι αυτό έγινε με έναν άθλιο τρόπο. Πέρσι στη Σύρο πήγα το Μάιο [για την παρακολούθηση συνεδρίου] και κανείς δε μας είπε αν θα αποσπαστούμε ή όχι, μέσα στο καλοκαίρι. Τον Ιούλιο*

*ήρθε ένα mail που είπε κάντε ηλεκτρονικά αίτηση για να αποσπαστείτε. Την κάναμε λοιπόν την αίτηση. Το Σεπτέμβρη πήγαμε στα σχολεία μας και δε ξέραμε αν θα λειτουργήσει η επιμόρφωση ή όχι. Όπου κάποια στιγμή τέλος Σεπτεμβρίου είπαν ότι ο καθένας στο σχολείο του.*

## **2.1. Σε άλλου είδους επιμορφωτικά προγράμματα**

Ένα μέρος από αυτούς, οι πέντε από τους δέκα, πήραν μέρος ως επιμορφωτές στα ΚΣΕ, δημόσια και ιδιωτικά.

*Στα ΚΣΕ μόνο στο πρόγραμμα της τεχνικής κατάρτισης και δούλεψα σε ένα δημόσιο ΚΣΕ, δηλαδή σε ένα σχολείο και σε δύο ιδιωτικά σε μια περίοδο μόνο όλα, γιατί από ό,τι ξέρω ήταν τέσσερις σύνολο, τέσσερις πρέπει να ήταν στα ΚΣΕ, τέσσερις περίοδοι, πάντως εγώ δούλεψα στη μία περίοδο από όλες.*

*Αυτή τη στιγμή δεν τρέχει κανένα επιμορφωτικό πρόγραμμα που μιλάμε, δούλεψα στο πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας, στην τεχνική κατάρτιση δηλαδή, στο ΠΙ το λεγόμενο, και έχω ενταχθεί στο μητρώο επιμορφωτών Β' επιπέδου, όπως ονομάστηκε.*

## **2.2. Πλάνο ενεργοποίησής τους στο μέλλον**

Οι επιμορφωτές του προγράμματος αυτού πήραν μέρος σε εξετάσεις πιστοποίησης που διενήργησε το ΥΠΕΠΘ και όσοι πέτυχαν γράφτηκαν στο μητρώο των επιμορφωτών Β' επιπέδου, προκειμένου να πάρουν μέρος σε παρόμοια επιμορφωτικά σεμινάρια που θα πραγματοποιηθούν στο μέλλον. Οι ίδιοι πάντως δεν έχουν λάβει καμία επιπλέον ενημέρωση σχετικά με το χρόνο, τον τόπο ή τη μορφή που μπορεί να έχει μια ενδεχόμενη επιμόρφωση στην οποία πιθανότατα θα χρησιμοποιηθούν στο μέλλον.

*Εξετάστηκα, αξιολογήθηκα και πέτυχα και η υπηρεσία με τοποθέτησε στο μητρώο, στον κατάλογο επιμορφωτών και περιμένω να με καλέσει για να επιμορφώσω και να μεταδώσω τα φώτα μου.*

*Είμαι πιστοποιημένη πια και ανήκω στους επιμορφωτές Β' επιπέδου.*

*Πιστοποιηθήκαμε. Πήγαμε στην Αθήνα και δώσαμε εξετάσεις, και αυτοί που περάσαμε γραφήκαμε στο μητρώο Β' των επιμορφωτών που θα πάρουμε μέρος στις επόμενες φάσεις της επιμόρφωσης, όπως μας είπαν. Περιμένουμε να μας καλέσουν ξανά.*

*Πιστοποιήθηκα ως επιμορφωτής τύπου Β', αλλά δεν έχω καμιά ενημέρωση μέχρι σήμερα αν θα προχωρήσει αυτό το πρόγραμμα και μια μορφή, οτιδήποτε, δεν έχω καμιά ενημέρωση.*

## **II. Επιμόρφωση στις ΤΠΕ**

### **3.0. Επιμόρφωση που έλαβαν**

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που θα αναλάμβαναν κατόπιν οι ίδιοι το ρόλο των επιμορφωτών στους συναδέλφους τους στα σχολεία ήταν ετήσιας διάρκειας και περιλάμβανε τόσο θεωρητική εκπαίδευση, σε ζητήματα διδακτικής με τη χρήση νέων τεχνολογιών στα γνωστικά τους αντικείμενα, όσο και πρακτικής εξάσκησης σε σχολεία.

Τα τμήματα της επιμόρφωσης που δημιουργήθηκαν απευθύνονταν τόσο σε φιλολόγους όσο και σε εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων, ανάλογα με το πανεπιστήμιο.

*Η επιμόρφωση που πήρα μέρος εγώ έγινε 2000-2001. Υπήρχαν τρεις φάσεις, αυτή που πήρα εγώ μέρος ήταν η δεύτερη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Αυτή διήρκεσε 12 μήνες αλλά ήταν να πούμε σπαστή. Δηλαδή η πρώτη αφορούσε σε παρακολούθηση μαθημάτων στο πανεπιστήμιο, ενδιάμεσα υπήρχανε δύο βδομάδες που κάναμε πρακτική εξάσκηση στα σχολεία κάνοντας επιμόρφωση, οι επόμενοι πέντε μήνες ήταν επιμόρφωση σε σχολεία, ήμασταν δηλαδή εμείς επιμορφωτές και τον τελευταίο μήνα επανήλθαμε στο πανεπιστήμιο σαν ένα τελικό *feed back* ας πούμε. Αυτό ήτανε 12 μήνες.*

*Το 2000 μπήκα στην επιμόρφωση. Δεν θυμάμαι πολύ καλά αλλά νομίζω ότι περίπου ένα χρόνο κράτησε η όλη επιμόρφωση, η δική μας των επιμορφωτών και μέσα σ' αυτόν τον ένα χρόνο κάναμε και πρακτική εξάσκηση σε σχολεία παράλληλα με όσα θεωρητικά ακούγαμε στο πανεπιστήμιο. Ήτανε πολύ ενδιαφέροντα και συμμετείχαμε όλοι με ενθουσιασμό, γι' αυτό πρέπει να γίνονται συνέχεια τέτοιου είδους επιμορφώσεις.*

*Ήταν τριακόσιες ώρες, τριακόσιες ώρες και πρακτική εξάσκηση η οποία δεν μετρούσε ώρες.*

*Ήταν είκοσι άτομα, δέκα φιλόλογοι και δέκα φυσικοί. Αυτές οι ειδικότητες είχαν προταθεί εκεί.*

### **3.1. Λόγοι που οδήγησαν στη συμμετοχή**

Οι λόγοι που οδήγησαν τους εκπαιδευτικούς να συμμετάσχουν στα προγράμματα αυτά και να επιμορφωθούν οι ίδιοι, προκειμένου στη συνέχεια να επιμορφώσουν και τους συναδέλφους τους εκπαιδευτικούς, ήταν ποικίλοι. Αναφέρονται κυρίως η αδιέξοδη κατάσταση που επικρατεί στο ελληνικό σχολείο, η έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών, αλλά και η προοπτική που έδινε για κάτι το διαφορετικό η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο σχολείο.

*Ξέρεις τώρα πώς λειτουργεί το σχολείο, σε κανέναν μας δεν αρέσει, ούτε σε μας τους καθηγητές ούτε στους μαθητές. Σκέφτηκα πως αυτό το σεμινάριο θα ήταν μια ευκαιρία να αλλάξει κάτι στην καθημερινότητά μας, κάτι ενδιαφέρον.*

*Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό το ότι χάρη σ' αυτό το πρόγραμμα θα τίθονταν στο ελληνικό σχολείο τέτοια ζητήματα που έχουν να κάνουν με την τεχνολογία, με την εφαρμογή της τεχνολογίας σε γνωστικά αντικείμενα. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό.*

*Προσωπικά βρισκόμουν κι εγώ σε ένα αδιέξοδο παιδαγωγικό, γι' αυτό και θέλησα να το δοκιμάσω και αν και δεν μπόρεσα να κάνω κάτι, όταν πήγα μετά στο σχολείο μου, γύρισα κι εγώ στη διάλεξη.*

*Ναι, από το '95 περίπου ασχολήθηκα, και η αλήθεια είναι ότι έψαχνα να βρω κάτι παραπέρα από την τάξη και το σχολείο, έκανα διάφορες, έδωσα διάφορες εξετάσεις σε μεταπτυχιακά. Εκείνο τον καιρό μάλιστα είχα εισπράξει μια αποτυχία από ένα μεταπτυχιακό που είχα δώσει και όταν ήρθε μπροστά μου αυτή η ευκαιρία, πιστεύω ότι κατάλαβα περί τίνος επρόκειτο και θέλησα να εμπλακώ. Αυτό ήταν κυρίως, δηλαδή και η ενασχόλησή μου με τους*

*υπολογιστές και μια διάθεση να κάνω κάτι περισσότερο, κάτι διαφορετικό.*

*Έβλεπα ότι κάτι έπρεπε να κάνω για να αλλάξω το μάθημά μου. Αφού δεν άρεσε σε εμένα αυτό το παραδοσιακό, το βαρετό ξέρεις, πώς να αρέσει στους μαθητές μου;*

### **3.2. Εκπαιδευτικό ίδρυμα**

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πραγματοποιήθηκε, όπως προαναφέραμε, σε τμήματα των δύο μεγάλων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

*Ήταν στο πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο Καποδιστριακό.*

*Στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.*

*Ήταν στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης με συνεργασία των τμημάτων Παιδαγωγικού και Πληροφορικής.*

### **3.3. Ομοιογένεια / ανομοιογένεια συμμετεχόντων**

Τα περισσότερα τμήματα που δημιουργήθηκαν στις πανεπιστημιακές σχολές επιμόρφωσης χαρακτηρίζονταν από ομοιογένεια. Οι εκπαιδευτικοί που θα επιμορφώνονταν διέθεταν παρόμοια τυπικά προσόντα και τις βασικές τουλάχιστον δεξιότητες που αφορούν τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

*Οι φιλόλογοι νομίζω πάνω-κάτω είμαστε στο ίδιο επίπεδο, εντάξει με πολύ μικρές, με μικρές ας πούμε αποκλίσεις προς τα πάνω ή προς τα κάτω.*

*Όχι, ήμασταν στο ίδιο επίπεδο, γιατί θυμάμαι, ήταν και, διατυπώνονταν και στις προδιαγραφές για να πάρεις μέρος και να κάνεις αίτηση. Θα έπρεπε να έχεις συγκεκριμένα τυπικά προσόντα, για να κάνεις αίτηση. Στο τμήμα μου οι περισσότεροι είχαμε μεταπτυχιακά και διδακτορικά και κάποιες βασικές γνώσεις πάνω στις νέες τεχνολογίες.*



*Δεν θυμάμαι πολύ καλά, αλλά νομίζω ότι ήμασταν στο ίδιο επίπεδο εκτός από κάποιους που γνώριζαν ελάχιστα για υπολογιστές.*

*Το ίδιο ήμασταν όλοι, άντε κάποιιοι να γνώριζαν κάτι παραπάνω για τη χρήση του μέσου, αλλά όχι μεγάλες διαφορές.*

*Είχαν τις βασικές δεξιότητες, κάποιοι βέβαια είχαν και πολύ περισσότερες, αλλά νομίζω ότι ο μέσος όρος ναι είχαμε τις βασικές δεξιότητες. Ήμασταν λίγο φοβισμένοι, αλλά τα καταφέρναμε σιγά-σιγά, δηλαδή εξοικειωθήκαμε έτσι, πολύ, πολύ καλά.*

### **3.4. Αποτίμηση επιπέδου σπουδών (οργανωτικό - θεωρητικό - πρακτικό)**

Προκειμένου να αποτιμηθεί το επίπεδο σπουδών σε διάφορους τομείς έγιναν ερωτήσεις που αφορούσαν το οργανωτικό, το θεωρητικό μέρος και της πρακτικής άσκησης στα σχολεία. Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς-επιμορφωτές που ρωτήθηκαν δυσκολεύτηκαν να διακρίνουν το πρόγραμμα της επιμόρφωσης που παρακολούθησαν στις επιμέρους φάσεις του και μάλιστα δήλωσαν πως το οργανωτικό κυρίως κομμάτι, το οποίο ουσιαστικά δεν είχε καμία σχέση με αυτούς, χαρακτηριζόταν από κάποια προχειρότητα. Υπήρξε μάλιστα και εκπαιδευτικός που τόνισε πως η προχειρότητα αυτή συνδέεται με την ανάγκη στελέχωσης των ήδη εγκαταστημένων στα σχολεία εργαστηρίων της *Οδύσσειας*<sup>4</sup>.

Υπήρξαν όμως και εκπαιδευτικοί που δήλωσαν ικανοποιημένοι από το όλο εγχείρημα, το οποίο ήταν φυσικό να χαρακτηρίζεται από κάποιες ατέλειες, αφού αυτό αποτελούσε μια πρώτη τέτοιου τύπου και εμβέλειας επιμορφωτική προσπάθεια.

Ως προς το περιεχόμενο των σπουδών κάποιοι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν μονομέρεια στη θεωρητική τους κατάρτιση, αφού αυτό περιελάμβανε τη διδακτική μεθοδολογία ενός κυρίως αντικειμένου, κάτι που, σύμφωνα πάντα με τους εκπαιδευτικούς, οφειλόταν στους διδάσκοντες και στην ειδίκευση που αυτοί είχαν.

*Για να είμαι ειλικρινής αυτό που λέτε οργανωτικό, το δεύτερο θεωρητικό, σ' εμάς δεν ήταν σαφής αυτός ο διαχωρισμός.*

---

<sup>4</sup> Βλ. τρίτο απόσπασμα, σ. 17.

*Το περιεχόμενο των σπουδών, σε κάποια σημεία ήταν πολύ πρόχειρα οργανωμένη η επιμόρφωση, με πολλές ώρες αρκετά, έτσι αρκετά χαμένες θα μπορούσα να πω. Σε κάποια σημεία, ναι μεν κάποιες φορές, ναι μεν θέλαμε δηλαδή ήταν σε σωστή κατεύθυνση, αλλά για παράδειγμα όχι με τους σωστούς διδάσκοντες και σε κάποια σημεία ήταν πολύ ικανοποιητική. Μιλάμε τώρα για το θεωρητικό μέρος και στην οργάνωση έχω να πω ότι δεν ξέρω, νομίζω ότι αυτοί που το οργάνωσαν, δεν ξέρω αν ήταν το Πανεπιστήμιο ή οι εμπλεκόμενοι, το Ινστιτούτο Υπολογιστών, το Υπουργείο δεν είχα καταλάβει, νομίζω το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών ότι ήτανε πιο πολύ. Δεν είχανε και αυτοί σαφή εικόνα το πώς ήθελαν και τι ήθελαν να κάνουνε.*

*Ναι, υπήρχε προχειρότητα, υπήρχαν εκπλήξεις, υπήρχαν προστριβές πάρα πολλές φορές. Τέτοια προβλήματα αρκετά. Εμένα την εντύπωση που μου έδινε το πρόγραμμα ήταν ότι έπρεπε γρήγορα να βγούνε κάποιοι επιμορφωτές, οι οποίοι πολύ γρήγορα να στελεχώσουν, κατά κάποιο τρόπο, εντός εισαγωγικών τα εργαστήρια της Οδύσσειας, που είχαν γίνει στο πρόγραμμα της Οδύσσειας για να μην φαίνονται ότι αυτά τα εργαστήρια δεν αξιοποιούνται, δηλαδή αυτό το βρήκα πολύ επιφανειακό και πάρα πολύ πρόχειρο.*

*Ουσιαστικά είχαμε κάποια πολύ θεωρητικά σε σχέση με τη διδακτική της γλώσσας γενικά έτσι όμως και θεωρητικά και κάποια πιο πρακτικά ας πούμε, μαθήματα που αφορούσαν την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία της γλώσσας. Βέβαια εκείνο που ήταν λίγο απογοητευτικό ήταν ότι μόνο για τη γλώσσα ουσιαστικά, μόνο με τη γλώσσα, μόνο με τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας ασχοληθήκαμε και όχι με τη διδακτική των άλλων μαθημάτων.*

*Η αρχική επιμόρφωση δεν όριζε πρώτα εξειδίκευση στα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα, όριζε απλώς ειδικότητες φιλόλογων, μαθηματικών και λοιπά, που έκανε την πρόσκληση και στη συνέχεια όταν είδαμε το πρόγραμμα σπουδών, γιατί πρέπει να σου πω πως αυτό δεν μας είχε ανακοινωθεί, διαπιστώσαμε ότι κατεξοχήν δινόταν βάρος στα φιλολογικά, την ιστορία και στο μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας κατεξοχήν. Και απεδείχθη ότι σ' αυτά τα μαθήματα στόχο είχε να αξιοποιήσει όσο γινόταν περισσότερο αποτελεσματικά την τεχνολογία, χωρίς να αποκλείουμε και τα άλλα μαθήματα, αλλά*

φάνηκε τελικά και από την, και από τις εφαρμογές και από την επιμόρφωση, από την όλη δουλειά που γινόταν δηλαδή στην επιμόρφωση, στο θεωρητικό της μέρος, ότι το βάρος δινόταν σ' αυτά τα δύο μαθήματα, ιστορία και νεοελληνική γλώσσα.

Το θεωρητικό μέρος νομίζω ότι, αν λάβουμε υπόψη μας ότι ήταν το πρώτο πείραμα, ήταν πιλότος το πείραμα, μπορώ να πω ότι ήταν αξιόλογο, αυτό βέβαια έχει να κάνει και με το συνάδελφο, ο οποίος αναλάμβανε να επιμορφώσει τους επιμορφωτές, δηλαδή το διδάσκοντα, πόσο δηλαδή εξειδικευμένος ήταν με το ζήτημα των νέων τεχνολογιών, αν λάβουμε υπόψη ότι τα πράγματα ήταν στα πρώτα τους βήματα. Και από κει και πέρα, το πρακτικό μέρος είχε να κάνει καθαρά με τον επιμορφωτή πια, δηλαδή το πανεπιστήμιο δεν εμπλέκονταν στη θεωρητική μας εξάσκηση.

Νομίζω ότι επρόκειτο περισσότερο για έναν πειραματισμό, τον δικαιολογώ όμως απόλυτα ή τις όποιες αστοχίες από το γεγονός ότι ήταν τα πρώτα βήματα, ήταν η πρώτη αναζήτηση πιστεύω από όλες τις πλευρές, και από την πλευρά των διδασκόντων και από τη δική μας πλευρά.

Σε γενικές γραμμές έχω θετική εντύπωση για την ετήσια αυτή επιμόρφωση, γιατί δεν είχα λάβει άλλη φορά μέρος σε τέτοιου είδους επιμόρφωση που να λαμβάνει υπόψη και τη θεωρία αλλά και μια πρακτική άσκηση. Παραδείγματος χάριν στην πρακτική άσκηση δεν αισθανόμουν μόνος μου, υπήρχε ένα φόρουμ συζητήσεων όπου μπορούσαμε να απευθυνθούμε και να πάρουμε βοήθεια ή υπήρχε, υπήρχαν τεχνικοί.

### **3.5 Προτάσεις βελτίωσης**

Οι προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη βελτίωση του προγράμματος αφορούν τόσο το οργανωτικό όσο και το θεωρητικό κομμάτι της επιμόρφωσης. Ως προς το οργανωτικό κομμάτι προτείνουν σαφέστερη στοχοθεσία του προγράμματος, που θα γίνεται ξεκάθαρη και από τους εκπαιδευτικούς που παίρνουν μέρος σ' αυτά τα προγράμματα, έτσι ώστε να είναι πιο εύκολα πραγματοποιήσιμοι. Ως προς το θεωρητικό μέρος προτείνουν κυρίως την κάλυψη όλων των διδακτικών αντικειμένων που καλούνται να διδάξουν στα σχολεία τους οι φιλόλογοι, έτσι ώστε να

μπορέσουν να καταλάβουν πως μπορούν να αξιοποιηθούν οι νέες τεχνολογίες και στα άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Μια γενικότερη πρόταση αφορά στην αύξηση της διάρκειας των προγραμμάτων αυτών, στο άνοιγμα τους σε μεγαλύτερο αριθμό εκπαιδευτικών που επιθυμούν συμμετοχή σε αυτά και την πιο συχνή επανάληψή τους.

Πάντως δεν λείπουν και τα έμμεσα παράπονα για τους διδάσκοντες σε αυτά τα επιμορφωτικά σεμινάρια και την κατάρτισή τους. Οι εκπαιδευτικοί ζητούν περισσότερο εξειδικευμένους επιμορφωτές με καλή γνώση της σχολικής πραγματικότητας.

*Εγώ απλώς, όπως το είδα εκ των υστέρων, με την εξειδίκευση που πήρα στις τεχνολογίες θα ήθελα περισσότερο καταρτισμένους διδάσκοντες, περισσότερο εξειδικευμένους διδάσκοντες. Απλώς εγώ ζητάω τώρα, με την κατοπινή μου γνώση, που διαπιστώνω ότι, αν δεν την είχα στο μεταπτυχιακό επίπεδο, αν έμενα στο επίπεδο καθαρά της επιμόρφωσης δεν θα ήμουν τόσο επαρκής με τις τεχνολογίες.*

*Ως προς την οργάνωση νομίζω ότι πρέπει να υπάρχουν σαφείς και ξεκάθαροι στόχοι, τι θέλουμε να κάνουμε και πώς θέλουμε πώς μπορούμε να το κάνουμε. Έχω την εντύπωση ότι αυτό και μόνο αρκεί για να χαρακτηί μια πορεία η οποία μπορεί να φέρει κάποιο αποτέλεσμα, γιατί νομίζω ότι αυτό που κάναμε δεν ήτανε, δηλαδή ήτανε πολύ πρόχειρο. Ως προς το θεωρητικό μέρος νομίζω ότι ναι ίσως θα έπρεπε να καλύπτονται πιο πολύ τα διάφορα διδακτικά αντικείμενα τα ποία καλούνται οι φιλόλογοι να διδάξουν. Θα έπρεπε να ίσως να είναι λιγότερα τα πολύ γενικά και θεωρητικά μαθήματα διδακτικής, γιατί λίγο-πολύ έχουνε περάσει, έχουμε περάσει όλοι από αρκετές τέτοιου είδους επιμορφώσεις και θα έπρεπε επίσης απαραίτητως να υπάρχει και ένα μέρος των μαθημάτων να αφορά το πώς διδάσκουμε, όταν απευθυνόμαστε σε ενήλικες, πώς οργανώνουμε το μάθημά μας, ποιες δυσκολίες συναντάμε, να κάνουμε δηλαδή και το παιδαγωγικό μέρος, με το παιδαγωγικό μέρος της, της επιμόρφωσης θα έπρεπε να ασχοληθούμε.*

*Ε, θα πρότεινα καταρχάς περισσότερες ώρες, γιατί τα θεωρητικά θα πρέπει να αναλυθούν καλύτερα, περισσότερο. Για την οργάνωση πιστεύω ότι είναι καλός τρόπος αυτός, δηλαδή ένα μήνα θεωρία, να*

*πηγαίναμε μετά στο σχολείο, να δοκιμάζουν ό,τι, να εξασκούνται δηλαδή, αυτό το σπαστό είναι καλό. Πέρα από αυτό θα πρότεινα οι επιμορφωτές των επιμορφωτών να είναι πιο μάχιμοι, πιο καταρτισμένοι σ' αυτό τον τομέα, να είναι πιο έτοιμοι, να ξέρουν όλους τους προβληματισμούς, όλα τα χαρακτηριστικά το τι θα αντιμετωπίσουν οι επιμορφωτές στα σχολεία τους κι έχοντας παραγάγει οι ίδιοι υλικό ή έχοντας συμμετέχει οι ίδιοι επιμορφωτές σε διαδικασίες παραγωγής υλικού να φτιάξουν μια τέτοια ατμόσφαιρα, ένα τέτοιο περιβάλλον και στην ομάδα των επιμορφούμενων τους, δηλαδή να είναι ομάδες που θα παραγάγουν υλικό, ώστε όταν θα πάνε στα σχολεία να είναι, να έχουν ήδη αυτή τη δεξιότητα, το να εμπλέκουν άλλους στο να παράγουν υλικό κι αυτό να είναι ουσιαστικά το αντικείμενο. Μια ομάδα ανθρώπων η οποία σκέφτεται πώς θα μπορούσε να κάνει καλύτερο μάθημα και ποιο υλικό θα ήταν εκείνο που θα βοηθούσε προς αυτή την κατεύθυνση.*

### **III. Οι εκπαιδευτικοί ως επιμορφωτές**

#### **4.0. Διαδικαστικά**

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι εκπαιδευτικοί ανέλαβαν να εργαστούν ως επιμορφωτές, ανάλογα με την περιοχή στην οποία κατείχαν την οργανική τους θέση. Κάποιες φορές όμως, όταν ο αριθμός των εκπαιδευτικών-επιμορφωτών σε μια περιοχή ήταν αρκετά μεγάλος και υπήρχε πλεόνασμα, οι εκπαιδευτικοί ανέλαβαν να εξυπηρετήσουν και περιοχές μακριά από τον τόπο διαμονής και από την οργανική τους θέση. Σε άλλη περίπτωση πάλι αναφέρεται πως οι επιμορφωτές μεταξύ τους μοίρασαν τις περιοχές και τα σχολεία στα οποία θα δούλευαν.

Από τη στιγμή που κάθε εκπαιδευτικός-επιμορφωτής αναλάμβανε κάποια περιοχή του δινόταν ένας κατάλογος με σχολεία με τις διευθύνσεις των οποίων οι ίδιοι οι επιμορφωτές αναλάμβαναν να έρθουν σε επαφή και να κανονίσουν τις επισκέψεις τους και τις ενημερωτικές συναντήσεις με τους εκπαιδευτικούς. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν πως οι εκπαιδευτικοί των σχολείων δεν ενημερώθηκαν καν κεντρικά ή από τις κατά τόπους διευθύνσεις για την ημερομηνία κατάθεσης αιτήσεων συμμετοχής σε αυτά τα προγράμματα. Οι επιμορφωτές, δηλαδή, θα έπρεπε σε κάποιες περιπτώσεις να ξεκινήσουν από το μηδέν.

Όταν τελικά ενημερώθηκαν οι εκπαιδευτικοί και ξεκίνησαν οι επιμορφωτικές συναντήσεις, σε κάποιες περιοχές οι επιμορφωτές

πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος με παράλληλη προσαρμογή του σχολικού προγράμματος, έτσι ώστε οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν να είχαν κενά τις ίδιες ώρες. Σε άλλες περιοχές οι επιμορφωτές όριζαν ένα απόγευμα ή και περισσότερα κατά τα οποία συγκέντρωναν τους επιμορφούμενους τους σε χώρους του σχολείου που τους διατίθονταν.

*Ο επιμορφωτής πήγαινε στην περιοχή, έκανε μια πρώτη συνάντηση ενημερωτική, όπως βέβαια γινόταν και τα επόμενα χρόνια και προσπαθούσε πάντοτε να καλύπτει την επιθυμία των εκεί συναδέλφων, δηλαδή η μετακίνησή τους στην επαρχία καθορίζονταν από τις επιθυμίες των συναδέλφων.*

*Ήταν εντός του ωραρίου διδασκαλίας, ήταν μέσα στο ωράριο, ενταγμένα, δηλαδή έτσι όριζε το πρόγραμμα, ότι θα έπρεπε να εμπλακούμε στην καθημερινότητα του σχολείου και προσπαθούσαμε σε κενά των συναδέλφων να προσδιορίσουμε ένα δίωρο, γιατί η απασχόλησή μας ήταν δίωρη ή στο τέλος του ωραρίου, αμέσως μετά το τέλος του ωραρίου και εγώ τουλάχιστον. Εγώ είχα τέσσερα τμήματα την πρώτη χρονιά, τα δύο λειτούργησαν εντός του ωραρίου, τα άλλα δύο λειτούργησαν στο τέλος του ωραρίου.*

*Όταν αναλαμβάνουμε τα σχολεία, έπρεπε να τα κάνουμε όλα εμείς. Δόθηκε ένας κατάλογος σχολείων και ξεκινούσαμε να ζητάμε εργαστήρια για να, για τα μαθήματα. Κάποια σχολεία αποδείχθηκαν πιο φιλόξενα και σ' αυτά τελικά καταλήξαμε να οργανώσουμε τα τμήματά μας λίγο-πολύ, όλοι δηλαδή, δεν νομίζω ότι μπορεί να ήταν παραπάνω από δέκα τα σχολεία της Θεσσαλονίκης που φιλοξένησαν την ενδοσχολική επιμόρφωση.*

#### **4.1. Περιοχές - σχολεία ευθύνης**

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματός μας εργάστηκαν σε πολλές περιοχές της Ελλάδος, όπως προκύπτει από τα παρακάτω αποσπάσματα. Η πλειονότητα εργάστηκε όμως σε σχολεία της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας.

*Πειραιά και δυτική Αττική, μόνο σε δύο περιοχές.*

*Δούλεψα και με φιλολόγους από το νομό Κιλκίς στη Θεσσαλονίκη, γιατί οι περισσότεροι κατοικούν στη Θεσσαλονίκη.*

*Δούλεψα και στην Κρήτη και στην Αθήνα.*

*Θεσσαλονίκη, στο δήμο Καλαμαριάς.*

#### **4.2. Τρόπος ανάθεσης**

Από τις περιγραφές των επιμορφωτών προκύπτει ότι δεν υπήρχε σαφές και καλά επεξεργασμένο σχέδιο ως προς τα σχολεία που θα αναλάμβαναν μετά την επιμόρφωσή τους. Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του έργου *Οδύσσεια* πολλοί μετακινήθηκαν και εκτός των σχολείων που είχαν οργανική θέση. Μετά τη λήξη του έργου της *Οδύσσειας*, όταν η ευθύνη ανήκε στο ΥΠΕΠΘ, η επιμόρφωση έγινε σε σχολεία που ανήκαν στην ίδια περιοχή με το σχολείο της οργανικής τους θέσης.

*Μερικοί συνάδελφοι τοποθετήθηκαν και σε, αν και η πλειονότητα νομίζω λειτούργησε σε αυτό το μοντέλο, μερικοί βρέθηκαν σε σχολεία εκτός της οργανικής τους θέσης, δηλαδή πήγαν μόνο στην επαρχία, μόνο στην επαρχία. Από τη δεύτερη χρονιά που σταμάτησε το πρόγραμμα *Οδύσσεια* και το ανέλαβε η υπηρεσία το πρόγραμμα, το Υπουργείο, τοποθετηθήκαμε σε σχολεία της οργανικής μας θέσης και επιλέγαμε όποιο σχολείο θέλαμε ως επιμορφωτικό κέντρο.*

*Όχι δεν υπήρχε κανένας, το απόλυτο χάος δηλαδή, ούτε καν μπορώ έτσι να το βάλω σε μια σειρά αυτό το πράγμα μεταξύ μας οι επιμορφωτές.*

*Ναι, εμείς επιλέγαμε τα επιμορφωτικά κέντρα. Η υπηρεσία μας τοποθέτησε στις διευθύνσεις των οργανικών μας θέσεων από τη δεύτερη χρονιά και μετά, γιατί στην πρώτη χρονιά ουσιαστικά το πρόγραμμα, σε συνεργασία βέβαια με τη διεύθυνση σπουδών της κεντρικής υπηρεσίας μας τοποθέτησε σε διευθύνσεις δικής της επιλογής και τοποθετηθήκαμε στην επαρχία την πρώτη χρονιά.*

### **4.3. Χρόνια εργασίας στην επιμόρφωση**

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος συμμετείχαν σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της επιμόρφωσης, μέχρι και τη λήξη της (2003). Ο μέσος χρόνος της επιμορφωτικής εμπειρίας τους ήταν τα τρία χρόνια και επιμόρφωσαν γύρω στους 100 εκπαιδευτικούς ο καθένας, κατά τη δήλωσή τους.

*Πέρασαν από τα χεράκια μου να το πω έτσι γύρω στους 100 συναδέλφους τα τρία χρόνια που ήμουν στην επιμόρφωση.*

*Ναι, συμμετείχα όλα τα χρόνια, σ' όλες τις φάσεις της επιμόρφωσης, τρεις περίπου ήτανε νομίζω.*

*Τρία νομίζω; Ναι, τρία πρέπει να ήτανε.*

*Τρία συνολικά. Δύο χρόνια και την επόμενη άλλαξα σχολεία.*

## **5.0. Επιμορφωτική διαδικασία**

### **5.1. Φάσεις της επιμόρφωσης**

Σε αντίθεση με τον τρόπο επιλογής των επιμορφωτών, όπου έπρεπε να υπάρχουν κάποιες βασικές γνώσεις χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα τμήματα των εκπαιδευτικών που θα επιμορφώνονταν χαρακτηρίζονταν από ανομοιογένεια, κάτι που δυσκόλευε τρομερά το έργο των επιμορφωτών και καθιστούσε σε κάποιες περιπτώσεις αδύνατη την τήρηση εκείνης της δομής των μαθημάτων που είχε προταθεί στους επιμορφωτές κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσής τους. Πρόκειται για ζήτημα που αναδεικνύεται και από την έρευνα των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών και θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη σε οποιοδήποτε μελλοντικό σχεδιασμό.

Προκειμένου λοιπόν οι επιμορφωτές να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες, αναγκάζονταν να παραμερίζουν το πραγματικό αντικείμενο της επιμόρφωσης και άρχισαν να διδάσκουν βασικές δεξιότητες χειρισμού υπολογιστών. Στις περιπτώσεις εκείνες που τα τμήματα χαρακτηρίζονταν από ομοιογένεια και οι επιμορφούμενοι διέθεταν δεξιότητες χειρισμού, τότε τα μαθήματα διεξάγονταν κανονικά και οι επιμορφωτές μπορούσαν να περάσουν στην αξιοποίηση της τεχνολογίας στη διδακτική των μαθημάτων.



*Εγώ προσωπικά ξεκίνησα από τα πολύ, πάρα πολύ βασικά, γιατί υπήρχανε και συνάδελφοι που δεν είχανε καμία προ-γνώση και νομίζω ότι δεν την ξεπέρασα ποτέ αυτή τη φάση.*

*Ξεκινήσαμε με κάποια τεχνική κατάρτιση στα πρώτα μαθήματα και μπορώ να πω ότι αυτό διήρκεσε αρκετά την πρώτη χρονιά, γιατί, όπως σου είπα, βρεθήκαμε μπροστά και σε συναδέλφους που δεν ήξεραν να ανοίγουν το μηχάνημα. Άρα, όχι μόνο έπρεπε να τους καταρτίσουμε αλλά έπρεπε να αφιερώσουμε αρκετό χρόνο πάνω σ' αυτό και διαθέσαμε τελικά περισσότερο χρόνο, αυτό φάνηκε, διαθέσαμε περισσότερο χρόνο στην τεχνική κατάρτιση και λιγότερο στην παιδαγωγική αξιοποίηση.*

*Στα τμήματα, κυρίως τη δεύτερη χρονιά, που οι εκπαιδευτικοί είχαν περάσει και από τα σεμινάρια της Κοινωνίας της Πληροφορίας μπορούσαμε να κάνουμε πολύ καλύτερο μάθημα και να ξεκολλήσουμε απλά από το χειρισμό του υπολογιστή.*

## **5.2. Κεντρικά καθορισμένοι στόχοι**

Οι επιμορφωτές διαπιστώνουν ασάφειες, γενικότητες και αναντιστοιχίες ανάμεσα στον κεντρικό καθορισμό των στόχων και στην πράξη με την οποία έρχονται αντιμέτωποι στα σχολεία που αναλαμβάνουν. Ενώ δηλαδή οι οδηγίες που τους δίνονταν τους ζητούσαν να μην ασχοληθούν καθόλου με ζητήματα χειρισμού υπολογιστών και βασικές δεξιότητες που οι εκπαιδευτικοί θεωρητικά θα μπορούσαν να καλύψουν, όταν συμμετείχαν στα προγράμματα της Κοινωνίας της Πληροφορίας, στην πράξη όμως οι επιμορφωτές διαπιστώνουν πως είναι αδύνατο να αναφερθούν σε διδακτική μεθοδολογία μέσω υπολογιστών σε ένα ακροατήριο που αγνοεί ακόμη και τις βασικότερες δεξιότητες της χρήσης τους.

*Οι οδηγίες που είχαμε από τους υπεύθυνους της ενδοσχολικής επιμόρφωσης ήτανε να κάνουμε αποκλειστικά και μόνο μαθήματα πάνω στη διδακτική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, δηλαδή να μην αναφερθούμε, να μην ασχοληθούμε καθόλου στις βασικές δεξιότητες. Από κει και πέρα αυτό ήταν πρακτικά αδύνατο. Επίσης, δεν υπήρχε ένας κεντρικός άξονας πέρα από το ότι “θα ασχοληθείτε μόνο με, μόνο με την, με τα διδακτικά σας αντικείμενα και τη*

διδασκτική βασισμένη στις νέες τεχνολογίες”, οπότε ο καθένας απ’ ό,τι κατάλαβα κινήθηκε, χάραξε τη δική του προσωπική πορεία στο θέμα της επιμόρφωσης.

Προφανώς υπήρχαν οδηγίες, προφανώς υπήρχαν, είχε γίνει συζήτηση για το τι μπορούμε να κάνουμε στο ξεκίνημά μας, προφανώς υπήρχε ένα γενικό πλάνο, αλλά μέχρι εκεί. Προφανώς υπήρχαν ιδέες αρκετές κι ανάλογα με το διδάσκοντα αυτές οι ιδέες εξειδικεύονταν στο γνωστικό αντικείμενο, δηλαδή να κάνουμε αυτό συγκεκριμένα. Το πώς θα το κάνουμε βέβαια ήταν ένα άλλο ζήτημα, αλλά φτάνανε μέχρι αυτό το σημείο, αλλά ως επί το πλείστον το πλαίσιο ήταν πάρα πολύ γενικό. Ξεκινώντας ακόμη και από το θέμα το τεχνολογικό, δηλαδή στα πρώτα μαθήματα εμείς θα διδάξουμε επεξεργαστή κειμένου π.χ. τώρα τι θα κάνετε στον επεξεργαστή κειμένου δικό σας ζήτημα, το πώς θα το κάνετε σε γενικές γραμμές πάλι δικό σας ζήτημα, αλλά τουλάχιστον προσπαθήστε να το κάνετε έτσι ώστε να μην τους απωθήσεις, δηλαδή να μην το κάνεις με το στεγνό τεχνοκρατικό τρόπο του πληροφορικού.

Βρέθηκα σε μια σύγκρουση ρόλων: το Υπουργείο μου ζητούσε να κάνω λογισμικά φιλολογικά, οι επιμορφούμενοι μου ζητούσαν κάτι άλλο, γι’ αυτό και αναγκάστηκα να ακολουθήσω το δικό μου πρόγραμμα.

Δεν υπήρχε πρόγραμμα σπουδών ο καθένας μπορούσε να κάνει ό,τι θέλει με το τμήμα του. Μόνο κάποιες γενικές προτάσεις υπήρχανε που δεν ήταν όμως δεσμευτικές.

### **5.3. Περιγραφή επιμορφωτικών συναντήσεων**

Ενδιαφέρον έχει να δούμε πώς οργανώνονταν οι επιμορφωτικές αυτές συναντήσεις. Από τις περιγραφές των επιμορφωτών προκύπτει το κάτωθι, σε γενικές γραμμές, σχήμα. Οι επιμορφωτικές συναντήσεις ξεκινούσαν με μια μικρή εισαγωγή του διδάσκοντα-επιμορφωτή σχετικά με την ενότητα που είχε να διδάξει. Η εισαγωγή αυτή βασιζόταν είτε σε βιβλιογραφία που είχε προταθεί κατά τη διάρκεια της βασικής τους επιμόρφωσης είτε σε βιβλιογραφία που οι ίδιοι είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν και εστίαζε το ενδιαφέρον της στα πλεονεκτήματα που έχει η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο υπό συζήτηση θέμα. Στη συνέχεια

μοιραζόταν στους επιμορφούμενους εκπαιδευτικό λογισμικό, που θα μπορούσε να χρησιμεύσει στη διδασκαλία των μαθημάτων που θα ετοιμάζαν, και ο επιμορφωτής τους παρουσίαζε το περιεχόμενό του. Η πρακτική εξάσκηση στο προτεινόμενο λογισμικό αποτελούσε συνήθως μέρος της όλης διαδικασίας. Στο τέλος γινόταν μια συζήτηση μεταξύ επιμορφωτών και επιμορφούμενων, προκειμένου να διευκρινιστούν τυχόν απορίες και γίνονταν προτάσεις για το πώς θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στη διδακτική διαδικασία. Και η συγκεκριμένη επιμορφωτική πορεία, όπως αναδεικνύεται από τις περιγραφές των επιμορφωτών, συμπίπτει με αυτή που περιγράφουν οι επιμορφούμενοι.<sup>5</sup>

*Ξεκίναγε σε πρώτη φάση με μια σύντομη δική μου εισήγηση για το αντικείμενο που θα παρουσιάζονταν, συνήθως τους παρουσίαζα τις δικές μου θέσεις και σκέψεις σε ένα power point να πάρουν μια γεύση και παράλληλα παρουσιάζονταν με μια παρουσίαση του εργαλείου, αν είχαμε εργαλείο στη συγκεκριμένη ενότητα που θα μας εξυπηρετούσε ή κάποιο λογισμικό ή σελίδες από το διαδίκτυο σαν εφαρμογή αυτών των οποίων παρουσιάζα. Στη συνέχεια ακολουθούσε συζήτηση με τους συναδέλφους, δηλαδή πώς αυτό διδάσκονταν μέχρι εκείνη τη στιγμή, γιατί με την πρόταση που τους έκανα το πράγμα θα γινόταν πιο αποτελεσματικό. Δηλαδή, γιατί οι τεχνολογίες στη συγκεκριμένη ενότητα μπορούσαν να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά και τι άποψη είχαν αυτοί έτσι όπως το έβλεπαν, και στη συνέχεια τους έδινα πάντοτε μια εφαρμογή, μια μικρή εργασία για να δουλέψουν στο σπίτι και υποστηρικτικό υλικό, δηλαδή έπαιρναν και θεωρητικό υλικό παράλληλα.*

*Ναι, το υλικό ήταν καθαρά θεωρητικό, δηλαδή προέρχονταν από ευρύτερα, από τη βιβλιογραφία, δηλαδή επέλεγα θέματα διδακτικής στο μάθημα της ιστορίας, να θίξω καίρια ζητήματα και το υλικό κυρίως το αντλούσα από τη βιβλιογραφία που έχει να κάνει με τη διδακτική του μαθήματος.*

*Και τελικά ακολούθησα τη γνωστή πορεία να έχω ετοιμάσει 3-4 σελίδες φωτοτυπημένες με κάποιες οδηγίες και δύο σενάρια διδασκαλίας για το λογισμικό ή για τα sites που θα τους έδειχνα*

---

<sup>5</sup> Βλ. την αντίστοιχη έρευνα [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/education/cbt/index.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/cbt/index.html)

*εκείνη την ημέρα, ώστε να το προσομοιώσουν σαν μαθητές, να δουν πώς θα μπορούσε να δουλέψει, τι προβλήματα θα αντιμετωπίζονταν κτλ. Σε λίγες, σε λιγότερες περιπτώσεις ζητούσα να φτιάξουν κάποιο, κάποια απλή δραστηριότητα με βάση αυτό το λογισμικό, δεν έφτιαζαν όμως όλοι. Έφτιαζαν αυτοί που τελικά έκαναν και τις διδασκαλίες.*

#### **5.4. Στόχοι των επιμορφωτών και δυσκολίες**

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε ποιους στόχους έθεταν οι επιμορφωτές και ποιες δυσκολίες αντιμετώπισαν στην πράξη.

##### **5.4.1. Οι στόχοι των επιμορφωτών**

Με δεδομένη την έλλειψη εξοικείωσης των εκπαιδευτικών με τα βασικά της τεχνολογίας, είναι προφανές ότι οι επιμορφωτές περιορίζονταν στην κάλυψη των αναγκών των εκπαιδευτικών σχετικά με τις βασικές γνώσεις χειρισμού του υπολογιστή. Στη συνέχεια, κυρίως από τη δεύτερη χρονιά και μετά, όταν υπήρχε η ανάλογη εξοικείωση, έγινε δυνατό να τεθούν και στόχοι που αφορούσαν στη μεθοδολογία και στη διδακτική και παιδαγωγική αξιοποίηση των νέων μέσων.

Αξίζει να σημειώσουμε κάποια σημαντικά σημεία σε σχέση με τους στόχους που έθεσαν οι επιμορφωτές. Το ένα αφορά την έμφαση στη διδασκαλία / διδακτική των αντικειμένων και τη χρήση του υπολογιστή ως μέσου για την καλύτερη επίτευξη του στόχου αυτού. Και έχει αυτό ιδιαίτερη σημασία, γιατί φαίνεται ότι οι επιμορφωτές κατανόησαν αρκετά καλά το ρόλο τους. Ας δούμε κάποια ενδεικτικά αποσπάσματα ως προς αυτά:

*Τη δεύτερη χρονιά που ξεκινήσαμε πλέον ουσιαστικά για την παιδαγωγική αξιοποίηση, εκείνο στο οποίο επέμεινα ιδιαίτερα να αντιληφθεί ο καθηγητής βασικά πράγματα της μεθοδολογίας, της διδακτικής μεθοδολογίας του αντικειμένου του και πόσο οι τεχνολογίες μπορούν να τις υποστηρίξουν. Αυτό δηλαδή προσπάθησα, έθεσα ως βασικό στόχο, δηλαδή να βάλω ζητήματα που ήξερα ότι οι καθηγητές είτε τα αγνοούν είτε κυρίως δεν τα συζητούν, γιατί τους δυσκολεύουν, και με δούρειο ίππο την τεχνολογία να τους τα βάλω από άλλη πόρτα. Πώς θα διδάξουμε δηλαδή ιστορία, πώς θα διδάξουμε γλώσσα και πώς το εργαλείο αυτό μπορεί να μας βοηθήσει*

να το διδάξουμε πιο αποτελεσματικά, να το διδάξουμε ίσως και πιο ελκυστικά και για μας τους ίδιους και κυρίως για τους μαθητές μας.

*Μολονότι αυτό το είχα θέσει ως στόχο [να παρουσιαστούν προτάσεις φτιαγμένες από συναδέλφους και να συζητηθούν στην ολομέλεια], τελικά δεν έγινε.*

*Το μόνο που ζητούσαν ήταν να μάθουν να χειρίζονται τους υπολογιστές, έδωσα μάχη για να τους πείσω ότι η επιμόρφωση δεν ήταν γι' αυτό. Στην αρχή βέβαια οι συναντήσεις μας περιορίζονταν σε μαθήματα χειρισμού. Τι στόχους θα μπορούσα να βάλω, αφού κάποιιοι δεν γνώριζαν απολύτως τίποτα; Τη δεύτερη χρονιά βέβαια ήταν πολύ καλύτερα.*

#### **5.4.2. Οι στόχοι των επιμορφωτών σε σχέση με τις προσδοκίες των επιμορφούμενων**

Ένα σημείο που αξίζει ιδιαίτερης προσοχής<sup>6</sup> είναι το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονταν πρωτίστως για την εξοικείωση με τα βασικά των ΤΠΕ και όχι για αλλαγή στη διδακτική τους διαδικασία. Πρόκειται για πολύ σημαντική διαπίστωση και σχετίζεται, εν πολλοίς, με το γενικότερο εκπαιδευτικό πλαίσιο που δεν ωθεί σε αναζητήσεις ανάλογης λογικής σαν και αυτή που προωθούσε η επιμόρφωση. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις που περιγράφουν τη δυσαρέσκεια που αντιμετώπισαν οι επιμορφωτές, όταν αναφέρθηκαν σε παιδαγωγικές αρχές.

*Ε, την πρώτη χρονιά λοιπόν πραγματικά υπήρχε ένας αγώνας να πείσουμε τους ανθρώπους ότι δεν θα είναι ένα σεμινάριο πληροφορικής. Γιατί αυτό ζητούσαν κυρίως, ένα σεμινάριο πληροφορικής, η συντριπτική τους πλειοψηφία. Μάλιστα σε ένα σχολείο στη δεύτερη συνάντηση όπου προετοίμαζα το έδαφος ότι άλλο Word δεν θα έχει, θα είναι αυτό, πρώτη και δεύτερη συνάντηση και μετά θα έχει λογισμικά, κάποιος συνάδελφος μου είπε ότι, αν δεν μου κάνεις Word και Excel, θα την κοπανήσω. Και βέβαια εγώ σαν νέος επιμορφωτής τότε με..., μπορώ να πω ότι με επηρέασε, γιατί υποπετέθηκα, φοβήθηκα μάλλον τι θα γίνει να φύγουν όλοι; Βρέθηκα σε μια σύγκρουση ρόλων. Το Υπουργείο ήθελε να κάνω*

---

<sup>6</sup> Βλ. και τελευταίο απόσπασμα προηγούμενης ενότητας, σ. 29.

λογισμικά φιλολογικά, οι επιμορφούμενοι ήθελαν κάτι άλλο, εν πάση περιπτώσει κατά καλή μου τύχη δεν με επηρέασε πολύ και ακολούθησα το πρόγραμμα μου. Και ευτυχώς γιατί δεν υπήρξε κανένα πρόβλημα, ένα ή δύο άτομα φύγανε, αλλά αντικατασταθήκανε αμέσως από άλλα, δεν υπήρξε πρόβλημα.

Θέλω να πω ότι και στα τρία επίπεδα υπήρχε η επιθυμία να μάθουν καλύτερα το μηχανήμα, ακόμα και στο επίπεδο αυτών που γνωρίζαν καλά τον υπολογιστή θέλαν να μάθουν καλύτερα. Τον υπολογιστή! Όχι τόσο πολύ την ένταξη στην τάξη. Δηλαδή να γίνουν εξπέρ, να μάθουν να φτιάχνουν ιστοσελίδες, να μάθουν να φτιάχνουν κι εγώ δεν ξέρω τι, αλλά στο επίπεδο το τεχνικό.

Υπήρχε μία κατεύθυνση θα μπορούσαμε να πούμε απ' την αρχή, κεντρική, να μην ασχοληθούμε καθόλου οι επιμορφωτές με την εκμάθηση απλών λειτουργιών του υπολογιστή αλλά να πάμε κατευθείαν στην αξιοποίηση. Αυτό εγώ δεν μπόρεσα να το κάνω. Δεν ξέρω αν θα το έκανα καλά αλλά ιδίως σε ανθρώπους οι οποίοι, υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι δεν είχαν ανοίξει ποτέ υπολογιστή. Δεν μπόρεσα να το κάνω. Δοκίμασα να το κάνω, συνάντησα τεράστια αντίδραση.

Αλλά γενικά ήταν ένα τμήμα που δεν λειτούργησε καλά, της Πέμπτης, γιατί υπήρξε μια κινητικότητα. Είχα ας πούμε δυο άντρες που ήταν διευθυντής και υποδιευθυντής ενός σχολείου που στην αρχή ήταν ενθουσιασμένοι, γιατί μαθαίνανε να κάνουν, λέγαν θα κάνουμε τα έγγραφα και τα λοιπά, μόλις έβαλα κανά δυο παιδαγωγικά ..... “τι είν' αυτά ρε, εμείς δε λέει, δεν θέλουμε μ' αυτά να 'χουμε”. “Α, λέω, παιδιά, είστε σε λάθος χώρο.”

#### **5.4.3. Οι εκπαιδευτικές ταυτότητες**

Όσοι από τους εκπαιδευτικούς ήταν περισσότερο ενημερωμένοι περίμεναν μια παρουσίαση λογισμικών που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν με παραδοσιακό τρόπο στην τάξη (σωστό - λάθος) και επέμεναν στη χρήση των ΤΠΕ μέσα από πολύ παραδοσιακή λογική, τόσο στον τρόπο όσο και στα αντικείμενα (επιμονή να διδαχτεί η γραμματική και το συντακτικό). Συνεπώς οι επιμορφωτές έπρεπε να διαπραγματευτούν το νόημα της ένταξης του υπολογιστή στην τάξη μαζί

με τις απόψεις των επιμορφούμενων για τη διδασκαλία της γλώσσας, γενικότερα. Απαιτούνταν επίσης να διαπραγματεύονται αρκετά οτιδήποτε ξέφευγε από τα ισχύοντα στην εκπαίδευση, όπως το φύλλο εργασίας που πρότειναν να χρησιμοποιηθεί<sup>7</sup>.

*Οι φιλόλογοι είναι λίγο κλασικοί, δηλαδή ήθελαν να ακούσουν γραμματική και συντακτικό, μέσα σε εισαγωγικά αυτό. Κι όταν τους έλεγα ότι, μα εγώ ούτε στο παραδοσιακό μάθημα θα επιμείνω, στη γραμματική και το συντακτικό, δεν είναι προτεραιότητά μου αυτό. Όχι ότι δεν θα κάνω γραμματική και συντακτικό, δεν είναι προτεραιότητά μου όμως. Κάπως αιφνιδιάζονταν και αιφνιδιαζόμουν κι εγώ από την πλευρά μου, γιατί δεν είχα απέναντι μου καθηγητές της παλαιάς σχολής, είχα συνομήλικους μου που μολονότι είχαν ανατραφεί σε αυτό το κλίμα της..., του φορμαλισμού και προφανώς μας είχε καταδυναστεύσει και μας είχε κάνει να αποκτήσουμε και μια αρνητική στάση, έστω κι αν γίναμε φιλόλογοι, δεν το είχαμε αποβάλει και συνεχίζαμε δηλαδή την παλιά ιστορία των δικών μας δασκάλων, γραμματική-συντακτικό. Μα έχουμε ξεφύγει απ' αυτό πλέον το επίπεδο, έχουμε πάει στις ερμηνείες πια, στις ερμηνείες κειμένων και ήθελαν υποστήριξη και σ' αυτό το δύσκολο κομμάτι και λύση από τον υπολογιστή. Τους είπα λοιπόν ότι ακόμα κι αν μου έδινε λύση, που δεν έδινε, έδινε πολύ παραδοσιακές λύσεις ο υπολογιστής σε αυτά τα ζητήματα, πώς στον κόρακα διαφορετικά θα μπορούσε να γίνει; Ε, κάπως αιφνιδιάζονταν, “μα άμα δεν μπορώ να κάνω αποτελεσματικά γραμματική-συντακτικό, τι στον κόρακα θα κάνω;”*

*Τους φαινόταν πολύ παράξενο. Ε, προσπαθούσαν να σκεφτούν πώς μπορεί να γίνει. Ε, αυτό που σκέφτονταν ήταν συνήθως πολύ συντηρητικά πράγματα. Σ' αυτό είχε κάνει πολύ κακό η τηλεόραση και τα διάφορα cd-rom και αυτά που μοιράζουν οι εφημερίδες και όλα. Δηλαδή, ξέρεις, θα βάλω το τάδε πράγμα και θα...*

*Δηλαδή, οι φιλόλογοι στην ηλικία τη δική μου ή λίγο παραπάνω πολύ δύσκολα θα πειστούν ότι μέσω των τεχνολογιών μπορούν ν' αλλάξουν κάποια πράγματα. Θεωρούν ή θέλουν να πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας μπορεί να πετύχει περισσότερα.*

---

<sup>7</sup> Βλ. τελευταίο απόσπασμα, σ. 32.

*Κοίταξε, το μεγάλο μου πρόβλημα και σήμερα ακόμα που το κάνω – γιατί ανεξάρτητα αν δεν λειτουργεί το πρόγραμμα, συνεχίζω να το κάνω αυτό το πράγμα– είναι ότι όταν λες ότι η σύνδεση των φιλολογικών μαθημάτων με νέες τεχνολογίες ή η ένταξη τέλος πάντων, αυτό που καταλαβαίνουν είναι ένα λογισμικό που θα σου λέει “ναι-όχι”, “σωστό-λάθος” κλπ. Νομίζω ότι μέχρι εκεί μπορούν να καταλάβουν μέσα από μία απλή κουβέντα. Για να καταλάβουν κάτι παραπάνω απ’ αυτό χρειάζεται επιμόρφωση, και μάλιστα και μακρόχρονα.*

*Ναι, ναι και υπήρχαν θέματα του πώς θα χωρίσουμε τις ομάδες του, γιατί δεν υπήρχε χρόνος για να γίνει διεξοδική ανάλυση αυτού του θέματος ας πούμε. Ε, για το..., καλά τα φύλλα εργασίας που δύο άνθρωποι δε/ δεν ήξεραν τι θα πει φύλλο εργασίας, δε καταλάβαιναν. Δηλαδή ακόμη οι ίδιοι καθηγητές μερικές φορές, στην αρχή βέβαια, εντάξει οι άνθρωποι γρήγορα κατάλαβαν, αλλά στην αρχή, με ρωτούσαν και έλεγα μα είναι γραμμένο διάβασε το ή, και έπρεπε να τους πω και λέγαν, μα γιατί να είναι γραμμένο, αφού είσαι εδώ μπροστά και γιατί δεν μου το λες, το οποίο είναι μια πολύ λογική ερώτηση. Συνήθως έφερνα λοιπόν το παράδειγμα ότι πες ότι είσαι σε έναν αρχαιολογικό χώρο, σε ένα μουσείο και θες να στείλεις κάποια παιδιά εδώ κάποια εκεί και κάποια εκεί, θα μου πεις ότι και αυτό είναι unreal, γιατί δεν γίνεται, παν όλοι μαζί, αλλά τελοσπάντων. Λοιπόν, τους δίνεις ένα φύλλο εργασίας ακριβώς επειδή δε μπορείς να τριχοτομηθείς και να είσαι και παντού και επειδή υπάρχουν διάφορες ομάδες καλό είναι, δεν μπορείς συγχρόνως, η κάθε ομάδα έχει το ρυθμό της κτλ., δηλαδή έπρεπε πάντοτε να φωτίζονται τα πράγματα προς τα πίσω για να...*

#### **5.4.4. Η προοπτική παρά τις δυσκολίες**

Ενδιαφέρον έχει η άποψη των επιμορφωτών ως προς το εάν πράγματι μπορούν να ξεπεραστούν οι δυσκολίες αυτές και αν υπάρχει προοπτική. Από την ανάλυση φαίνεται ότι πράγματι κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει. Είναι όμως εξαιρετικά χρονοβόρο και απαιτεί “και αλλαγή του σχολείου”, γενικότερη, όπως εύστοχα επισημαίνεται σε μία συνέντευξη.



*Θα έλεγα πως περίμενα να δουν πώς μπορεί να γίνει αυτό. Δηλαδή τους εξέπληξε ότι μπορούσε ένα αντικείμενο, το οποίο ήταν εντελώς άσχετο με τα φιλολογικά μαθήματα να έχει κάποια υπόσταση στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων. Δηλαδή κάπου το είδανε σαν πρόκληση.*

*Εγώ έλεγα στην αρχή ότι έρχονταν για να μάθουν υπολογιστή, να τον χρησιμοποιούν οι ίδιοι, δηλαδή αυτή είναι η μεγαλύτερη, ο μεγαλύτερος αριθμός των εκπαιδευτικών, να μπορούν να το χρησιμοποιούν. Σαν ανάγκη σήμερα το βλέπουνε, δηλαδή βλέπουν ότι είναι απαραίτητο να ξέρει κανένας σήμερα υπολογιστή. Και βέβαια στην πορεία καταλάβανε ότι μπορεί να γίνει με διδασκαλίες, με υπολογιστές, αλλά το έβλεπαν λίγο πιο μακρινό, για να το εφαρμόσουν οι ίδιοι. Δηλαδή ήθελε πολλή δουλειά για να φτάσει και μάλλον αλλαγή, γενικότερη αλλαγή του σχολείου εγώ πιστεύω για να...*

## **6.0. Οι απόψεις τους για τους επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς**

### **6.1. Ποσοτικά στοιχεία παρακολούθησης των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών**

Στο σύνολό τους οι επιμορφωτές επισημαίνουν πως δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές διαρροές κατά τα τρία χρόνια της εμπλοκής τους στην επιμόρφωση. Όσοι εκπαιδευτικοί ξεκίνησαν (οι ομάδες είχαν συνήθως εκπαιδευτικούς των 10-12 ατόμων), τόσοι σε γενικές γραμμές τελείωσαν με ελάχιστο ποσοστό αποχωρήσεων. Και στις περιπτώσεις αυτές αναφέρεται πως επρόκειτο για σοβαρούς προσωπικούς λόγους άσχετους με την όλη διαδικασία της επιμόρφωσης.

Παρ' όλ' αυτά υπήρξε και κάποιος επιμορφωτής<sup>8</sup> που υποστήριξε πως συνάδελφοί του επιμορφωτές έζησαν περιπτώσεις με προβλήματα στην παρακολούθηση και σημαντικές "απώλειες" στον αριθμό των εκπαιδευτικών που παρακολουθούσαν. Η αλήθεια πρέπει να είναι κάπου στη μέση και σχετίζεται οπωσδήποτε και με την ικανότητα του κάθε επιμορφωτή. Και αυτό το θέμα έχει ενδιαφέρον, αλλά δεν μπορεί να προσεγγιστεί εδώ, γιατί είναι άλλος ο προσανατολισμός της παρούσας έρευνας.

---

<sup>8</sup> Βλ. το τρίτο απόσπασμα παρακάτω, σ. 34.

*Ήταν 10 με 12 άτομα σε μένα, εγώ είχα τις μικρότερες διαρροές και στα τρία χρόνια. Είναι ζήτημα αν ένας ή δύο συνάδελφοι αποχώρησαν και θεωρώ ότι αποχώρησαν από λόγους ανεξάρτητους από το περιεχόμενο του σεμιναρίου. Αποχώρησαν καθαρά για προσωπικούς λόγους, δεν είχα διαρροές καθόλου.*

*Είχα γύρω στα 10 άτομα σε κάθε τμήμα που παρακολουθούσαν σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς.*

*Εγώ πιστεύω ότι δεν έχω, ότι ήταν πάρα πολύ καλή η παρακολούθηση και συγκρίνοντας και με άλλων επιμορφωτών τις εμπειρίες τους που μου λέγανε ότι περίπου το Δεκέμβριο είχαν ένα 70% που έλειπε και μόνο με τρεις-τέσσερις που πήγαιναν εκεί πέρα, εγώ δεν αντιμετώπισα τέτοια προβλήματα.*

## **6.2. Απόψεις των φιλολόγων για τις ΤΠΕ και τα φιλολογικά μαθήματα πριν και μετά την επιμόρφωση.**

Ασχοληθήκαμε εκτενώς στην ενότητα 5.0 με τις δυσκολίες που υπήρξαν αλλά και με τις προσδοκίες και απόψεις των φιλολόγων πριν από την επιμόρφωση. Επισημάναμε ότι στην αρχή οι επιμορφωτές πιστεύουν πως οι εκπαιδευτικοί έρχονται διστακτικοί, γιατί ουσιαστικά δεν πίστευαν πως είναι δυνατόν οι υπολογιστές να χρησιμοποιηθούν μέσα στις τάξεις κατά την ώρα της διδασκαλίας. Το μόνο που ήθελαν αρχικά ήταν να παρακολουθήσουν κάποιο πρόγραμμα εκμάθησης ηλεκτρονικών υπολογιστών. Στη συνέχεια όμως, όσο εξοικειώνονταν και με το μέσο, όλο και πείθονταν ότι θα μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν και μάλιστα πως μπορεί να χρησιμεύσει για να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών κατά τη διδασκαλία. Παραθέτουμε κάποια επιπλέον αποσπάσματα πάνω στο θέμα αυτό.

*Ήταν επτά φιλόλογοι, μπορώ να πω ότι υπήρχανε, που οι άνθρωποι έκαναν εξαιρετική δουλειά και πίστεψαν και στις νέες τεχνολογίες, πίστεψαν δηλαδή ότι η δουλειά τους αυτή θα μπορούσε να είναι πιο δημιουργική και πιο αποτελεσματική με την αξιοποίηση των τεχνολογιών. Υπήρχαν βέβαια και μονάδες οι οποίοι είδαν τα πράγματα πάρα πολύ έτσι πεζά θα έλεγα, και επιφανειακά και αυτό άνηκε και από το γεγονός ότι έφυγαν αμέσως από το πρόγραμμα επιμόρφωσης και δεν παρέμειναν σ' αυτό, πράγμα το οποίο σημαίνει*

ότι μερικοί δεν πίστεψαν για διάφορους λόγους στο πρόγραμμα. Νομίζω ότι αρκετοί πείστηκαν, βεβαίως όλοι στη αρχή κι εγώ προσωπικά, για να μην εξαιρέσω τον εαυτό μου, είχαμε ενδοιασμούς να δεχτούμε το καινούριο. Στη συνέχεια, όμως, διαμορφώθηκα και άλλαξα άποψη, πιστεύω ότι ένα μεγάλο μέρος των συναδέλφων τουλάχιστον σ' αυτούς που απευθύνθηκα εγώ, ενώ τους έβλεπα να ξεκινούν όλοι με την ίδια αντίληψη ότι όλα αυτά τα πράγματα δεν γίνονται, φτάνω στο τέλος του σεμιναρίου, στο τέλος της χρονιάς, γιατί όλα αυτά ήταν ετήσια τα σεμινάρια, δηλαδή φτάσαμε μετά από 25 περίπου συναντήσεις να φεύγουν ικανοποιημένοι, πράγμα το οποίο σήμαινε κάνανε πράγματα και προβληματίζονταν και σε σχέση με τη διδακτική του αντικειμένου και σε σχέση με την εμπλοκή των τεχνολογιών στην υποστήριξη της διδακτικής του αντικειμένου.

Στην αρχή αιφνιδιάστηκαν, δηλαδή φανήκαμε λίγο σαν αρειανοί, όταν παρουσιάστηκαμε στα σχολεία να τους λέμε ότι αυτό το εργαστήριο είναι δικό μας, δηλαδή είναι το εργαστήριο των φιλολόγων, των μαθηματικών, των φυσικών, των πληροφορικών. Γιατί χρειάστηκε αυτό το πρώτο βήμα για να τους δείξουμε πώς μπορούν αυτά να εξυπηρετήσουν την καθημερινότητά τους, την επαγγελματική τους καθημερινότητα, αυτό τους αιφνιδίασε, δηλαδή δεν περίμεναν ότι υπάρχει τέτοιο πράγμα.

Την πρώτη χρονιά αλλά και τις επόμενες τους φέραμε σε επαφή με μια καινούργια αντίληψη για τις τεχνολογίες που δεν υπήρχε στην αντίληψη των περισσότερων συναδέλφων. Οι τεχνολογίες για αυτούς ήταν κάτι πολύ τεχνικό με τη διαχείριση ενός εργαλείου που μπορεί να υπηρετήσει περισσότερο διοικητικούς σκοπούς και όχι παιδαγωγικούς εάν το βάλουμε στο σχολείο. Αυτή η αντίληψη νομίζω ξεπεράστηκε, μολονότι είχε πολλές αντιδράσεις, ξεπεράστηκε την πορεία του προγράμματος, όπου φάνηκε καθαρά ποια ήταν η αντίληψη που θέλαμε να υπηρετήσουμε με τις νέες τεχνολογίες.

Νομίζω ότι δεν το ήξεραν αυτό, δεν είχαν σαφή απάντηση σ' αυτό πως θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι νέες τεχνολογίες στα μαθήματά τους. Προφανώς ήρθαν στο σεμινάριο για να δουν πώς θα μπορούσε να γίνει αυτό. Προφανώς όμως πιστεύανε ότι κάπως θα μπορούσε να γίνει για να έρθουν.



### **6.3. Τι προτιμούν / τι δεν προτιμούν να παρακολουθήσουν στα μαθήματα**

Η κύρια προτίμηση των επιμορφούμενων, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, ήταν να μάθουν και να αποκτήσουν δεξιότητες χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Όσον αφορά τα διδακτικά αντικείμενα οι φιλόλογοι επιθυμούσαν να ενημερωθούν σε όλα τα μαθήματα που καλούνται να διδάξουν στο σχολείο με ιδιαίτερη έμφαση στα μαθήματα που ήδη δουλεύουν και κυρίως στην ιστορία και στη γλώσσα που θεωρούν πως είναι ευκολότερο να εντάξει κανείς τις νέες τεχνολογίες. Δεν έλειπαν όμως και οι διαμαρτυρίες για τη μονομέρεια που επιδείκνυαν κάποιες φορές μερικοί επιμορφωτές σε κάποια γνωστικά αντικείμενα, που όμως δικαιολογούνταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, γιατί την ίδια μονομέρεια αντιμετώπισαν και εκείνοι κατά τη διάρκεια της δικής τους επιμόρφωσης.

*Δεν εκφράστηκε κάποια ιδιαίτερη προτίμηση θα έλεγα απέναντι στην ιστορία ή τη γλώσσα, ήταν έτοιμοι να ακούσουν για όλα τα γνωστικά αντικείμενα.*

*Διαπίστωνα, ας πούμε, διαμαρτυρίες στην επιμονή μου στο μάθημα της ιστορίας, δεν τους άρεσε η ιστορία και αυτό λίγο με ενοχλούσε, γιατί μου θύμιζε τους μαθητές οι οποίοι έχουν διαμορφώσει απωθητικές τάσεις και στάσεις απέναντι στην ιστορία. Εγώ θεωρούσα ότι είναι πολύ δημιουργικό μάθημα και θεωρώ κάπως παράδοξο από φιλόλογους ότι δεν “θέλω να ακούσω άλλο για ιστορία”.*

*Ζητούσαν κυρίως να ασχοληθούμε με λογισμικά για τα μαθήματα των νέων ελληνικών και της ιστορίας, ίσως γιατί τα δίδασκαν και οι ίδιοι στο σχολείο και κάποιοι από αυτούς είχαν προσπαθήσει να κάνουν προτάσεις με τα νέα μέσα σ’ αυτά τα μαθήματα και θέλανε να δούμε πώς θα τους το πρότεινα εγώ.*

*Είχα συναδέλφους του κλασικού, που τελείωσαν δηλαδή κλασικά τμήματα και μου ζητούσαν να δούμε και cd-rom σχετικά με αυτό το γνωστικό αντικείμενο.*

*Ό,τι μάθημα αγαπάνε οι ίδιοι, σ’ αυτό θέλανε να διαπιστώσουν αν μπορούν να εφαρμοστούν όλα αυτά τα καινούργια που τους λέγαμε.*

#### **6.4. Προθυμία χρήσης των νέων τεχνολογιών**

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στα επιμορφωτικά αυτά σεμινάρια επιδείκνυαν πολλές φορές μοναδική προθυμία να γνωρίσουν αλλά και να προσαρμόσουν τις νέες τεχνολογίες στα μαθήματά τους. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις εκπαιδευτικών που αποδεικνύονταν ιδιαίτερα διστακτικοί, γιατί οι ίδιοι δεν γνώριζαν πολύ καλά τη χρήση και φοβούνταν μήπως αποδειχτούν ανεπαρκείς. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η επισήμανση που γίνεται<sup>9</sup> ότι η λογική προηγούμενων εμπειριών σε επιμορφώσεις (π.χ. ΠΕΚ) προσδιόριζε και τη στάση τους: στάση παθητικής αποδοχής και όχι δημιουργικής εμπλοκής.

*Ήταν συνάδελφοι που χειρίζονταν πράγματα, είναι αυτό που λέμε ανοιχτοί, όχι ίσα-ίσα συνέβαινε μερικές φορές και το αντίθετο. Υπήρχαν συνάδελφοι που, μολονότι είχαν περάσει σεμινάρια τεχνικής κατάρτισης, μολονότι είχαν όλοι υπολογιστή στο σπίτι, δεν ήταν από τους χρήστες τους δυναμικούς, παρ' όλα αυτά διδασκαλίες κάνανε, κάνανε.*

*Δεν θέλανε να κάνουνε, ακόμη και όταν τους έλεγα ότι θα τους βοηθήσω, γιατί οι μαθητές τους γνώριζανε περισσότερο από εκείνους και δεν ξέρανε πώς να χειριστούν τη νέα αυτή κατάσταση που θα διαμορφώνονταν στην τάξη.*

*Όσοι είχαν ενεργό συμμετοχή είναι προφανές γιατί ερχόταν, να μάθουν τα καινούργια λογισμικά κτλ. Όσοι δεν είχαν ενεργό συμμετοχή ερχόταν, γιατί ήτανε κομπιούτερ της μόδας και μπορούσαν να λένε στους φίλους “α, πάω και κομπιούτερ και μαθαίνω”. Αυτό ήταν..., το κομπιούτερ ήταν ένα, έτσι πολύ της μόδας και εν μέρει έκανε και τη δουλειά μας εύκολη, διότι βρίσκαμε κόσμο, είχαμε πολύ διαθεσιμότητα δηλαδή και διαλέγαμε.*

#### **6.5. Το εκτιμώμενο όφελος από την επιμόρφωση**

Σχετικά με το αν έχει αλλάξει η στάση των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια των επιμορφώσεων οι απόψεις των επιμορφωτών δίστανται.

---

<sup>9</sup> Βλ. επόμενη ενότητα, δεύτερο απόσπασμα, σ. 38.

### 6.5.1. Οι επιφυλακτικοί

Μερικοί από αυτούς υποστηρίζουν ότι καμία αλλαγή δεν συνέβη και το αποδίδουν σε εγγενή χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών (συντηρητισμός, καχυποψία στο καινούριο) αλλά και του συστήματος, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι όλα αυτά είναι δυνατά σε ένα «άλλο σχολείο».

*Καμία διδασκαλία και γενικώς από τη συμμετοχή τους, έτσι δεν είδα να αλλάζει κάτι ως προς τη συμπεριφορά τους, να προβληματίζονται ως προς κάτι το, ως προς τα παιδαγωγικά δεδομένα ας πούμε, τι θα μπορούσαμε να κάνουμε διαφορετικά, τι αλλιώς, τι καλύτερα. Στη συνείδηση μου ήταν πραγματικά ασύνδετο το ένα από το άλλο. Θέλαμε, θέλουμε να επέμβουμε στις παιδαγωγικές παραμέτρους και όχι..., αλλά ήταν πραγματικά ένας τοίχος απέναντι, οι συνάδελφοι νόμιζαν ότι εγώ θα εκτιμούσα αυτόν που ήξερε υπολογιστή.*

*Περίπου ένα 60% των επιμορφούμενων που είχα εγώ, ε, έβλεπε την επιμόρφωση, ήρθε στην επιμόρφωση με την εντύπωση ότι θα είναι ένα ΠΕΚ πάμε, ακούμε, μας τα λέει και φεύγουμε και τα ξεχνάμε μετά, κλείνουμε την πόρτα, τελείωσε, δεν μας υπηρετεί, δεν..., δεν διαχέονται όλα αυτά μέσα στην τάξη μας. Όσο κι αν προσπαθούσα εγώ να πω ότι εδώ κάνουμε αυτό και την άλλη μέρα λέμε, να δούμε πώς το εφαρμόζουμε, υπήρξε αντίσταση, από τόσα χρόνια.*

*Νομίζω ότι είναι πολύ δύσκολο να αλλάξει, δεν, δεν θεωρώ ότι..., αλλά, δηλαδή πιστεύω ότι όλοι οι συνάδελφοι με τους οποίους δουλέψαμε μαζί, τέλος πάντων από όλους, νομίζω ότι, θα χρειαζότανε πολλή περισσότερη δουλειά για να αλλάξει η στάση.*

*Όχι, στις διδασκαλίες, νομίζω ότι δυσκολεύτηκαν αρκετά να ξεπεράσουν το μοντέλο του καθηγητή που, ε, που παραδίδει και του μαθητή που ακούει. Αλλά αυτό, δηλαδή, αυτό που έλεγα και πριν, δεν αρκεί μία ή δύο διδασκαλίες, για να περάσουμε σε ομαδοκεντρική, ας πούμε, διδασκαλία, χρειάζεται πολύ περισσότερη δουλειά και έξω, και πέρα από τις νέες τεχνολογίες, δεν είναι αυτό καθαυτό το μηχάνημα που θα μας κάνει να αλλάξουμε τον τρόπο διδασκαλίας.*

Κάποιος επιμορφωτής αποδίδει αυτή τη δυσκολία στην αλλαγή και στην έλλειψη αξιόλογου υλικού (λογισμικά) που θα μπορούσε να πείσει τους εκπαιδευτικούς ότι μια τέτοια διδασκαλία έχει σαφώς περισσότερα πλεονεκτήματα από τις διδασκαλίες που μέχρι τώρα γίνονταν.

*Προφανώς δεν είναι εύκολο να ξεφύγεις από παραδοσιακούς δρόμους, γιατί δεν είχαμε και στα χέρια μας εργαλεία αξιόλογα, δηλαδή δεν είχαμε εκπαιδευτικά λογισμικά που να ξεφεύγουν από ένα παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας κυρίως αρχαιοελληνικής γραμματείας, ας πούμε. Τη μοναδική πεζογραφία όμως που είχαμε ουσιαστικά ήταν μια θεματογραφία στην ηλεκτρονική μορφή. Στην νεοελληνική λογοτεχνία δεν είχαμε τίποτα, δεν είχαμε δηλαδή και υπολογιστικό αντίλογο.*

#### 6.5.2. Οι πιο αισιόδοξοι

Άλλοι αντιμετωπίζουν πιο θετικά το αποτέλεσμα της επιμορφωτικής διαδικασίας. Από την ανάλυση των απόψεών τους προκύπτει ότι, παρά τις δυσκολίες, θεωρούν την επιμορφωτική διαδικασία ωφέλιμη για τους φιλόλογους. Η ωφέλεια σε άλλες περιπτώσεις εντοπίζεται στον γενικότερο προβληματισμό που προκάλεσε ή τον ειδικότερο ως προς τη διδασκαλία των διδακτικών αντικειμένων και σε άλλες στην απλή άρση της αρχικής άρνησης που υπήρχε.

*Είχα ν' αντιμετωπίσω πολλά προβλήματα. Νομίζω όμως ότι όσοι το παρακολούθησαν τελικά, είχα ένα τμήμα που είχε μόνο μεγάλες συναδέλφισσες, ας πούμε, γιατί κυρίως γυναίκες... είδαν κάποια πράγματα που τους έβαλαν σε προβληματισμούς. Το κακό είναι ότι επειδή δεν είχε συνέχεια το πρόγραμμα, δεν συνέχισαν κι αυτοί.*

*Είχα ουσιαστικούς ενδοιασμούς, γιατί είχα ζήσει 18 χρόνια στην εκπαίδευση. Γνώριζα πολύ καλά το κλίμα της, πάρα πολύ καλά, γνώριζα δηλαδή εμάς, τους καθηγητές, τι είμαστε, πόσο έτσι σκληροί στο να δεχτούμε το καινούριο είμαστε και πόσο, κι εγώ ο ίδιος στην αρχή φάνηκα λιγάκι έτσι πιο αυστηρός, πώς θα περάσει όλο αυτό το πράγμα. Τώρα το δέχομαι, το βλέπω όλο αυτό ότι μπορεί να λειτουργήσει, αλλά το σχολείο είναι έτσι, είναι αλλιώς, ο δάσκαλος είναι έτσι, είναι αλλιώς, θέλει αυτό, είναι πάρα πολύ χρησιμοθηρικός, θέλει αμέσως το αποτέλεσμα να το δει. Ε, πως θα*



γίνουν όλα αυτά μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα; Έτσι αυτό δηλαδή, αλλά κρίνω, κρίνοντας έτσι από μένα, πως δηλαδή στη συνέχεια διαμορφώθηκα και άλλαξα άποψη, ε, πιστεύω ότι ένα μεγάλο μέρος των επιμορφωτών αλλά νομίζω και των συναδέλφων τουλάχιστον σ' αυτούς που απευθύνθηκα εγώ, ενώ τους έβλεπα να ξεκινούν όλοι με την ίδια αντίληψη ότι όλα αυτά τα πράγματα, αγαπητέ μου, δεν γίνονται. Φτάνω στο τέλος του σεμιναρίου, στο τέλος της χρονιάς, γιατί όλα αυτά ήταν ετήσια τα σεμινάρια, δηλαδή φτάναμε μετά από 25 συναντήσεις, κατά μέσο όρο που γινότουσαν, δηλαδή μετά από 50 ώρες να φεύγουν ικανοποιημένοι, εγώ τουλάχιστον αυτό εισέπραξα, έφευγαν ικανοποιημένοι, πράγμα το οποίο σημαίνει κάνανε πράγματα και προβληματίζονταν και σε σχέση με τη διδακτική του αντικειμένου και σε σχέση με την εμπλοκή των τεχνολογιών στην υποστήριξη της διδακτικής του αντικειμένου.

Κατόρθωσα στο τέλος, αυτήν την εντύπωση έχω, πιστεύω ότι δεν είναι ανακριβής, ότι τους έπεισα τελικά, ότι βλέποντας την ιστορία κυρίως από μια άλλη οπτική, είναι και πολύ πιο ενδιαφέρουσα και πιο ελκυστική για τους μαθητές μου, αν τη δούνε κι αυτοί από μια άλλη οπτική. Και η γλώσσα, και η γλώσσα, κυρίως δουλεύοντας τον Κόμβο και βλέποντας τα λεξικά και τις ασκήσεις<sup>10</sup> που μπορούν να στήσουν με τα λεξικά σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, σε, θα έλεγα, εν θερμώ... στιγμή και όχι να τους την πάει έτοιμη και κομμένη την άσκηση, να τη διαμορφώσει εκείνη τη στιγμή ο μαθητής και να βλέπει το αποτέλεσμα. Ε, αυτό ήταν κάτι που τους εντυπωσίαζε και τους προσείλκυε.

[Άλλαξε] στο ότι δεν είναι απαραίτητο να είναι ο διδάσκων η πηγή της γνώσης, στο ότι δεν είναι απαραίτητο να είναι μετωπική η διδασκαλία, άρχισαν να υποψιάζονται, δεν θεωρώ ότι τα καταφέραμε παντού αυτό, αλλά νομίζω ότι άρχισαν να υποψιάζονται, το κακό είναι ότι με το που υποψιάστηκαν δεν ξανάγινε τίποτα άλλο.

Θα έλεγα από ουδέτερη μέχρι και αρνητική [η στάση στις νέες τεχνολογίες και στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων με

---

<sup>10</sup> Εννοεί τον Κόμβο και τα λεξικά του ΚΕΓ. Βλ. [www.komvos.edu.gr](http://www.komvos.edu.gr) ή [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/index.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/index.html)

*αυτές]. Υπήρχαν και κάποιες θετικές φωνές, βέβαια πάντοτε των προοδευτικών ανθρώπων. Υπάρχουν και άνθρωποι που ασχολούνται με την εκπαίδευση με την, με τους υπολογιστές και τους ενδιαφέρει το θέμα αυτό. Είχαμε όμως και πολύ αρνητισμό. Επειδή ακριβώς δεν το γνωρίζει ο εκπαιδευτικός αυτό το εργαλείο. Στην πορεία όμως ήρθαν όλες οι αρνητικές φωνές.*

## **6.6. Προτάσεις για βελτίωση**

Η τριετής εμπειρία των επιμορφωτών αυτών έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και σε σχέση με τις προτάσεις που καταθέτουν ως προς το πώς μπορούν να βελτιωθούν τα πράγματα στην επιμόρφωση των φιλόλογων. Οι προτάσεις ποικίλλουν. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η επισήμανση ότι αυτό που λείπει από τους διδάσκοντες δεν είναι τόσο η τεχνολογική κατάρτιση, αλλά η παιδαγωγική που θα τους καταστήσει ικανούς να αναπροσαρμόσουν τη διδασκαλία τους και να ενσωματώσουν σ' αυτήν νέες μεθόδους και μέσα διδασκαλίας. Ακόμη, επισημαίνουν ότι απαιτούνται μεγαλύτερης διάρκειας επιμορφωτικά προγράμματα, προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να μάθουν να ανταποκρίνονται στα νέα τους καθήκοντα και στο νέο τους ρόλο μέσα στην τάξη, συνεχής θεσμοθετημένη επιμόρφωση, σταθερή παρουσία επιμορφωτών που θα υποστηρίζουν τη διδακτική διαδικασία, ευέλικτο πρόγραμμα, διαθέσιμα εργαστήρια πληροφορικής και ευέλικτος διοικητικός μηχανισμός.

*Τι θα βελτιώνει τα στάση τους; Αν οι καθηγητές είχαν μια πολύ καλή, μάλλον να το έλεγα διαφορετικά, αν είχαν μια επαρκή κατάρτιση παιδαγωγική, που λείπει.*

*Παιδαγωγική κατάρτιση για να επιλύουν προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην τάξη τους σχετικά με το ρόλο τους αλλά και το ρόλο των μαθητών που αλλάζει.*

*Δεν ήτανε αρκετό το διάστημα, μόλις οι εκπαιδευτικοί άρχισαν να μαθαίνουν τελείωσε το πρόγραμμα και τους αφήσαμε πάλι μόνους να προσπαθούν να λύσουν όλα τα προβλήματα μόνοι τους. Είναι βέβαιο ότι αυτοί οι εκπαιδευτικοί, και να ήθελαν να συνεχίσουν, χωρίς την απαραίτητη στήριξη δεν θα το κάνουν.*

*Θα βελτιώνει τη στάση τους ένα ανοιχτό εργαστήριο, στη διάθεσή τους δηλαδή, και δεύτερον ένα ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών να μην κάθε μήνα λένε πόσες σελίδες έχουνε διδάξει. Και θα βελτιώνει τη στάση τους σίγουρα σταθερή επιμόρφωση, επί χρόνια, ένας άνθρωπος να τους βοηθάει και να τους, για να αλλάξει τη στάση τους, γιατί το να αλλάξει η στάση τους είναι το πιο δύσκολο πράγμα, δεν γίνεται μέσα σε ξέρω κι εγώ πόσες συναντήσεις είχαμε εμείς όλες-όλες, 22; 23;*

*Μια διαρκής υποστήριξη και εμπύχωση θα τους, νομίζω ότι θα άλλαζε τα πράγματα, δηλαδή ομάδες εργασίας με εμπυχωτή, ο οποίος να παρευρίσκεται και στην ώρα του μαθήματος, την ώρα της διδασκαλίας. Νομίζω ότι είναι πολύ δύσκολο, είναι πολύ μάλλον να ζητάμε από τους εκπαιδευτικούς να μπαίνουν στα εργαστήρια μόνοι τους με είκοσι πέντε-τριάντα παιδιά και να τα βγάζουν πέρα όταν το μάθημα, ξέρω 'γω, της Πληροφορικής γίνεται με τα μισά παιδιά, ότι να μπουν όλα αυτά τα παιδιά, να δουλέψουνε σε ομάδες, αλλά να υπάρχει και ένα δεύτερο άτομο που να στηρίζει, δηλαδή, έτσι και πάλι σιγά-σιγά, θα άλλαζε, νομίζω κάτι.*

*Καταρχήν, να απελευθερωθεί λίγο το εργαστήριο από τον πληροφορικό και να δοθεί και στις υπόλοιπες ειδικότητες. Να φύγει αυτός ο φόβος από τον διευθυντή "θα χαλάσεις το εργαστήριο", αυτά είναι βασικά πρακτικά πράγματα. Θεωρώ ότι είναι πολύ βασικό να υπάρχει κάποιος ο οποίος θα στηρίζει τον εκπαιδευτικό στο να πραγματοποιήσει διδασκαλία στο εργαστήριο. Από τη στιγμή που θα το κάνει αυτό μία, δύο, τρεις φορές, μπαίνει σε μια διαφορετική διαδικασία, γι' αυτό και, μάλλον η ενδοσχολική έχει αυτό το νόημα. Το να είναι κάποιος ο οποίος μπαίνει στα πλαίσια ενός σχολείου και στηρίζει τον εκπαιδευτικό στην καθημερινότητά του ή του προτείνει, εγώ τους έλεγα ότι θα πρέπει να κάνετε ένα πλάνο, δεν μπορείτε να κάνετε μάθημα με τεχνολογίες κάθε φορά ούτε να, να πείτε ποιο ενδείκνυται, πόσες ώρες έχω να χαλάσω εκεί. Να του προτείνει, να του λύσει κάποια πρακτικά προβλήματα, να το συζητήσει λίγο θεωρητικά μαζί του και βεβαίως να κάνει πρακτική εφαρμογή. Δηλαδή όσο μένεις στη θεωρία, θα καταλαβαίνουν το 10% του τι γίνεται. Μόνο όταν μπουν στη διαδικασία να το κάνουν καταλαβαίνουν τι συμβαίνει. Θα 'πρεπε δηλαδή ο επιμορφωτής να χρεώνεται ίσως κάποια σχολεία τελικά και να βοηθάει σ' αυτό.*



## 7.0. Διδακτικές εφαρμογές

Η όλη επιμορφωτική διαδικασία δεν είχε θεωρητικό προσανατολισμό αλλά εφαρμοσμένο. Στόχος ήταν δηλαδή να αξιοποιηθεί και να ενσωματωθεί η θεωρία στην καθημερινή διδακτική πράξη. Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε αυτή ακριβώς τη διάσταση της επιμόρφωσης: την έκταση και το είδος των διδακτικών εφαρμογών, την προετοιμασία και υποστήριξή τους, τις δυσκολίες και ιδιαιτερότητες, το βαθμό ανταπόκρισης των μαθητών κλπ.

Από τις περιγραφές των επιμορφωτών προκύπτει ότι οι διδασκαλίες γίνονταν συνήθως προς το τέλος των σεμιναρίων, όταν πια οι εκπαιδευτικοί είχαν διδαχθεί όλα τα θεωρητικά μαθήματα. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι δεν ετοίμαζαν όλοι οι εκπαιδευτικοί προτάσεις διδασκαλίας, αλλά κυρίως όσοι ένιωθαν σίγουροι πως μπορούν να τα καταφέρουν μέσα στο εργαστήριο.

*Αυτό γινόταν προς το τέλος του σεμιναρίου, δηλαδή στα τελευταία μαθήματα, κυρίως από τον Απρίλη και μετά, ούτως ώστε να προλάβουμε λίγο πριν το Πάσχα και μετά το Πάσχα, κυρίως μετά το Πάσχα που είναι τα πράγματα ακόμη πιο έτσι στριμωγμένα, να γίνει και παρουσίαση στην τάξη, να γίνει δηλαδή μια διδασκαλία στην τάξη.*

*Τις δύο τελευταίες χρονιές πραγματοποιήθηκαν από μένα, στα δικά μου τα τμήματα, τριάντα καθηγητές σύνολο.*

*Δεν ετοιμάσανε διδακτικά σενάρια όλοι αλλά το 99% τοις εκατό των εκπαιδευτικών που επιμόρφωσα. Άλλα ήτανε καλύτερα άλλα όχι και τόσο. Σημασία όμως έχει ότι το πάλεψαν. Κάποιοι μάλιστα που είχαν πολύ άγχος και δεν ήθελαν με τίποτα στην αρχή να το κάνουν ενθουσιάστηκαν και στη συνέχεια ξανάκαναν.*

*Οι περισσότεροι που ετοίμασαν διδασκαλίες ένιωθαν σίγουροι, ήταν άτομα που γνώριζαν να χειρίζονται καλά τους υπολογιστές και ήξεραν πως οτιδήποτε και να συμβεί στο εργαστήριο θα μπορούσαν να το αντιμετωπίσουν και να το επιλύσουν.*

## 7.1. Προετοιμασία των διδασκαλιών

Κατά την προετοιμασία των διδασκαλιών υπήρχε συνεργασία μεταξύ επιμορφωτών και επιμορφούμενων. Οι τελευταίοι ετοίμαζαν μία πρόταση την οποία στη συνέχεια έδειχναν στον επιμορφωτή, προκειμένου να τη δει και να κάνει τις παρατηρήσεις του.

Δεν υπήρχε κανένας περιορισμός σχετικά με τα γνωστικά αντικείμενα που ήταν διαθέσιμα στους φιλόλογους, μπορούσαν να επιλέξουν οποιοδήποτε από τα αρχαία ελληνικά, τη νεοελληνική γλώσσα, τη ιστορία ή και τα κείμενα και να πραγματοποιήσουν τη διδασκαλία τους. Περιορισμός δεν υπήρχε ούτε και στην επιλογή της ενότητας στην οποία θα επιχειρούνταν η διδακτική προσέγγιση. Συνήθως όμως οι εκπαιδευτικοί επέλεγαν ενότητες των σχολικών εγχειριδίων που ήδη είχαν διδάξει ή που επρόκειτο να διδάξουν και πάνω σ' αυτές προσαρμόζαν το σχέδιο διδασκαλίας τους.

*Και στα δύο, και στην ιστορία και τη γλώσσα, και στα δύο εξίσου, δηλαδή δεν δίνανε το δικό μου βάρος στην ιστορία, αυτοί πήγαιναν και στη γλώσσα, πράγμα που έδειχνε ότι θα τους άρεσε περισσότερο.*

*Τους άφηνα ελεύθερους να δουλέψουν σε όποια ενότητα θεωρούσαν εύκολα διαχειρίσιμη και από την άποψη του γνωστικού υλικού και από την άποψη των εργαλείων, τους άφηνα ελεύθερους.*

*Επέλεγαν πάντα από τις ενότητες του σχολείου, και περιορίζονταν προφανώς στην ύλη του σχολείου τους όσο τους εξυπηρετούσε σε συνάρτηση με το εργαλείο. Επέλεγαν δηλαδή ενότητα που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από το εργαλείο, το εργαλείο ήταν σημαντική παράμετρος αυτή.*

*Τους άφηνα να διαλέξουν μόνοι τους σε πρώτη φάση και την ενότητα και τα εργαλεία και στη συνέχεια αν χρειάζονταν βοήθεια επενέβαινα ή μου τη στέλνανε σε μια πρόχειρη μορφή για να τη δω και να επισημάνω ό,τι εγώ νόμιζα ότι θα βοηθούσε για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας.*

*Επέλεγαν οι επιμορφούμενοι ένα θέμα και το ετοίμαζαν μόνοι τους, δηλαδή μέσα από την επίδειξη και την εξοικείωση με τα λογισμικά που πήγαινα εγώ και παρουσίαζα, επέλεγαν οι επιμορφούμενοι το*

*λογισμικό αυτό που είχε σχέση με αυτό που δίδασκαν φέτος και με την ενότητα που βρίσκονταν και επικεντρώνονταν σ' αυτό και από κει και μετά, αφού το έβρισκαν, το ετοίμαζαν...*

## **7.2. Δυσκολίες κατά την προετοιμασία**

Οι δυσκολίες εντοπίζονταν αρχικά στο να καταφέρουν να κλείσουν τα εργαστήρια για συγκεκριμένες ώρες προκειμένου να εξασφαλίσουν το χώρο που θα τους χρειαζόταν, για να εφαρμόσουν τη διδακτική τους πρόταση, αλλά και στο να βρουν τις κατάλληλες ώρες αναπροσαρμόζοντας συχνά το πρόγραμμά τους, σύμφωνα με τη διαθεσιμότητα του εργαστηρίου.

Οι δυσκολίες που οι εκπαιδευτικοί αντιμετώπισαν κατά την προετοιμασία των διδασκαλιών αφορούν κυρίως την έλλειψη εξοικείωσης με τους υπολογιστές, αλλά και την απουσία κάποιας παιδαγωγικής κατάρτισης που θα τους επέτρεπε να κατανοήσουν ότι το ζητούμενο ήταν να δουλέψουν οι μαθητές με συγκεκριμένη μέθοδο, στο εποικοδομητικό πλαίσιο μάθησης, να συνεργαστούν, να χρησιμοποιήσουν τα φύλλα εργασίας.

*Αρχικά θα έπρεπε να εντοπίσουμε ποιες ώρες μπορούσαμε να βρούμε ελεύθερο το εργαστήριο. Γιατί ξέρεις αυτό ήταν το πιο μεγάλο μας πρόβλημα τελικά. Συνεχώς ήταν κατειλημμένο αλλά και τις ώρες που ήταν ελεύθερο οι καθηγητές που θέλανε να κάνουνε διδασκαλία δεν είχαν μάθημα με το τμήμα που θέλανε να πάνε στο εργαστήριο. Έτσι έπρεπε να κάνουμε παρέμβαση και σε αυτό, να αλλάξουμε δηλαδή λίγο το ωρολόγιο πρόγραμμα έτσι ώστε να βολέψει να έρθουν στο εργαστήριο τα παιδιά.*

*Ξεκινάμε από την έλλειψη χρόνου και πηγαίνουμε στην ουσιαστική δυσκολία, πώς το στήνουμε αυτό το πράγμα. Δηλαδή πρώτα-πρώτα τι επιλέγουμε να κάνουμε σε μια συγκεκριμένη διδακτική ενότητα και πώς η διδακτική ενότητα είναι αξιοποιήσιμη με τις τεχνολογίες και κατά πόσο είναι αξιοποιήσιμη, με ποιο εργαλείο μπορούμε να την αξιοποιήσουμε, με έτοιμο εκπαιδευτικό λογισμικό υλικό ή με το να στήσουμε κάτι με γενικά εργαλεία, μέχρι τη μεθοδολογία, δηλαδή ποια διδακτική μέθοδο επιλέγουμε για να διαχειριστούμε τη συγκεκριμένη ενότητα, το συγκεκριμένο ζήτημα που θέτουμε, ποια θα είναι η παιδαγωγική διαχείριση των μαθητών, πώς θα δουλέψουν*

*οι μαθητές σ' αυτό, δηλαδή δυσκολίες επί της ουσίας πλέον του ζητήματος, δηλαδή εκεί κυρίως που ήθελα να επιμείνω και θα ήθελα δηλαδή να τους βοηθήσω στη διάρκεια του σεμιναρίου, που είναι και το κυρίαρχο ζητούμενο.*

*Στην προετοιμασία υπήρχανε τεχνικές δυσκολίες, δηλαδή σε μία παρουσίαση που κάποιος ήθελε να χρησιμοποιήσει πρόγραμμα παρουσίασης διαφανειών, πώς θα κάνω εκείνο, πώς θα κάνω το άλλο, πώς θα βάλω ήχο, ξέρω 'γω, όταν τέτοια τεχνικά καθαρά ήταν τα ζητήματα...*

*Οι επιμορφούμενοι έφτιαχναν, κατευθύνονταν προς δραστηριότητες συμπεριφοριστικού τύπου κυρίως. Δεν υπήρχε..., δηλαδή η συνεργασία στην οποία έβαζαν τους μαθητές ήταν επιφανειακή, ήταν κάνω εγώ αυτό, κάνεις εσύ αυτό και τα ενώνουμε μετά, τα συνθέτουμε, δεν ήταν εποικοδομιστικού τύπου ας πούμε. Αυτό κυρίως, και θα 'πρεπε εγώ να προσπαθώ να στρέψω τα πράγματα προς..., προς την άλλη κατεύθυνση που ήταν λίγο δύσκολο.*

*[Η δυσκολία ήταν] να συνθέσουνε. Μαθαίνανε καταρχάς, για πρώτη φορά ακούγανε τι είναι το σενάριο. Εντάζει, ξέρανε βέβαια τι είναι το σχέδιο μαθήματος, έτσι, ας πούμε, αλλά το σενάριο είναι κάτι πιο ολοκληρωμένο. Μετά, να φτιάξουνε και το φύλλο εργασίας που δεν είχανε φτιάξει ποτέ φύλλο εργασίας..., οι περισσότεροι ας πούμε, γιατί πάντα δουλεύανε με το μπλα μπλα ή με τον πίνακα.*

### **7.2.1. Θέματα διδακτικής ταυτότητας**

Από τις περιγραφές κάποιων επιμορφωτών αναδεικνύεται και εδώ η σημασία της εμπεδωμένης διδακτικής ταυτότητας των επιμορφούμενων και πώς αυτές συγκρούονταν με τους επιμορφωτικούς στόχους. Εδώ αναδεικνύονται δύο ζητήματα: της αξιολόγησης και της ομαδικής εργασίας.

Ενδιαφέρον για την αξιολόγηση παρουσιάζει και η παρακάτω επισήμανση μιας επιμορφώτριας: αρκετοί από τους επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς προβληματίστηκαν με το θέμα της αξιολόγησης των ομάδων (πώς θα μπορέσει ο διδάσκων να αξιολογήσει την εργασία του μαθητή από τη στιγμή που η εργασία ήταν ομαδική;) και με το γεγονός ότι δεν χρησιμοποιούνταν το βιβλίο ως σημείο αναφοράς για τη



διδασκαλία της ύλης. Μια άλλη επιμορφώτρια (δεύτερο απόσπασμα) θίγει το θέμα των δυσκολιών που είχε η ομαδική εργασία μεταξύ των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών.

*Αυτό στο οποίο προβληματιστήκαν αρκετοί συνάδελφοι ήταν το θέμα της αξιολόγησης. Δηλαδή πώς αξιολογείς το ίδιο μάθημα; Δηλαδή..., ή το γεγονός ότι δεν μαθαίνουν όλοι τα ίδια. Και τους έλεγα καταρχήν σε μια σημερινή κοινωνία δεν χρειάζεται να μαθαίνουν όλοι τα ίδια, αλλά αυτό δεν μπορούσαν να το συλλάβουν και θεωρούσαν ότι όλοι μας δεν γίνεται ο ένας να 'χει ασχοληθεί με τον Ρούμπενς και ο άλλος να 'χει ασχοληθεί μόνο με τον Ρέμπραντ και πώς θα ξέρει τι έγινε με τον Ρούμπενς; Αυτό προσπαθούσαμε να το λύσουμε ως εξής, το οποίο, με βιντεοπροβολέα και όταν οι μαθητές κάνανε παρουσίαση του Ρούμπενς γιατί κάναμε ως πούμε ένα μάθημα την τέχνη του Μπαρόκ, δείχνανε τώρα στους μαθητές τους νά εδώ πέρα παρατηρήσαμε αυτό το χαρακτηριστικό της τέχνης του Μπαρόκ και εδώ το άλλο και υπήρχε. Κάναν μάθημα δηλαδή οι μαθητές στους υπόλοιπους. Ε, δηλαδή, αυτό, δυσκολεύονταν λίγο να το κατανοήσουνε. Γιατί αυτοί μόνο αυτό; Κι οι άλλοι πώς θα μάθουνε γι' αυτό; Και για..., τι θα γίνει τώρα; Κι εγώ πώς, σε τι θα αξιολογήσω τους μαθητές στο επόμενο μάθημα; Και ωραία, εγώ τους έδειξα όλα αυτά, αυτοί τι θα διαβάσουν μετά για το σπίτι; Το βιβλίο; Και πώς μπορώ να τους αξιολογήσω; Δηλαδή, για ένα διάστημα τους δίναμε δελτία αυτοαξιολόγησης ομάδας και αξιολόγησης ομάδας. Δηλαδή αυτοαξιολογούνταν οι ίδιοι οι μαθητές στο πώς λειτούργησαν ως ομάδα. Και τους είπα ότι θα μπορούσαν κάλλιστα να τους αξιολογήσουν διαγνωστικά, αν θέλανε, δηλαδή να τους δώσουμε κάποιο τεστάκι τρίλεπτο, έτσι ώστε να μπορέσουν να αξιολογήσουνε και το τι προσέλαβαν οι μαθητές από αυτό.*

*Ο κάθε ένας επιμορφούμενος που διάλεγε το θέμα του, δούλευε μόνος του σ' αυτό και ζητούσε τη βοήθεια μου, ανατροφοδότηση έπαιρνε από μένα. Δεν τίθενταν στην ομάδα να συζητηθεί, γιατί δεν ήταν οι επιμορφούμενοί μου έτοιμοι να εκθέσουν τη δουλειά τους στους συναδέλφους.*

### 7.3. Περιγραφή του περιεχομένου των επιμορφωτικών συναντήσεων

Στην υποενότητα αυτή θα παρουσιαστεί μέσα από τις απόψεις των επιμορφωτών η εστίαση που είχαν οι επιμορφωτικές τους συναντήσεις. Συζητήσαμε ήδη παραπάνω την έλλειψη εξοικείωσης που είχαν οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί με τα βασικά στη χρήση των υπολογιστών και πώς κατά την πρώτη τουλάχιστον χρονιά η εστίαση δόθηκε σε μεγάλο βαθμό προς την επίλυση του προβλήματος αυτού. Η δυσκολία αυτή εμπόδιζε και την απρόσκοπτη λειτουργία της επιμόρφωσης, όπως φαίνεται στο πρώτο απόσπασμα.

*Για κάθε τμήμα, όσοι δεν είχαν e-mail τους έφτιαξα e-mail από τα δωρεάν εργαλεία που υπάρχουν, το yahoo, το in.gr, δεν θυμάμαι τώρα, φιλοδοξώντας να κάνω αυτό που είχα δει σαν επιμορφούμενος στο μάθημα της γλώσσας. Δηλαδή να στέλνω εγώ εκ των προτέρων το υλικό να το μελετούν οι επιμορφούμενοι και να το βλέπουμε στη συνάντηση, ...μεγάλη φιλοδοξία για τότε, δεν έγινε καθόλου ή να υπάρχει μια ανάδραση, να μου λένε τι θέλουνε, τι ανάγκες έχουνε και τι θέλουνε να κάνουμε ή ακόμα πιο καλά να ανταλλάσσουν μεταξύ τους υλικό που έφτιαξε ο ένας, ο άλλος, αυτά δεν έγιναν. Μάλιστα εκείνοι που δεν είχαν e-mail και τους το έφτιαξα εγώ, δεν μπόρεσαν να το χρησιμοποιήσουν καν.*

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προκύπτει ότι το περιεχόμενο των επιμορφωτικών συναντήσεων είχε μεγάλη σχέση με τη χρονική στιγμή, αλλά και με τα ενδιαφέροντα των επιμορφωτών. Μπορούμε να διακρίνουμε μια κλιμάκωση της επιμορφωτικής τακτικής που ξεκινάει από την εξοικείωση με τα βασικά και προχωράει σε πιο σύνθετα ζητήματα που έχουν σχέση με το περιεχόμενο και τη διδακτική των μαθημάτων. Στα επόμενα αποσπάσματα βλέπουμε τα πρώτα βήματα της επιμορφωτικής αυτής τακτικής.

*Ήταν πολύ διαφορετικές οι επιμορφωτικές συναντήσεις την πρώτη χρονιά από τη δεύτερη. Η πρώτη επιμορφωτική συνάντηση. Γι' αυτό δεν με ρωτάς; Ε, ξεκινούσε με μια παρουσίαση δική μου, του ποιος είμαι και τι κάνουμε, μ' ένα κάπως συνοπτικό τρόπο παρουσίαζα τους στόχους του πράγματος, του προγράμματος αυτού, πού θέλουμε να φτάσουμε, γιατί το κάνουμε και ακολουθούσε μια γνωριμία με τους επιμορφούμενους. Στην πρώτη επιμορφωτική συνάντηση*

καταθέσαμε και προβληματισμούς, δηλαδή είχαμε να λύσουμε πολλές απορίες –όπου μπορούσαμε βέβαια– σχετικά με το τι ακριβώς είναι αυτό που κάνουμε, τι περιμένουμε να μάθουμε..., οι απορίες τους, τι θα τους βοηθήσει τους ίδιους προσωπικά κάτι τέτοιο. Προσπαθούσα δηλαδή στην πρώτη επιμορφωτική συνάντηση να λύσω όσο περισσότερες απορίες γινόντουσαν σχετικά με το τι τους περιμένει μέσα απ' αυτό το πρόγραμμα. Να ξεπεράσουν κάποιες φοβίες ίσως, να κάνουμε ένα συμβόλαιο σχετικά με το τι κάνει ο ένας και τι κάνει ο άλλος, αλλά το βασικότερο ήταν ότι προσπαθούσα με την πρώτη συνάντηση μέσα από έτσι συζήτηση να τους καλλιεργήσω την ιδέα ότι είναι δυνατό να αλλάξουμε κάποια πράγματα σε μια μικρή τάξη μέσα από τις τεχνολογίες, μέχρι εκεί.

Μετά από την εξοικείωση αυτή, βαρύτητα δινόταν στο να παρουσιαστούν κάποια περιβάλλοντα που θα κινούσαν το διδακτικό ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών, παρότι συχνά και οι ίδιοι οι επιμορφωτές δεν τα υιοθετούσαν απόλυτα.

Και τελικά ακολούθησα τη γνωστή πορεία, να έχω ετοιμάσει τρεις τέσσερις σελίδες φωτοτυπημένες με κάποιες οδηγίες και δύο σενάρια διδασκαλίας για το λογισμικό ή για το site που θα τους έδειχνα εκείνη την ημέρα, ώστε να το προσομοιώσουν σαν μαθητές, να δουν πώς θα μπορούσε να δουλέψει, τι προβλήματα θα αντιμετώπιζονταν κτλ. Σε λίγες, σε λιγότερες περιπτώσεις ζητούσα να φτιάξουν κάποιο, κάποια απλή δραστηριότητα με βάση αυτό το λογισμικό, δεν έφτιαζαν όλοι. Έφτιαζαν αυτοί που τελικά έκαναν και τις διδασκαλίες.

Σε σχέση με τη γλώσσα έδειξα ένα σενάριο λογισμικό σε μορφή cd-rom έτσι απλά για να το δείξω, δεν το θεωρώ ποιοτικό, να τους δείξω ότι υπάρχει, γιατί πολλοί από τους επιμορφούμενους δεν είχαν ιδέα τι κυκλοφορεί, και για λόγους εντυπωσιασμού, αν θέλετε, να εντυπωσιαστούν ότι, α, υπάρχει κάτι, άρα να παραδοθούν πιο εύκολα στη διαδικασία. Το έδειξα και τίποτα άλλο.

Ασχολήθηκα με τον Κόμβο τρεις ή τέσσερις επιμορφωτικές συναντήσεις, αν θυμάμαι καλά, ε, έδειξα τα περιεχόμενά του σε μια συνάντηση και στις υπόλοιπες έδειξα τον τρόπο με τον οποίο

μπορούν να φτιάχνουν γλωσσικές ασκήσεις μέσα από το εργαλείο της κοινής νεοελληνικής και ο υπόλοιπος χρόνος ήταν αυτός να προσπαθήσουν να φτιάξουν κάποιες παρόμοιες δραστηριότητες είτε γλωσσικές ασκήσεις είτε κάποιο σενάριο διδασκαλίας βασισμένο στον κόμβο είτε σε άλλο, άλλα site. Μια δραστηριότητα που είχα προτείνει και είχαμε δουλέψει ήτανε για κάποιο μάθημα γλώσσας του Γυμνασίου όπου οι μαθητές επισκέπτονταν τρία ή τέσσερα site με περιεχόμενο περιβαλλοντικό-οικολογικό έβλεπαν εκεί, εντόπιζαν ποιες λέξεις επαναλαμβάνονταν, οικολογία, περιβάλλον και άλλες, δεν θυμάμαι τώρα ποιες, πήγαιναν στο λεξικό του κόμβου και έβλεπαν την ετυμολογία, τις έβλεπαν μέσα σε αυθεντικά περιβάλλοντα, μέσα από τα σώματα κειμένων και κατόπιν καλούνταν και οι ίδιοι, οι ίδιοι να παραγάγουν συνεχή λόγο απευθυνόμενοι προς κάποιο τοπικό φορέα για να λύσει κάποιο τοπικό περιβαλλοντικό πρόβλημα. Κάπως έτσι, δεν θυμάμαι ακριβώς και τώρα, αλλά περίπου αυτή ήταν η γενική ιδέα.

Τους είχα στείλει κάποια, είχανε μάθει το mail, είχαν mail, τελοσπάντων επικοινωνούσαμε, τους είχα στείλει κάτι, ξεκινούσαν, συζητούσαμε γι' αυτό. Στη συνέχεια, εξαρτάται κι από το τμήμα, μπορεί να κάναμε κάτι τεχνικό στον υπολογιστή, μαθαίναμε κάτι καινούριο και μετά ή θα κοιτούσαμε ένα λογισμικό και θα κάναμε μία πρόταση για το πώς μπορούσε αυτό να αξιοποιηθεί στην τάξη ή θα προσπαθούσαμε να βρούμε υλικό απ' το internet για να φτιάξουμε μαζί μία διδασκαλία και να γίνει στην τάξη.

Τέλος, δεν έλειψαν και οι προχωρημένες ως προς το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία προσεγγίσεις, οι οποίες εστίαζαν σε θέματα σύγχρονου γραμματισμού.

Έτσι γινόταν μια γενική κουβεντούλα και μετά, αλλά ας πούμε, φρόντιζα να υπάρχει και το θεωρητικό, δηλαδή κάνουμε στο internet, τους έδειχνα τι μπορούμε να κάνουμε με το internet. Γιατί μπορεί να το χρησιμοποιήσει ο φιλόλογος το internet και πού και γιατί και πώς. Το ίδιο και στον επεξεργαστή κειμένου. Μιλήσαμε για το ψηφιακό κείμενο, για όλα τα χαρακτηριστικά του και τα λοιπά. Τους έβαζα, έδωσα και κείμενα..., δηλαδή φρόντιζα λίγο να πάρουνε

και κάποια, κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο που κάποιοι από αυτούς θεωρώ ότι του δώσανε σημασία.

*Εγώ από την εμπειρία που αποκόμισα από την πρώτη χρονιά, που πολύ λίγα πράγματα τελικά κάναμε για την αξιοποίηση των υπολογιστών στην εκπαίδευση και κατασταλάζοντας κι εγώ ο ίδιος προσωπικά, δηλαδή τι μπορούμε να κάνουμε με αυτά. Τη δεύτερη χρονιά που ξεκινήσαμε πλέον ουσιαστικά για την παιδαγωγική αξιοποίηση, εκείνο στο οποίο επέμεινα ιδιαίτερα ήταν να αντιληφθεί ο καθηγητής βασικά πράγματα της μεθοδολογίας, της διδακτικής μεθοδολογίας του αντικειμένου του και πόσο οι τεχνολογίες μπορούν να τις υποστηρίξουν, αυτό δηλαδή προσπάθησα. Έθεσα ως βασικό στόχο, δηλαδή να βάλω ζητήματα που ήξερα ότι οι καθηγητές είτε τα αγνοούν είτε ελάχιστα τα κατέχουν είτε κυρίως δεν τα συζητούν, γιατί τους δυσκολεύουν και, με δούρειο ίππο ουσιαστικά τις τεχνολογίες, να τους τα βάλω από άλλη πόρτα, από την πλάγια πόρτα, δηλαδή πώς θα διδάξουμε ιστορία, πώς θα διδάξουμε γλώσσα και πώς το εργαλείο αυτό μπορεί να μας βοηθήσει να το διδάξουμε πιο αποτελεσματικά, να το διδάξουμε ίσως και πιο ελκυστικά και για μας τους ίδιους και κυρίως για τους μαθητές μας.*

#### **7.4. Περιγραφή των διδασκαλιών**

Στην υποενότητα αυτή θα δούμε πώς περιγράφεται η συνήθης διδακτική πρακτική που ακολουθούνταν στα εργαστήρια και η αποτίμηση των προσπαθειών αυτών από τους επιμορφωτές. Καταρχήν διαμορφώνονταν σε συνεργασία επιμορφωτών - επιμορφούμενων τα προς εφαρμογή σενάρια, τα οποία θα εφαρμόζονταν στην τάξη. Αφετηρία ήταν συνήθως κάποια ενότητα του σχολικού εγχειριδίου ή η ύλη σε γενικές γραμμές. Οι εκπαιδευτικοί έχουν εξηγήσει από πριν στους μαθητές και στις μαθήτριές τους τη διαδικασία που πρόκειται να ακολουθήσουν, έτσι ώστε να μην δημιουργηθούν πολλά προβλήματα και να μην χαθεί πολύτιμη ώρα στο εργαστήριο. Έχουν επίσης χωρίσει τα παιδιά σε ομάδες εργασίας και μετά τους μοιράζουν τα φύλλα εργασίας, εξηγώντας τους παράλληλα και τη δουλειά που πρέπει να κάνουν για να φτάσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Μόλις οι ομάδες ολοκληρώσουν το έργο τους ανακοινώνουν στη ολομέλεια τα ευρήματά τους, ενώ ταυτόχρονα ακούνε αυτά που και οι άλλες ομάδες έχουν ανακαλύψει. Τέλος, η δουλειά όλων

των ομάδων καθώς και η προετοιμασία του εκπαιδευτικού συγκεντρώνονται και αποστέλλονται στο Υπουργείο Παιδείας.

Από κάποιους εκπαιδευτικούς εκφράζεται αμέσως ή εμμέσως και κάποια κριτική ως προς την ποιότητα των διδασκαλιών που επιχειρούνταν.

*Ναι, κυρίως ξεκινούσε έτσι σαν ιδέα, σαν μια ιδέα και σαν μια γενική κατεύθυνση ξεκινούσανε μαζί μου, στη συνέχεια νομίζω ότι αξιοποιούσανε κατεξοχήν ή τροφοδοτούνταν κατεξοχήν από τα μαθήματα που είχανε πάρει, δηλαδή από το υλικό που είχανε πάρει ή τουλάχιστον προσπαθούσαν να το κάνουν αυτό και προέκυπτε μια διδακτική πρόταση.*

*Λοιπόν, μπαίνεις, καταρχήν, κοιτάζαμε το βιβλίο και συγκρατήσαμε κάποια πράγματα του βιβλίου. Κάποιους άξονες που θέτει το βιβλίο ως προς τη διδασκαλία και του θέματος “ειρήνη - πόλεμος”, βέβαια λαμβάνοντας υπόψη και το λεξιλόγιο που έχει. Λοιπόν, κάποιες λοιπόν βασικές αρχές ας πούμε στο, στη διαφήμιση σημείωσα κιόλας ότι έγραφε το βιβλίο μέσα για τον κώδικα δεοντολογίας το οποίο το, κάπως, κάνοντας ένα μάθημα νέας τεχνολογίας θα έπρεπε να το λάβει υπόψιν του ή ακόμα και να παρατρέξει στο βιβλίο για να ζητήσει μια κριτική ερώτηση. Κοιτάζαμε το αναλυτικό πρόγραμμα, κοιτάζαμε τους στόχους, κρατήσαμε κι από 'κεί τα βασικά στοιχεία και επιπλέον κοιτάζαμε τι άλλο θα μπορούσαμε να ζητήσουμε από τους μαθητές.*

*Ναι, όχι θυμάμαι. Ένα πολύ απλό μάθημα γλωσσικής διδασκαλίας στην τρίτη Λυκείου ε με τον επεξεργαστή κειμένου τους ζητήσαμε στο, στην πρώτη ενότητα σχετικά με την πειθώ να δημιουργήσουμε μία αφίσα για την ε διαφημιστική, με ένα κείμενο το οποίο θα προσελκύσει τους συμμαθητές τους και να το συνδυάσουν με μια εικόνα, η οποία επίσης θα θεωρήσουν ότι είναι ελκυστική για τους συμμαθητές τους, για τη βιβλιοθήκη του σχολείου τους...Στόχος ήτανε η παραγωγή λόγου και ήτανε επίσης και γενικά το, το κείμενο δηλαδή, και το να παράγουν πειστικό λόγο, αλλά και να συνδυάσουν το κείμενο με εξωγλωσσικά στοιχεία τα οποία θα βοηθήσουν στο να πείσουνε περισσότερο, είναι το πιο, έτσι, απλό και μάλιστα, αυτό συγκεκριμένα, είχε μεγάλη επιτυχία, γι' αυτό έτσι μου έμεινε, δηλαδή*

*υπήρχε ο ανταγωνισμός, γιατί είπαμε ότι η καλύτερη αφίσα θα τη βάλουμε στη βιβλιοθήκη, υπήρχε έτσι πάρα πολύ ενδιαφέρον, και το αντιμετώπισαν πάρα πολύ καλά τα παιδιά*

*Οι ιδέες έρχονταν και μέσα από την αναζήτηση στο internet. Δηλαδή πολλές φορές βρίσκαμε κάτι και λέμε “α, αυτό θα ’ταν ωραίο να το ζητήσουμε”. Τώρα με παράδειγμα αυτό, παραδείγματος χάρη, εκείνο τον καιρό κυκλοφορούσε το κείμενο του Coelio που ευχαριστούσε τον Bush για τον πόλεμο που έκανε και βρήκαμε ευκαιρία και βάλουμε ερώτηση για τη στάση των πνευματικών ανθρώπων στον πόλεμο. Μας ήρθε η ιδέα έτσι. Ή βρήκαμε κάποια προπαγανδιστικά φυλλάδια που ρίχναν ας πούμε οι Αμερικανοί στο Ιράκ και βάλουμε τέτοια ερώτηση η οποία ήταν δύσκολη για δευτέρα Γυμνασίου αλλά μέσα από το διάλογο βγήκε. Λοιπόν, επομένως ξεκινούσαμε με κάποια πράγματα τα οποία θεωρούσαμε ότι θα έπρεπε να είναι οι ειδικοί στόχοι της διδασκαλίας, υπήρχανε οι στόχοι ως προς τη διδακτική προσέγγιση που ’χανε σχέση με την αναζήτηση, με τη συνεργατική διδασκαλία που ήταν πάντα δεδομένη και στη συνέχεια ψάχνοντας το υλικό μας μπορεί να προέκυπταν και κάποιο άλλοι στόχοι που θα μπορούσαν να υπηρετηθούν απ’ τα παιδιά. Κάποιες άλλες ιδέες. Έτσι γινότανε. Μετά, αυτό το υλικό προσπαθούσαμε να το μοιράσουμε σε ομάδες θεμάτων Μετά χωρίζονταν τα παιδιά σε ομάδες, αν κι εξαρτάται, δύο ή τρία παιδιά σε κάθε ομάδα, κάποιες φορές ίσως να κάναμε κάποια πονηριά ή έχεις μια αδύναμη ομάδα να δίνουμε ένα πιο εύκολο φύλλο εργασίας, έτσι ώστε να μην αισθάνεται.. Δεν ήταν ιδιαίτερα παρεμβατικοί οι καθηγητές στα χωρίσματα των ομάδων, ήτανε, τους αφήναμε τους μαθητές να χωρίζονται, όταν υπήρχε κάποιο πρόβλημα βέβαια προσπαθούσαν να το λύσουν, ήταν έτοιμοι χωρισμένοι οι μαθητές σε ομάδες, μπαίναμε στο εργαστήριο κάθονταν τα παιδιά και μετά ξεκινούσε το μάθημα.*

*Ναι, παραδείγματος χάριν μία ιδέα την οποία είχα εγώ και την υλοποίησε μία φιλόλογος σε σχέση με τη νεοελληνική γλώσσα. Είχε ένα ποίημα του Καβάφη και επεξεργαστήκαμε την ιδέα να γίνει μία μελέτη του Καβάφη, του Ελύτη και του Παλαμά από τους μαθητές. Της είχα δώσει ιστοσελίδες μέσα στις οποίες χωρίσαμε σε ενότητες το βιογραφικό του ποιητή, την εργογραφία του και φωτογραφικό υλικό, επομένως και βάσει αυτών να γίνει μία μελέτη και των τριών ποιητών*

ακόμη-ακόμη και συγκριτική αν θέλετε, αν μπορούμε να το πούμε αλλά γενικά της ζωής τους, του υπόβαθρου που είχε ο καθένας, των εμπειριών του, των καταβολών τους και τα λοιπά του έργου τους, με τι ασχολήθηκαν και τα λοιπά και του φωτογραφικού υλικού σε σχέση με τη ζωή τους. Μπήκαμε, χωρίσαμε τους μαθητές σε ομάδες, κάθε ομάδα ανέλαβε από μία ενότητα να εξετάσει, μελέτησε τα στοιχεία και στη συνέχεια η καθηγήτρια τους έδωσε φύλλα εργασίας βάσει των οποίων επεξεργάστηκαν αυτά τα στοιχεία και βγάλαμε διάφορα συμπεράσματα σε σχέση με τη ζωή των τριών αυτών ποιητών, τι μπορεί να τους επηρέασε από τη ζωή τους, από τη μόρφωσή τους, απ' τις ενασχολήσεις τους. Η εργογραφία τους, με τι ασχολήθηκαν, τι ενέπνευσε τον καθένα, τι θεματογραφία είχε, ακούσαμε και μελοποιημένα κομμάτια ή απαγγελίες από το Μ.Ν.Ε.Σ. και το φωτογραφικό υλικό, είδαμε τέλος πάντων κάθε ένας τη ζωή τους μέσα από τις φωτογραφίες κτλ., αυτό όλο το υλικό και ό,τι περαιτέρω μπορούσαμε να πούμε σε σχέση με αυτούς τους ποιητές.

Αν θυμάμαι καλά αφιερώσαμε δύο διδακτικές ώρες μείναμε στο εργαστήριο, ήταν Γυμνάσιο και η συνάδελφος, αν θυμάμαι καλά, δίδαξε χρόνους και εγκλίσεις. Δίδαξε θέματα καθαρά μορφολογίας με τομείς τη γλώσσα, χρόνους είχε διδάξει.

Ναι να θυμηθώ τώρα κιόλας απ' όλες τις διδασκαλίες που κάναμε, να θυμηθώ τώρα από τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, δευτέρα Λυκείου, κάναμε Εγγονόπουλο, αφού είχε προηγηθεί νομίζω η ανάγνωση, μια προετοιμασία τέλος πάντων, μια πρώτη στην τάξη από την καθηγήτρια. Έρχονται τα παιδιά στο εργαστήριο και έχουν, έχουνε φύλλα εργασίας και αρχίζουνε. Βρίσκουνε στοιχεία ιστορικά της εποχής, δεν θυμάμαι κιόλας ποιο ήτανε το κείμενο, το ποίημα, τοποθετούνε στην εποχή το ποίημα, βρίσκουνε τα στοιχεία σχετικά με την, με τον ποιητή, βρίσκουνε έργα ζωγραφικής του Εγγονόπουλου κρατούνε κάποιες σημειώσεις.

Σ' ένα πολύ μεγάλο ποσοστό είναι πρόθυμοι να βάλουν τα παιδιά στο εργαστήριο, παρά τις φοβίες που έχουν για το αν θα τα καταφέρουν. Αλλά σε ένα πολύ μικρό ποσοστό είναι πρόθυμοι να σχεδιάσουν οι ίδιοι εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Θα έλεγα δηλαδή ότι σε ένα τμήμα 15 ατόμων οι 10 συνάδελφοι τα έβαλαν τα παιδιά στο



*εργαστήριο, αλλά τα έβαλαν απλά για να δουν στο internet κάποια πράγματα ή να πάνε σε ιστοσελίδες που υπήρχαν κάποια έτοιμα σχέδια διδασκαλίας και να προσπαθήσουν να τα υλοποιήσουν μες την τάξη, να τα κάνουν. Απ' αυτούς δύο ή τρεις μόνον ήταν σε θέση να σχεδιάσουν κάποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.*

*Αυτές [οι διδασκαλίες] στέλνονταν στο Υπουργείο, δεν αξιολογούνταν όχι, αξιολογούνταν μόνο από τον επιμορφωτή με μια στοιχειώδη έκθεση. Γινόταν δηλαδή μια προσπάθεια να διατυπωθούν παρατηρήσεις ας το πούμε μια μορφή αξιολόγησης κι στέλνονταν ως αναφορές πλέον στην υπηρεσία ότι έγιναν από το συγκεκριμένο συνάδελφο αυτές οι δραστηριότητες.*

### **7.5. Συμπεριφορά μαθητών/μαθητριών κατά τις διδασκαλίες**

Ιδιαίτερα κρίσιμη παράμετρος είναι η στάση των μαθητών κατά τις λίγες –έστω πειραματικού χαρακτήρα– διδασκαλίες που διεξήχθησαν στα σχολεία. Οι απόψεις των επιμορφωτών, όπως και των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών, είναι ιδιαίτερα θετικές, επισημαίνοντας το γεγονός ότι οι μαθητές στο σύνολό τους έδειξαν ιδιαίτερη έφεση και ενθουσιασμό για το νέο τρόπο διδασκαλίας, ότι ακόμη και τα πιο αδιάφορα παιδιά έδειξαν απρόσμενη δραστηριότητα για συνεργασία και μάθηση.

*Κυρίως μεταφέρω τις εμπειρίες μου από το Λύκειο, λιγότερο από το γυμνάσιο γιατί τα παιδιά κυρίως σε μεγάλες τάξεις του Λυκείου, μιλάω για δευτέρα και τρίτη Λυκείου, στις οποίες κάναμε, πετύχαμε να κάνουμε διδασκαλίες, νομίζω ότι η ανταπόκριση ήταν εξαιρετική.*

*Τα παιδιά τακτοποιήθηκαν με μια καταπληκτική, θα έλεγα, με έναν καταπληκτικό ενθουσιασμό, δεν το περίμενα και εγώ ο ίδιος, για πρώτη φορά τους επιτρέψαμε να κάνουν πράγματα και κυρίως τους αντιμετωπίσαμε με έναν τελείως διαφορετικό τρόπο, απ' ό,τι τους αντιμετώπιζε η παραδοσιακή τάξη και ανταποκρίθηκαν όλοι. Στο τέλος της ώρας η συνάδελφος είχε μείνει με ανοιχτό το στόμα, πώς είναι δυνατόν να έχει γίνει αυτό, πώς είναι δυνατό αυτοί οι άνθρωποι να λειτουργήσουν τόσο ήρεμα και τόσο ήσυχα και όχι μόνο να λειτουργήσουν ήρεμα, ήσυχα, πολιτισμένα, αλλά ενεπλάκησαν και στη διαδικασία, να ρωτάνε, να ενδιαφέρονται, να προσπαθούν να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας.*

*Οι μαθητές συνεργάζονταν μαζί τους, μεταξύ τους.*

*Υπήρχαν εκπαιδευτικοί που έλεγαν πριν ξεκινήσουμε: τα δικά μου τα παιδιά δεν ενδιαφέρονται για τίποτα, δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι τώρα που θα πάμε στο εργαστήριο και όταν τελικά κάνανε τη διδασκαλία δεν το πίστευαν ούτε οι ίδιοι αυτό που ζούσαν. Ακόμη και παιδιά που ήταν αδιάφορα και κατά την παραδοσιακή διδασκαλία κοιμότανε μέσα στην τάξη τότε ενεργοποιήθηκαν, βοήθησαν να μοιραστούν τα φύλλα εργασίας, βοήθησαν όταν το πρόγραμμα δεν δούλεψε, κάνανε ό,τι μπορούσαν για να βοηθήσουν.*

## **8.0. Υποστήριξη διδασκαλιών**

### **8.1. Σύστημα ανατροφοδότησης εκπαιδευτικών**

Οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονταν με τους επιμορφωτές τους προκειμένου να ετοιμάσουν τη διδακτική τους πρόταση. Επέλεξαν οι ίδιοι μια διδακτική ενότητα και άρχιζαν να σκέφτονται πώς θέλουν να κάνουν το μάθημά τους και με ποιο τρόπο ήθελαν να εντάξουν σ' αυτό τις νέες τεχνολογίες. Αφού έφτιαχναν ένα πρόχειρο πρώτο σχέδιο το έδειχναν στους επιμορφωτές προκειμένου αυτοί να το κοιτάζουν και να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις ή τις τυχόν ενστάσεις τους. Σε κάποιες περιπτώσεις και ανάλογα με την ενότητα που οι εκπαιδευτικοί είχαν να διδάξουν οι επιμορφωτές τους είχαν δώσει συγκεκριμένες δικτυακές διευθύνσεις στις οποίες μπορούσαν να απευθυνθούν προκειμένου να αναζητήσουν το υλικό που τους ήταν απαραίτητο.

Στο τέλος, μετά το πέρας των διδασκαλιών, κάποιοι από τους εκπαιδευτικούς, αφού είχαν ακούσει και τις παρατηρήσεις των επιμορφωτών που παρακολούθησαν τις διδασκαλίες τους, μοιράστηκαν τις εντυπώσεις τους με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς του τμήματός τους, έτσι ώστε να βοηθηθούν και οι υπόλοιποι στο σχεδιασμό των δικών τους προτάσεων.

*Υπήρχε συνεργασία μαζί μου. Κυρίως ξεκινούσε έτσι σαν ιδέα και σαν μια γενική κατεύθυνση ξεκινούσανε μαζί μου, στη συνέχεια νομίζω ότι αξιοποιούσανε κατεξοχήν ή τροφοδοτούνταν κατεξοχήν από τα μαθήματα που είχαν πάρει, δηλαδή από το υλικό που είχαν πάρει ή τουλάχιστον προσπαθούσαν να το κάνουν αυτό και προέκυπτε μια διδακτική πρόταση.*

*Αρκετοί το είχαν θέσει το διδακτικό σενάριο υπόψη μου, το είχα διαβάσει, του είχα κάνει παρατηρήσεις, κάποιες ιδέες, τους είχα βοηθήσει στο να στήσουν φύλλα εργασία, πράγματα που καθηγητές δεν είχαν σκεφτεί καλά ή δεν είχαν χειριστεί καλά ή δεν ήταν σίγουροι για το αποτέλεσμα.*

*Μετά τις παρουσιάσεις έγιναν αναφορές από μένα και από τον συνάδελφο βέβαια των διδασκαλιών, σχολιάστηκαν δηλαδή η διδασκαλία, το πώς τη χειρίστηκαν οι μαθητές, τις εντυπώσεις δηλαδή που διαμορφώθηκαν από πλευράς των μαθητών και από πλευράς των συναδέλφων, των συναδέλφων, χωρίς όμως να παρουσιαστεί αναλυτικά το σενάριο στην ολομέλεια.*

*Ο κάθε ένας επιμορφούμενος που διάλεγε το θέμα του δούλεψε μόνος του σ' αυτό και ζητούσε τη βοήθειά μου, ανατροφοδότηση έπαιρνε από μένα.*

## **8.2. Υποστήριξη από τη διεύθυνση και το προσωπικό των σχολείων**

Οι περισσότεροι διευθυντές και οι υποδιευθυντές των σχολείων δεν φαίνεται να προκάλεσαν δυσκολίες στην όλη επιμορφωτική διαδικασία, αλλά και στην πειραματική διδακτική εφαρμογή. Αναφέρονται, ωστόσο, λίγες περιπτώσεις διευθυντών που προκάλεσαν ιδιαίτερες δυσκολίες, που λειτούργησαν σχεδόν αποτρεπτικά. Οι επιμορφωτές φαίνεται να στηρίχτηκαν αρκετά στην καλλιέργεια καλών προσωπικών σχέσεων, προκειμένου να διεκπεραιωθεί η όλη διαδικασία χωρίς προβλήματα.

Από την άλλη πλευρά, βέβαια, οι διευθυντές δεν έδειξαν κάποιο ειδικό ενδιαφέρον για την παρακολούθηση της ουσίας του πράγματος, ας πούμε κάποιας διδασκαλίας. Το ίδιο επισημαίνεται και για τους άλλους διδάσκοντες των σχολείων. Βοήθησαν σε θέματα διαδικασίας (π.χ. να βγουν γρήγορα φωτοτυπίες και να ετοιμαστεί η αίθουσα πριν από το μάθημα), αλλά στάθηκαν θεατές της όλης προσπάθειας, παρότι συχνά προσκαλούνταν να παρακολουθήσουν τις διδασκαλίες.

*Κανένας δεν παρακολούθησε διδασκαλία άλλου συναδέλφου και δεν νομίζω ότι βοήθησε κάποιος από αυτούς στην παρουσίαση της διδασκαλίας.*

*Συνεννόηση με τους διευθυντές, σε κανένα δεν συνάντησα αντίδραση.*

*Προφανώς θα πρέπει το έδαφος να είχε προετοιμαστεί από τους συναδέλφους, αλλά και προσωπικά δεν συνάντησα αντιδράσεις ή απροθυμία από κανέναν διευθυντή. Γενικότερα μπορώ να πω ότι προσωπικά είχα το ευτύχημα να μην συναντήσω τις αντιδράσεις γενικότερα στο επιμορφωτικό μου έργο από την πλευρά της διοίκησης, συγκριτικά με συναδέλφους που μου περιέγραφαν σημεία και τέρατα, όταν λειτουργούσαν ως επιμορφωτές, ότι δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν στοιχειωδώς το εργαστήριο για να στήσουν ένα τμήμα, δεν τους παρείχαν το εργαστήριο, ότι διαπραγματεύονταν σε μια ατελεύτητη διαδικασία, ότι εργαστήρια τα οποία έβρισκαν διαθέσιμα ήταν μη λειτουργικά. Πράγμα το οποίο σημαίνει “πάρ’ το και κάνε ό,τι θέλεις, δεν μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε”. Εγώ ευτυχώς είχα την καλή τύχη να συναλλάσσομαι με ανθρώπους διαθέσιμους.*

*Είχα καλές προσωπικές σχέσεις με αρκετούς από τους συναδέλφους, τους διευθυντές τους γνώριζα προσωπικά, είχα προσωπική σχέση μαζί τους με αρκετούς βέβαια δεν αποκλείω το γεγονός ότι αντιμετώπισα έναν ή δύο θα έλεγα δύστροπους συναδέλφους. Σ’ αυτές τις περιπτώσεις απλώς έκλεισα την πόρτα και έφυγα, δηλαδή δεν διαπραγματεύτηκα καν, δεν είχε νόημα.*

*Και κάπου υπήρχε ένα πρόβλημα με τα εργαστήρια με τους διευθυντές σ’ ένα σχολείο που ήτανε στην..., γιατί εγώ είχα επιμορφούμενους και από αυτές τις περιοχές, δεν ήταν μόνο από το κέντρο. Μου είπε κάτι..., μου δημιούργησε πρόβλημα ο διευθυντής και μου είπε “ποια είσαι εσύ”, γιατί του είπε θα έρθει η επιμορφωτριά μου και θα κάνουμε μια διδασκαλία. “Και ποια είναι αυτή, έχει χαρτί από τη διεύθυνση;” Δηλαδή της δημιούργησε κάποιο πρόβλημα δυσπιστίας.*

*Κανένας δεν ήρθε να παρακολουθήσει, παρόλο που τους καλέσαμε όλους και κυρίως τους φιλολόγους που ήταν συναφούς ειδικότητας. Μας είπαν ό,τι θέλετε και να βοηθήσουμε και μάλιστα όταν οι φωτοτυπίες των φύλλων εργασίας που είχε βγάλει η εκπαιδευτικός δεν έφτασαν προσφέρθηκαν να το κάνουν αυτοί και να την απαλλάξουν. Ίσως επειδή έχουν το φόβο του επιθεωρητή και νομίζουν ότι κάποιοι επεμβαίνουν στο μάθημά τους, δεν ξέρω γιατί δεν έρχονται. Τι να πω;*

### 8.3. Συνεργασία με τους καθηγητές πληροφορικής σχολείου

Η στάση των καθηγητών της πληροφορικής δεν ήταν ενιαία και κυμαινόταν από εχθρική-επιφυλακτική μέχρι θετική-άκρως υποστηρικτική. Στις περισσότερες των περιπτώσεων θεωρούσαν πως το εργαστήριο τους ανήκε και φοβούνταν να το παραχωρήσουν από φόβο μήπως συμβεί κάτι και χαλάσει κάποιο από τα μηχανήματα. Φυσικά δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις πληροφορικών που διέθεταν τον προσωπικό τους χρόνο και βοηθούσαν όσο μπορούσαν προκειμένου όλα να λειτουργήσουν σωστά.

*Δεν ήθελε στην αρχή να μου το δώσει [το εργαστήριο], γιατί έλεγε πως αν συμβεί κάτι στο εργαστήριο ήταν χρεωμένο σ' αυτόν και θα κατηγορούσαν αυτόν για οποιαδήποτε ζημιά.*

*Τι, εσύ φιλόλογος θα χρησιμοποιήσεις το εργαστήριο; Τι ξέρεις εσύ;*

*Κάθισε, το μάθημα έγινε απόγευμα, και έμεινε και ο ίδιος μέχρι να τελειώσουμε. Έστησε το λογισμικό που χρειαζόταν η συνάδελφος στους υπολογιστές έσβησε αρχείο για να κάνει χώρο και να δουλεύουν πιο γρήγορα τα μηχανήματα, όταν διαπιστώθηκε κάποια βλάβη βάλαμε τους μαθητές σε δύο ομάδων σε έναν υπολογιστή και αυτός έφτιαξε το πρόβλημα. Αυτός έσβησε τα φώτα, όταν φύγαμε, τελευταίος έφυγε. Μπορεί να ανησυχούσε κιόλας μήπως το χαλάσουμε, αλλά πάντως βοήθησε πολύ.*

*Μάλιστα είχε ζητήσει η συνάδελφος και τη συνδρομή πληροφορικού. Όταν πήγα εγώ στο εργαστήριο ήταν η συνάδελφος μαζί με τον πληροφορικό κι εγώ τρίτος μαζί με τον πληροφορικό, βέβαια και αυτός σε μια απόλυτη κατάσταση υστερίας, ότι το εργαστήριο θα τυναχτεί σε λίγο στον αέρα με αυτούς που έφερες εδώ πέρα, “θα μου τινάξεις το εργαστήριο στον αέρα”. Μετά από ένα τέταρτο έφυγε διαπιστώνοντας ότι δεν μπορεί να κάνει τίποτε πλέον, ίσως και φοβούμενος να αντιμετωπίσει το ξήλωμα του εργαστηρίου, του λέω “συνάδελφε να πας στο καλό, νομίζω ότι θα υποστηρίξουμε καλά το χώρο σου”.*

#### **8.4. Τεχνολογική υποστήριξη**

Στα περισσότερα από τα σχολεία δεν χρειάστηκε τεχνική υποστήριξη, γιατί τα εργαστήρια ήταν καινούρια. Στις περιπτώσεις όμως που κάτι έκτακτο συνέβαινε, την τεχνική αυτή υποστήριξη την παρείχαν οι καθηγητές της πληροφορικής στους οποίους ήταν χρεωμένα και τα εργαστήρια.

*Στα σχολεία που χρησιμοποιήσαμε ως επιμορφωτικά κέντρα κυρίως λειτουργήσαμε και με αυτό το κριτήριο για την επιλογή, δηλαδή να είναι άρτια τεχνικά και εγώ προσωπικά συνάντησα ελάχιστα τεχνικά προβλήματα.*

*Δεν χρειαστήκαμε τίποτα, αλλά αν χρειαζόμασταν το λύνουμε με τη βοήθεια του καθηγητή της πληροφορικής.*

*Την πρώτη χρονιά που δούλεψε με εργαστήρια της Οδύσσειας, δεν είχαν γίνει ακόμη τα εργαστήρια της Κοινωνίας της Πληροφορίας, είχα προβλήματα ταχύτητας στο internet ήταν πάρα πολύ αργή η σύνδεση. Την επόμενη χρονιά κατά κανόνα είχαμε εργαστήρια της Κοινωνίας της Πληροφορίας και δεν είχαμε τεχνικά προβλήματα. Μετά ήταν και καινούρια, μόλις τα είχανε στήσει, οπότε δεν είχα τεχνικά προβλήματα.*

#### **9.0. Υποστήριξη επιμορφώτριας/επιμορφωτή**

##### **9.1. Αλληλοϋποστήριξη μεταξύ επιμορφωτριών/επιμορφωτών**

Θετικά λειτούργησε κάποιο άτυπο σύστημα αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των επιμορφωτών, που στηρίχθηκε στην προσωπική τους γνωριμία από την περίοδο της δικής τους φοίτησης στα πανεπιστημιακά επιμορφωτικά κέντρα. Χάρη στη σχέση αυτή οι επιμορφωτές είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους, να ζητούν βοήθεια και να ανταλλάσσουν υλικό.

*Εγώ προσωπικά είχα συνεργασία, ουσιαστική συνεργασία, όχι τυπική, ουσιαστική συνεργασία με μια συνάδελφο επιμορφώτρια και μερικώς με έναν άλλο συνάδελφο επιμορφωτή. Δηλαδή στο σύνολο των επτά, δουλέψαμε ως ομάδα τρεις συνάδελφοι σύνολο και με τους άλλους συναδέλφους περιστασιακά.*

*Και υλικό ανταλλάσσαμε και άποψη ανταλλάσσαμε για το τι γίνεται, η επικοινωνία και λοιπά υπήρξε μέχρι το τέλος και συνεχίζεται σαν μια καλή συνεργασία και προσωπική φιλία.*

*Ζήτησα τεχνική γνώση για πράγματα που δεν ήξερα ή ζήτησα δραστηριότητες ή αργότερα όταν κάποιοι συνάδελφοι-επιμορφωτές αποσπάστηκαν στην εκπαιδευτική πύλη του Υπουργείου και εκεί είχαν πρόσβαση στα καινούργια λογισμικά μου έστειλαν κάποια. Ναι, αλλιώς δεν θα τα έπαιρνα, ακόμη δεν θα τα είχα. Δεν υπήρχε πρόνοια για τους επιμορφωτές να παίρνουν τα λογισμικά. Πόσο μάλλον για τους επιμορφούμενους καθηγητές μετά.*

#### **IV. Χρήση των ΤΠΕ μετά την επιμόρφωση**

##### **10.0. Εκτός σχολικού περιβάλλοντος**

##### **10.1. Για εκπαιδευτικούς σκοπούς**

Οι επιμορφωτές καταθέτουν πως, εξ όσων οι ίδιοι γνωρίζουν, οι εκπαιδευτικοί που επιμορφώθηκαν από αυτούς εξακολούθησαν να χειρίζονται τους υπολογιστές. Αυτό δεν γίνεται όμως για παιδαγωγικούς σκοπούς και εντός της τάξης, αλλά απλά και μόνο ως ένα εργαλείο οργάνωσης του υλικού και του αρχείου που μέχρι τώρα κρατούσαν χειρόγραφα. Οι περισσότεροι, μάλιστα, πήραν μέρος στην επιμόρφωση που έλαβε χώρα στο πλαίσιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας, καταφέροντας να πιστοποιήσουν στο τέλος και τις γνώσεις τους σ' αυτούς.

*Μέχρι τώρα, από ό,τι μου έχουν καταθέσει, από τους συναδέλφους που μου έχουν μιλήσει κανένας δεν έχει επανέλθει στο εργαστήριο. Εξακολουθούν να χρησιμοποιούν την τεχνολογία αρκετοί από αυτούς καθαρά μόνο για να υποστηρίξουν τη δουλειά τους, δηλαδή καθαρά μόνο ως εργαλείο υποστήριξης τίποτε περισσότερο, τίποτα λιγότερο, όχι για διδασκαλία, απλώς για να βρουν κάποιο υλικό, για να ταξινομήσουν το υλικό τους. Πιστεύω δηλαδή μια τέτοια προσέγγιση της τεχνολογίας, αλλά όχι για να φτιάξουν μια διδασκαλία και να την παρουσιάσουν.*

##### **10.2. Για μη εκπαιδευτικούς σκοπούς**

Οι εκπαιδευτικοί που επιμορφώθηκαν εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για προσωπικούς όμως λόγους, που σχετίζονται με

την παρακολούθηση ταινιών, την αναπαραγωγή μουσικών ψηφιακών δίσκων (cd) κτλ.

*Πάρα πολλοί πλέον από αυτούς χρησιμοποιούν για προσωπική τους χρήση τον υπολογιστή. Ναι, πολύ περισσότερο από τότε αλλά όχι για διδασκαλία.*

*Άλλος το χρησιμοποιεί για mails, άλλος για να δει ταινίες για να ακούσουν μουσική αλλά όχι για αυτό που επιμορφώθηκαν.*

*[Χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ για] να ετοιμάζουν τις σημειώσεις τους, αυτά. Δεν ξέρω κατά πόσο το internet και το e-mail το χρησιμοποιούν στο σπίτι τους. Γιατί εδώ είναι ένα παράλογο της σχολικής υπόθεσης. Ενώ το σχολικό δίκτυο έδωσε δικαίωμα πρόσβασης σ' αυτούς που παρακολούθησαν τις 48 ώρες, τάχα είχε τις λίστες των ονομάτων, δεν έδωσε σε αυτούς που παρακολούθησαν 3 χρόνια και 2. Δεν τους έδωσε δικαίωμα πρόσβασης από το σπίτι. Δεν τους έδωσε internet.*

### **11.0. Εντός σχολικού περιβάλλοντος χρήση**

Από την πληροφόρηση που έχουν οι επιμορφωτές σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στα σχολεία η πλειονότητα των επιμορφωθέντων εκπαιδευτικών δεν συνεχίζει τη διδασκαλία φιλολογικών μαθημάτων με τη χρήση νέων τεχνολογιών, υπάρχουν όμως και κάποιοι που οι πληροφορίες τους λένε πως κάποιοι εκπαιδευτικοί συνεχίζουν χωρίς όμως να διαθέτουν περισσότερες πληροφορίες. Ως αιτίες αναφέρονται: το ανεφάρμοστο του πράγματος, αφού εμπλέκονται πολλοί παράγοντες που δεν επιτρέπουν κάτι τέτοιο, η έλλειψη υποστήριξης από τους επιμορφωτές –εδώ δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα–, η χρονοβόρα προετοιμασία, η προτεραιότητα που πρέπει να δοθεί στην ύλη, ιδιαίτερα στο Λύκειο, δεν επιτρέπει τέτοιου είδους πολυτέλειες.

*Πάντως, απ' ό,τι ξέρω, αυτοί που επιμορφώθηκαν δεν ξανάκαναν τέτοιου είδους διδασκαλίες.*

*Η συντριπτική τους πλειοψηφία δεν συνεχίζει τίποτα απολύτως σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες στο σχολείο.*



Νομίζω πολύ λίγοι αξιοποιούν παιδαγωγικά τους υπολογιστές. Δηλαδή, μπορώ να σκεφτώ από τα ογδόντα, ογδόντα πέντε, ξέρω 'γω πόσα, άτομα, δύο ή τρεις πιστεύω ότι πραγματικά αξιοποιούν το μέσο. Υπάρχουν κάποιοι που θα ήθελαν, τουλάχιστον απ' όσο νομίζω, αλλά θεωρούν ότι δεν είναι ακόμα στο κατάλληλο επίπεδο βασικών γνώσεων και νομίζω ότι η μεγάλη, ο μεγάλος όγκος αν το χρησιμοποιεί για προσωπική χρήση, δεν το ξέρω.

Απλώς ακούω, ακούω χωρίς να μπορώ να το ελέγξω ότι κάποιοι συνάδελφοι αξιοποιούν τα εργαλεία για να κάνουν διδασκαλίες. Τι είδους διδασκαλία είναι αυτή, αν γίνεται στο εργαστήριο, αν γίνεται με τη χρήση ενός laptop μέσα στην τάξη, με έναν projector ίσως, αυτό δεν το ξέρω, απλώς υποψιάζομαι τι γίνεται.

Ένα μικρό ποσοστό, περάσαν δηλαδή από τα χεράκια μου να το πω έτσι γύρω στους 100 συναδέλφους τα τρία χρόνια, ε, θέλω να πιστεύω ότι γύρω στα 20 άτομα απ' αυτούς που κάναν και διδασκαλίες ανά πάσα στιγμή είναι πρόθυμοι να εμπλακούν. Φοβάμαι ότι μετά το πέρας του σεμιναρίου, δηλαδή μετά το πέρας της εκπαίδευσής τους, φοβάμαι ότι δεν ξαναμπήκαν στο εργαστήριο, για να κάνουν τέτοια πράγματα, αλλά είναι στο πίσω μέρος του μυαλό τους αυτό και το μεγαλύτερο ποσοστό είναι απλώς ήρθανε, είδαμε, το βρήκαμε ενδιαφέρον, αλλά ούτε τολμήσαμε να δοκιμάσουμε, να πειραματιστούμε εν θερμώ, δηλαδή την περίοδο του σεμιναρίου, όπως τουλάχιστον εμείς το προτείναμε και ίσως εμμέσως πιέζαμε να γίνει και ούτε εκ των υστέρων. Εκ των υστέρων πολύ δύσκολα να γίνει, μακριά από κάθε υποστήριξη.

Απ' όσους ξέρω, γιατί δεν διατηρώ επαφή με όλους αυτούς. Αλλά με 10-20 άτομα που βρίσκομαι, ας πούμε απ' αυτούς όλοι σχεδόν και τα θέματα τους τα φτιάχνουν πια σε word και πληροφορίες από το internet βρίσκουν, ξέρουν να παρουσιάσουν κάτι, ναι για το σπίτι τους το χρησιμοποιούν. Τα παιδιά δεν τα πάνε, γιατί τους είναι και κουραστικό. Και γιατί έχουν ν' αντιμετωπίσουν τον πληροφορικό και το διευθυντή.

Διότι τώρα φοβούνται να μπούνε μόνοι τους στα εργαστήρια, χωρίς τεχνική στήριξη, γιατί ξέρετε πόσο εύκολο είναι να χαλάσει, να

*καταρρεύσει με το παραμικρό κάτι, να συμβεί και επίσης και τα εργαστήρια δεν έχουν τεχνική κάλυψη, οι πληροφορικοί δεν μπορούν να γίνουν χίλια κομμάτια να εξυπηρετούν τους πάντες.*

*Φοβούνται πάρα πολύ τι θα συμβεί στο εργαστήριο. Οποσδήποτε θέλουν και εμάς, μας ήθελαν μέσα μαζί τους για να μπορούμε να παρεμβαίνουμε αν κάτι προκύψει και κάτι χρειαστεί. Υπάρχει δυσκαμψία στη διάθεση των εργαστηρίων. Όσο ήμασταν εμείς μαζί τους, αγωνιζόμασταν εμείς, μπαίναμε μπροστά και διεκδικούσαμε, τώρα που έμειναν μόνοι τους υπάρχει δυσκαμψία μεγάλη και από πλευράς τεχνικής και από πλευράς ωρών, και τέλος πάντων ένα αρνητικό κλίμα. Θέλουν να συνεχίσουν, θέλουν, όλοι όσοι συμμετείχαν θέλουν, αλλά υπάρχουν αυτές οι παράμετροι που σας ανέφερα που αρκετούς τους εμποδίζουν. Ευτυχώς, όμως υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι συνεχίζουν.*

*Δεν μπορούν να διδάξουν με τους υπολογιστές. Δηλαδή το βλέπουν κάτι ανεφάρμοστο να το υλοποιήσουν οι ίδιοι στην πράξη.*

*Ε, στις δυσκολίες που υπάρχουν σε σχέση με το πρόγραμμα σπουδών στο σχολείο που είναι ανελαστικό και αυστηρό, ότι υπάρχει η νοοτροπία από τη σελίδα 1 ως την 5, ως την 6, την 7, ενώ οι νέες τεχνολογίες δείχνουν μια άλλη οργάνωση του υλικού πολύ διαφορετική από αυτή που έχουμε συνηθίσει, και το, δεν είχαμε αυτό πιθανώς επιτύχει στην επιμόρφωση, να καταλάβουν ότι εδώ το βιβλίο δεν έχει λογική γραμμική, έχει μια άλλη λογική. Στο ότι υπάρχουν πολλές δυσκολίες στα εργαστήρια.*

Το ενδιαφέρον είναι πως και οι ίδιοι οι επιμορφωτές, όταν επέστρεψαν στα σχολεία τους, ελάχιστες διδασκαλίες ήταν σε θέση να πραγματοποιήσουν λόγω των πρακτικών δυσκολιών που αντιμετώπισαν.

*Ένα χρόνο που έμεινα στο σχολείο μετά την εμπειρία αυτή, γιατί τώρα είμαι με εκπαιδευτική άδεια, πραγματοποίησα δύο διδασκαλίες μόνο, συστηματικά όμως, δεν ξέρω, είναι πάρα πολύ δύσκολο. Όταν τυχαίνει π.χ. να έχω και εγώ νέα ελληνικά, έχει και ο πληροφορικός αρχές προγραμματισμού. Με τον πληροφορικό έχω τις καλύτερες*

των σχέσεων, δεν, και δεν θέλω να τις χαλάσω όμως, να σου πω την αλήθεια. Γιατί θα είμαι εκεί τώρα είκοσι χρόνια.

*Ναι, αυτό είναι που είπα, προσπαθώ, προβληματίζομαι και κάνω πολύ περισσότερο, απ' ό,τι πριν, αυτοκριτική. Είμαι πολύ πιο αυστηρή στην αυτοαξιολόγησή μου, και φυσικά, όποτε έχω την ευκαιρία, όποτε υπάρχει τρόπος προσπαθώ και εν... βάζω τα παιδιά στο εργαστήριο. Προσπαθούμε να κάνουμε κάποιες, έτσι, κάποιες απόπειρες διδασκαλιών.*

Σε δύο μόνο από τις συνεντεύξεις μας τα στοιχεία ήταν διαφορετικά. Σε μια τρίτη αναφέρεται ότι οι εκπαιδευτικοί κάνουν διδακτικές προτάσεις όχι όμως ως εφαρμογές στην τάξη, αλλά ως θέματα συζήτησης με τους επιμορφωτές.

*Ακόμη κάνουν μαθήματα και είναι πολύ συγκινητικό αυτό, ότι ακόμη συνεχίζουν αυτό που είχαμε περάσει εμείς.*

*Κάποιοι ναι. Αλλά πολύ άτονα, πιο άτονα.*

*Πάρα πολύ καλοί. Ναι, ειδικά στις..., που ήτανε πιο νέοι, κάποιοι απ' αυτούς ακόμα και τώρα μου στέλνουνε. Δηλαδή, έχει τόσα χρόνια. Έχει τώρα πέντε-έξι χρόνια. Έχω πέντε χρόνια να τους δω. Μου στέλνουν ακόμα σενάρια. Δηλαδή (ρωτάνε τι κάνω)...Στα περισσότερα όχι.*

*Κάποιοι εξακολουθούν να κάνουνε και μου στέλνουν και με ενημερώνουν. Αλλά σου ξαναλέω ότι χωρίς επιμορφωτή, πιστεύω ότι δεν μπορεί να γίνει αυτό. Θέλει έναν τύπο εμπύχωσης. Δεν είναι μόνο το τεχνικό μέρος. Είναι ένας τύπος εμπύχωσης και...*

## **V. Προτάσεις για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων**

Οι προτάσεις των επιμορφωτών-φιλολόγων προκειμένου για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών κατά τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν στους παρακάτω τομείς.

## 12.0. Διάρκεια, έκταση της επιμόρφωσης και συνέχεια

Η πρώτη πρόταση εισηγείται τη μεγαλύτερης διάρκειας επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που όμως θα πρέπει να επαναλαμβάνεται συχνά και να περιλαμβάνει το σύνολο των εκπαιδευτικών και όχι μόνο ένα μέρος τους, έτσι ώστε οι εκπαιδευτικοί αφενός να παραμένουν ενημερωμένοι για όσα συμβαίνουν στο χώρο της τεχνολογίας και αφετέρου να διατηρούν την επαφή τους με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και να μην διστάζουν να τις χρησιμοποιήσουν. Στην ίδια κατηγορία τοποθετούμε και απόψεις που επισημαίνουν την αναγκαιότητα για συνέχεια των προσπαθειών αυτών και τη σύνδεση μεταξύ τους, επισημαίνοντας ότι πολλά προγράμματα επιμόρφωσης δεν συνδυάζονται με άλλα ή δεν έχουν συνέχεια. Στο πλαίσιο της λογικής αυτής επισημαίνεται η αναγκαιότητα δημιουργίας νέων θεσμών, όπως αυτός της συνεχούς επιμορφωτικής υποστήριξης και η κατοχύρωση του ρόλου των επιμορφωτών.

*Θεωρώ εξαιρετικά σημαντικό να επαναληφθεί αλλά όχι ως ένα πρόγραμμα περιστασιακό, δηλαδή να επιμορφώσουμε 10.000 ή 15.000 που δουλεύουν αυτή τη στιγμή το πρόγραμμα Β' επιπέδου, πρόγραμμα επιμόρφωσης Β' επιπέδου, να επιμορφωθούν 15.000, όπως επιμορφώθηκαν και οι 75.000 και όπως επιμορφώθηκαν λίγοι χιλιάδες, δεν ξέρω πόσες χιλιάδες, στο πρόγραμμα της Οδύσσειας να υπάρχει όμως μια συνέπεια, μια συνέχεια. Εγώ τελικά διαπίστωσα, και όχι μόνο εγώ, νομίζω ότι όλοι οι συνάδελφοι διαπιστώσαμε ότι σε αυτά τα πράγματα δεν υπάρχει μια διαρκής υποστήριξη, μια διαρκής παρουσία στο χώρο του σχολείου αυτά γρήγορα εγκαταλείπονται.*

*...να υπάρχει όμως μια συνέπεια, να υπάρχει μια συνέχεια. Εγώ τελικά διαπίστωσα, και όχι μόνο εγώ νομίζω ότι όλοι οι συνάδερφοι, διαπιστώσαμε ότι σε αυτά τα πράγματα δεν υπάρχει μια διαρκής υποστήριξη, μια διαρκής παρουσία στο χώρο του σχολείου, αυτά γρήγορα εγκαταλείπονται.*

*Εγώ θα ήθελα οπωσδήποτε τεχνική κάλυψη στα σχολεία απαραίτητως και επίσης θα ήθελα για τους επιμορφωτές που θα συμμετέχουν συνεχή επιμόρφωση και των επιμορφωτών. Το θεωρώ και αυτό απαραίτητο κομμάτι. Δηλαδή και οι επιμορφωτές που θα συμμετέχουν να επιμορφώνονται και αυτοί συνέχεια και να έρχονται*

σε συνεχή επαφή με την πρόοδο της επιστήμης πάνω στα θέματα αυτά και από κει και πέρα επίσης θα ήθελα και θεσμοθέτηση του επιμορφωτή, δηλαδή ένα είδος συμβούλου, αφού ούτως ή άλλως αυτό το ρόλο παίζει. Μία θεσμοθέτηση του επιμορφωτή για να μπορέσει να παίζει και έναν ουσιαστικό ρόλο.

Το θέμα δεν είναι ο αριθμός, για μένα μπορούνε να επιμορφωθούνε όλοι οι φιλόλογοι της Ελλάδας και την επόμενη μέρα να μην κάνουνε τίποτα στα σχολεία τους. Το θέμα είναι να έχουμε μια, να έχουνε συνεχώς επαφή μεταξύ τους. Επαφή με, δεν ξέρω, εμπυχωτές, με κάποιους που θα τους στηρίζουνε, θα τους βοηθάνε, θα τους λίγο ενθαρρύνουν, γιατί κακά τα ψέματα μια... ο σχεδιασμός ενός μαθήματος απαιτεί χρόνο και κόπο, τότε θα μπορέσει να γίνει κάτι, να αλλάξει κάτι σιγά-σιγά.

και να γίνεται συνέχεια αυτό. Να υπάρχει δηλαδή ο υπεύθυνος, όπως υπάρχει για τις Φυσικές Επιστήμες ο ΕΚΦΕ ας πούμε, ο υπεύθυνος Φυσικών Επιστημών, όπως υπάρχει ο ΠΛΗΝΕΤ που στηρίζει τεχνικά τα σχολεία, να υπάρχει και υπεύθυνος νέων τεχνολογιών. Πρέπει να θεσμοθετηθεί αυτό.

Τους έβλεπα ότι όταν μπορούσαν να το κάνουν αυτό, και σε κάποια σχολεία το 'καναν, ευθύς λειτουργούσαν διαφορετικά. Ε, θέλει μια συνέχεια. Θέλει μια συνέχεια. Δηλαδή κι εγώ ακόμα τι ήμουν; Ήμουν ένας φαντομάς. Εμφανιζόμουνα μια χρονιά. Εξαφανιζόμουν την επόμενη. Τι έγιναν αυτοί οι άνθρωποι την επόμενη χρονιά; Δεν ξέρω. Κατάλαβες; Δηλαδή, αυτό το πράγμα αν δεν έχει μια συνέχεια, δημιουργεί κάποιες προσδοκίες.

Ναι, σταθερή. Δηλαδή, αλλιώς είναι λίγο σαν πυροτέχνημα. Το 'κανα. Ουαου. Γεια σας. Και εις άλλα με υγεία. Κάπως έτσι. Σου λέω. Κάποιοι συνέχισαν. Νιώθεις αλλιώς όμως, όταν είσαι πλαισιωμένος. Και νιώθεις ότι γι' αυτούς, ρε παιδί μου, είναι και μια δικαίωση.

### **12.1. Ρυθμίσεις σε θέματα διοικητικά και υποδομών**

Η δεύτερη πρόταση περιλαμβάνει τη δημιουργία δεύτερου εργαστηρίου στα σχολεία, ούτως ώστε οι εκπαιδευτικοί που επιθυμούν να διδάξουν με

νέες τεχνολογίες να μην παρεμποδίζονται από πρακτικά ζητήματα όπως εύρεση αίθουσας, συνεννόηση με τον εκπαιδευτικό υπεύθυνο της πληροφορικής κτλ.

*Είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί και δεύτερο εργαστήριο στα σχολεία, για να μπορέσει να γίνει αυτό, αλλιώς οι εκπαιδευτικοί δεν θα μπορούν να κάνουν διδασκαλίες αν πρέπει να πάρουν την άδεια από τους πληροφορικούς που έχουν χρεωθεί το εργαστήριο, να αλλάξουν τις ώρες για να βολέψει και τόσα άλλα που τους αποτρέπουν από το να το δοκιμάσουν. Είναι ανάγκη να γίνει και δεύτερο νομίζω εγώ.*

*Σε ποιες ώρες θα γίνεται η επιμόρφωση και κάποια θεωρητική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ευρύτερα, δηλαδή μήπως είναι καλά να γίνεται μέσα στο πρόγραμμα στο ωράριο διδασκαλίας τους; Θα είναι απαλλαγμένοι από το σχολείο τους και θα πάνε κάπου εκείνη την ώρα.*

## **12.2. Ξεκάθαροι κεντρικοί στόχοι και οργανωτικό σχήμα**

Επισημαίνεται η ανάγκη να υπάρχουν ξεκάθαροι στόχοι σε όλα τα επίπεδα από την επιμόρφωση μέχρι τη διοικητική υποστήριξη. Στο πλαίσιο αυτό τονίζεται η ανάγκη της ύπαρξης ενός οργανωτικού σχήματος που θα υποστηρίζει την επιμορφωτική διαδικασία και τους επιμορφωτές με συστηματικό τρόπο.

*Ως προς την οργάνωση των σπουδών νομίζω ότι πρέπει να υπάρχουν ξεκάθαροι και σαφείς στόχοι, τι θέλουμε να κάνουμε και πώς θέλουμε, πώς μπορούμε να το κάνουμε. Έχω την εντύπωση ότι αυτό και μόνο αρκεί για να χαραχτεί μία πορεία, η οποία να φέρει κάποιο αποτέλεσμα, γιατί νομίζω ότι αυτό που κάναμε δεν ήτανε, δηλαδή, ήτανε πολύ πρόχειρο.*

*Η παιδαγωγική στήριξη των επιμορφωτών και η ανατροφοδότησή τους. Απαραίτητο. Εγώ είχα ανάγκη να μάθω κάτι, να κάνω ορισμένα πράγματα, σε ποιον θα απευθυνθώ;*

*Κάποιες συγκεντρώσεις, συζητήσεις, μαθήματα από κάποιους καθηγητές επιπλέον, ερωτηματολόγια για το τι χρειαζόμαστε, τι θα*

*Ήρπεπε να μάθουμε παραπάνω. Κάποιος κεντρικός φορέας ο οποίος τουλάχιστον να, υποτίθεται, είναι κάτι που εξελίσσεται, να είναι κάποιος υπεύθυνος να μας εφοδιάζει με κάποια νέα, με κάποιο, με κάποιο υλικό.*

*Ναι. Θα μπορούσε να υπάρχει δηλαδή ένα σύστημα επικοινωνίας μεταξύ μας και με κάποιον επιστημονικό τομέα, ας πούμε, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, πανεπιστήμιο. Οι ίδιοι, όλοι μαζί, όλοι αυτοί να συζητάνε ας πούμε και να αξιολογούνε όλες τις προσπάθειες.*

*...και μετά αισθανθήκαμε, αυτής της χρονιάς οι επιμορφωτές δηλαδή της τελευταίας του 2001-2002, ότι σαν ν' αφεθήκαμε λίγο στην τύχη μας, δηλαδή μας ορίστηκε ένα μέρος επιμόρφωσης και δεν υπήρχε καμία οργανωτική προσπάθεια, κεντρική!*

### **12.3. Το λογισμικό**

Ένα ακόμη σημείο κριτικής είναι η έλλειψη λογισμικών και τα διάφορα υλικοτεχνικά προβλήματα όπως οι δυσκολίες που παρουσίαζε η διαθεσιμότητα του εργαστηρίου.

*Α, επίσης τροφοδότηση των σχολείων με επιμορφωτικό υλικό, συνεχής τροφοδότηση ασταμάτητη, να δουλεύουν δηλαδή οι φορείς, όπως το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και άλλοι διάφοροι φορείς και να τροφοδοτούν το, είτε με ιστοσελίδες είτε με λογισμικά είτε με οτιδήποτε μπορεί να βοηθήσει στη διδασκαλία με τις νέες τεχνολογίες*

*Και ως προς το θέμα το λογισμικό, λογισμικά δεν είδαμε τουλάχιστον στη διάρκεια που επιμορφωνόμασταν.*

*Θέλουν στήριξη, θέλουν τεχνικό. Τα εργαστήρια θέλουν εκπαιδευτικό που θα είναι ο βοηθός του τεχνικού. Ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να έχει το άγχος της διδασκαλίας και να έχει και το άγχος της προετοιμασίας του εργαστηρίου.*

*Σε κάποια συνάντηση εγώ ζήτησα τα λογισμικά και άρχισε να γελάει όλο το αμφιθέατρο. Λέω εμείς οι νέοι επιμορφωτές δεν έχουμε τα*

λογισμικά κι άρχισαν να γελάνε όλοι, γιατί κανείς δεν είχε τα λογισμικά. Δηλαδή εγώ έκανα επιμόρφωση με μαϊμού λογισμικά.

#### **12.4. Ευρύτερες αλλαγές στην εκπαίδευση**

Κάποιοι επιμορφωτές υπογραμμίζουν πως, προκειμένου να αξιοποιηθούν δημιουργικά αυτού του τύπου οι διδασκαλίες, δεν αρκεί μόνο να λύσουμε πρακτικά ζητήματα, αλλά και να προχωρήσουμε στην αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος και ιδιαίτερα του εξεταστικού που καταπιέζει τους εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα του Λυκείου, και δεν τους επιτρέπει να επιχειρήσουν καινοτόμες δράσεις και παρεμβάσεις. Στην ίδια κατηγορία τοποθετούμε και προτάσεις που επισημαίνουν την αναγκαιότητα αλλαγών μεγάλης έκτασης και το συστημικό τους χαρακτήρα.

*Ναι, ας πούμε, πιστεύω ότι μόνο αν άλλαξε η δομή του σχολείου με την έννοια να ξεφύγει από το εξετασιοκεντρικό σύστημα στο Λύκειο για παράδειγμα, να αλλάξουν τα προγράμματα σπουδών, να γίνουν διαθεματικά, απαιτούν τη διαθεματικότητα. Τώρα αυτό που θα πω ακούγεται..., για να παραγάγει ο εκπαιδευτικός υλικό πρέπει να του δώσεις τη δυνατότητα, να υπάρχουν εργαστήρια ανοιχτά στο σχολείο και διαθέσιμα για τους εκπαιδευτικούς και να υπάρξει και κάποιος χρόνος όπου πρέπει να μένουν στο σχολείο και να παραγάγουν υλικό για τη συγκεκριμένη τάξη είτε με έντυπα είτε με ψηφιακά υλικά. Όλα αυτά τώρα που λέω ακούγονται τόσο απαιτητικά και τόσο θεωρητικά, δεν ξέρω να σας πω ποιος πολιτικός θα το έκανε αυτό, αυτό, εκείνο δεν ξέρω. Εγώ ξέρω πως ένας εκπαιδευτικός θα έκανε τέτοιο μάθημα να είναι ένα σχολείο, να παραγάγει υλικό, να έχει στη διάθεσή του τα εργαλεία, να έχει και ένα πρόγραμμα σπουδών ανοιχτό και ευέλικτο, αυτό που κάνει να το μετράει κάποιος, το έκανες καλά, δεν το έκανες καλά, άλλαξέ το, έτσι. Αυτά γίνονται; Δεν γίνονται.*

*Και μία κατεύθυνση έτσι με άλλο πνεύμα να διδαχθούν τα μαθήματα αυτά στο σχολείο. Δεν ξέρω εγώ το πιστεύω ότι πρέπει να αλλάξει το αναλυτικό πρόγραμμα, αν θέλουμε να πάρουμε αυτού του είδους τα μαθήματα με υπολογιστές, γιατί είναι άλλη η λογική τους. Δεν μπορεί δηλαδή με το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα να πάμε να κάνουμε κάποια μαθήματα. Πρέπει να είναι άλλη η λογική του. Δηλαδή μπορεί να πούμε ότι ο καθηγητής θα έχει την αίθουσά του, θα έχει*



*ξέρω εγώ μια γωνιά με υπολογιστές, θα οργανώνει το μάθημά του, δηλαδή θα πρέπει να έχουμε άλλο σχολείο πια.*

*Εδώ χρειάζεται αλλαγή. Χρειάζεται να αλλάξουν τα αναλυτικά προγράμματα και γενικά η δομή του ελληνικού σχολείου για να χωρέσουν μέσα και οι τεχνολογίες.*

*Επίσης, επειδή σου είπα πιστεύω ότι είναι θέμα γενικότερα του εκπαιδευτικού συστήματος, μια αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος, ένας αναπροσδιορισμός ας πούμε και των στόχων του εκπαιδευτικού μας συστήματος και της διδακτικής πράξης συνολικά. Αν δε γίνει αυτό, δε θα περάσει καμιά τροπολογία. Δηλαδή όσο κι αν το σπρώξουμε ας πούμε το πράγμα, αν δεν αλλάξει κάτι κεντρικά σε σχέση με το εκπαιδευτικό μας σύστημα, αυτό θα είναι απ' έξω.*

### **12.5. Καλύτερη προετοιμασία των επιμορφωτών**

Συγκεκριμένες και ενδιαφέρουσες είναι οι προτάσεις σε σχέση με τις βελτιώσεις που είναι απαραίτητο να γίνουν στα πανεπιστημιακά προγράμματα επιμόρφωσης.

*...επίσης, από την άλλη μεριά είχε, θα είχε μια σημασία νομίζω, όπως κάναμε για τη γλώσσα συγκεκριμένα πράγματα, να κάνουμε και για τα άλλα αντικείμενα. Δηλαδή δεν κάναμε καθόλου Ιστορία, σου λέω, δεν κάναμε καθόλου. Έχω την εντύπωση ότι θα ήτανε χρήσιμο.*

*Θα ήθελα πρακτικά να υπάρχει, να υπήρχε περισσότερη ώρα και σαφέστερο έτσι πλαίσιο σχετικά με το τι σημαίνει εκπαιδευτικό σενάριο, ποια είναι τα στάδια κατασκευής ενός εκπαιδευτικού σεναρίου, πώς ορίζουμε τους στόχους και τι προσδοκούμε μέσα από μια τέτοια διαδικασία και ποια είναι αυτά τα πράγματα που αλλάζουν σ' αυτή τη διαδικασία. Θα ήθελα να υπάρχουν προσομοιώσεις, θα ήθελα να υπάρχει παρακολούθηση παλαιότερων επιμορφωτών, να ξέρουμε τη δουλειά τους, εμ, θα ήθελα γενικότερα να μας είχαν δώσει περισσότερα σενάρια επιμορφωτών, να είχαμε δει περισσότερα πράγματα, για να καταλάβουμε τι ακριβώς έπρεπε να κάνουμε. Αυτό νομίζω δεν έγινε.*

*Επίσης θεωρώ ότι δεν ήταν πολύ καλά οργανωμένη η σχέση των αντικειμένων αυτών μεταξύ τους. Δηλαδή, επιλεχτήκαν κάποιοι άνθρωποι των οποίων τα αντικείμενα δεν αλληλοσυμπλήρωναν το ένα το άλλο, ήτανε λίγο άσχετα το ένα από το άλλο. Δηλαδή δεν υπήρχε κάποιος στόχος και ο οποίος προσπάθησε να υπηρετηθεί σωστά, ήτανε δηλαδή, βρέθηκαν δηλαδή κάποιοι άνθρωποι οι οποίοι θεωρήθηκαν κάπως σχετικοί με το θέμα και προσπάθησαν να προσεγγίσουν το θέμα από διαφορετικές απόψεις αλλά χωρίς αυτό να μας βοηθήσει ιδιαίτερα. Κι επίσης σαφώς θα έπρεπε να είναι πολύ μεγαλύτερη η περίοδος της επονομαζόμενης μαθητείας σε προστατευόμενο περιβάλλον και σε ελεγχόμενο περιβάλλον. Δηλαδή να κάναμε κάποιες τέτοιες προσπάθειες, παρουσία κάποιων καθηγητών ή παρουσία όλων μας. Δηλαδή να δοκιμαστούμε λίγο σ' αυτό. Και σε ένα μάθημα στην τάξη με μαθητές αλλά και σ' ένα μάθημα με επιμορφούμενους, ενός άλλου επιμορφωτή. Δηλαδή, να δούμε εκεί λίγο τα πράγματα. Αυτό δεν υπήρχε.*

*Ας πούμε θεωρώ ότι το μέρος της Πληροφορικής έπρεπε να γίνει πιο συστηματικό, πιο συγκεκριμένο και όχι τόσο μεγαλεπήβολο. Εννοώ ότι φάγαμε πολύ χρόνο ή μας δημιουργήθηκε πανικός για να μάθουμε κάποια εργαλεία, τα οποία δε μας χρησίμευσαν ποτέ. Αυτά τα εργαλεία τα μαθαίνεις, όταν σου χρησιμεύουνε, και τελοσπάντων δεν είχε κατανεμηθεί καθόλου ορθολογικά. Προφανώς επειδή έγινε επιλογή το ότι ξέρουμε εμείς και με βάση αυτό που ξέρουμε εμείς. Ναι, αλλά δεν τα φοράς καπέλο στον άλλο. Η λογική είναι πιο πολύ εκεί που του χρειάζεται του άλλου, όχι εκεί που ξέρεις εσύ.*

## **VI. Κέρδη και απώλειες για τους επιμορφωτές**

Η τελευταία ερώτηση που τέθηκε στους επιμορφωτές ήταν να μας πουν τι νιώθουν ότι έχασαν ή κέρδισαν από τις επιμορφώσεις. Παρά τις δυσκολίες του προγράμματος, τις ενστάσεις, τη συστημική δυσλειτουργία κλπ., όλοι οι επιμορφωτές αναφέρουν ότι είχαν προσωπικό όφελος από την εμπλοκή τους, κυρίως σε ό,τι αφορά τις προσωπικές τους επιστημονικές και διδακτικές αναζητήσεις.

*Προσωπικά βρισκόμουνα κι εγώ σε ένα αδιέξοδο παιδαγωγικό, και αν και δεν μπόρεσα να κάνω κάτι, όταν πήγα μετά στο σχολείο μου, γύρισα κι εγώ στη διάλεξη, έκανα μία ή δύο μαθήματα με νέες*

τεχνολογίες, αλλά εγώ τουλάχιστον είδα ποιο είναι το άλλο σχολείο και μπορώ όπου βλέπω ανθρώπους, όπου βλέπω διαδικασίες που οδηγούν προς αυτό να στρατεύομαι αμέσως μαζί με αυτές τις προσπάθειες, ενώ παλιότερα θα παράπαια, χωρίς να ξέρω τι.

Η ετήσια επιμόρφωση είναι ένα κέρδος για μένα και ως προς το χώρο των τεχνολογιών που ήτανε σε μια σειρά και ως προς το θέμα των μαθημάτων που παρακολούθησα των παιδαγωγικών. Ήταν ένας προβληματισμός που άξιζε τον κόπο που μου έδωσε και μένα κάποια στοιχεία για να βάλω σε μια σειρά τους προβληματισμούς μου σε μια κατεύθυνση. Μετά η επαφή μου με τους συναδέλφους ήτανε διαφορετική, γιατί κι εγώ έπαιρνα..., είναι ένα πάρε-δώσε... Έχεις ανθρώπους που έχουν ασχοληθεί με πράγματα που δεν έχεις ασχοληθεί και παίρνεις, μαθαίνεις, ανατροφοδοτείσαι.

Περισσότερο άρχισα να προβληματίζομαι πάνω στο θέμα [της] διδασκαλίας, τρόπος διδασκαλίας, εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας και πέρα ακόμη από τις νέες τεχνολογίες, αυτό νομίζω είναι το μεγαλύτερο κέρδος.

Και με έχει προσανατολίσει, σου είπα, και επιστημονικά. Για μένα η ουσία είναι αυτή. Δηλαδή πέρα από τα επιμέρους. Είναι ότι αυτό εκβάλλει κάπου. Δηλαδή έχει..., μου δημιούργησε ένα ενδιαφέρον...Βγήκαν αρκετές δημοσιεύσεις. Ήτανε κάτι που με ενδιέφερε.

Κάποιοι αναφέρουν ότι, μαζί με την πρόταση ένταξης των νέων τεχνολογιών στην τάξη, αναγνώρισαν και μια νέα μέθοδο, αλλά και μια πρόταση αλλαγής του εκπαιδευτικού συστήματος, που θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν.

Γιατί βίωσα πράγματα που είναι το όνειρο του κάθε εκπαιδευτικού, δηλαδή μια διδασκαλία η οποία έχει τον δάσκαλο αρωγό, έχει τον δάσκαλο να βάζει το μαθητή να εμπλέκεται στη διαδικασία, να καλλιεργεί τη συνεργασία, να καλλιεργεί την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, να καλλιεργεί τα ανθρωπιστικά ιδεώδη. Γιατί δυστυχώς τα παιδιά γνωρίζουν μόνο το τεχνικό κομμάτι του υπολογιστή το ότι ο υπολογιστής μπορεί να συνδεθεί με πολιτισμό, μπορεί να συνδεθεί με

*θέατρο, με τέχνη, με γλώσσα αυτά δεν τα καταλαβαίνει ο μαθητής, ούτε τα ξέρει, κάποιος πρέπει να του τα δείξει και κάποιος πρέπει να τον εμπλέξει ενεργά.*

*Καταρχήν κέρδισα όλο αυτό, το ότι κατάλαβα, μέχρι ένα σημείο τι σημαίνει διδασκαλία με τη χρήση των υπολογιστών και ακόμα περισσότερο κατάλαβα ότι υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος να διδάσκουμε πέρα από αυτόν τον οποίο ήξερα επί πάρα πολλά χρόνια και τον οποίο είχα μάθει να διδάσκομαι και τα λοιπά.*

*Κατ' αρχήν κέρδισα πολλά, έμαθα πάρα πολλά πράγματα. Πέρα, πέρα από την εξοικείωση έμαθα και πώς μπορείς να κάνεις ένα μάθημα διαφορετικό. Μ' ανοίχτηκε μια τελείως διαφορετική διάσταση στο χώρο της εκπαίδευσης την οποία δεν θα την είχα σε καμία περίπτωση.*

### **Συμπεράσματα**

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί που ήρθαν να παρακολουθήσουν την επιμόρφωση στα πανεπιστήμια είχαν μεγάλη διάθεση να ξεφύγουν από τα σχολικά αδιέξοδα, αλλά και να συνεισφέρουν προς τη δημιουργία ενός καλύτερου σχολείου. Πολλοί από αυτούς ήταν προσοντούχοι εκπαιδευτικοί, γι' αυτό άλλωστε και επιλέχτηκαν. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η επιμόρφωσή τους αυτή δεν ήταν και το τέρμα των αναζητήσεών τους στο συγκεκριμένο πεδίο, αλλά πολλοί συνέχισαν με περαιτέρω σπουδές. Θα μπορούσαμε να πούμε, κρίνοντας και από την εν γένει παρουσία των επιμορφωτών αυτών στο επιστημονικό γίγνεσθαι, πως το πρώτο σημαντικό κέρδος είναι το ότι δημιουργήθηκε μια πρώτη κρίσιμη ομάδα εκπαιδευτικών-επιμορφωτών φιλολογικών μαθημάτων με την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Ελλάδα.

Οι εκπαιδευτικοί προσεγγίζουν θετικά, με κάποιες επιμέρους –σε κάποιες περιπτώσεις έντονες– επιφυλάξεις, την επιμορφωτική διαδικασία που ακολούθησαν. Θεωρούν ότι οι όποιες ατέλειες είναι φυσιολογικές, με δεδομένο το γεγονός ότι αυτή ήταν η πρώτη σοβαρή προσπάθεια. Η κυριότερη κριτική τους εστιάζει στο γεγονός ότι η επιμόρφωση δεν κάλυπτε όλα τα φιλολογικά μαθήματα που διδάσκονται στο σχολείο, αλλά κυρίως τα μαθήματα της γλώσσας και της ιστορίας. Προς την ίδια κατεύθυνση είναι και οι επισημάνσεις που τονίζουν ότι σε κάποιες περιπτώσεις το πρόγραμμα κάλυπτε περισσότερο ανάγκες διδασκόντων

και λιγότερο στόχων της ίδιας της επιμόρφωσης. Κριτικοί είναι επίσης προς το γεγονός ότι δεν είχαν όλοι οι διδάσκοντες στενή σχέση με τη σχολική πραγματικότητα και ότι οι επιμορφώσεις δεν τους προετοίμαζαν να διδάξουν σε ενήλικες. Προς αυτές τις κατευθύνσεις κινούνται και οι προτάσεις τους για μελλοντική βελτίωση των προγραμμάτων επιμόρφωσης.

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματός μας ανέλαβαν σχολεία από μεγάλο γεωγραφικό εύρος, και κυρίως από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και η επιμορφωτική τους εμπειρία ήταν τα τρία χρόνια. Αρκετές αρνητικές κρίσεις εκφράζονται για τη έλλειψη σαφούς οργανωτικού σχήματος ως προς τη διαδικασία ανάθεσης των σχολείων, τους εκπαιδευτικούς των οποίων θα επιμόρφωναν. Επισημαίνεται ότι δεν υπήρχε σαφές και καλά επεξεργασμένο οργανωτικό σχήμα, με αποτέλεσμα η επιτυχία ή αποτυχία της όλης προσπάθειας να εξαρτάται από το βαθμό και την έκταση των πρωτοβουλιών που θα επιδείκνυαν οι επιμορφωτές. Δεν είχε προηγηθεί, για παράδειγμα, ενημέρωση των σχολείων, με αποτέλεσμα η όλη διαδικασία να αποβαίνει εξαιρετικά πιο χρονοβόρα, εις βάρος της ουσίας.

Πολλά είναι τα προβλήματα που αναδεικνύονται από την διαδικασία της επιμόρφωσης που ανέλαβαν να υλοποιήσουν. Ένα σημαντικό ζήτημα που αναδεικνύεται είναι αυτό των προαπαιτούμενων στοιχειωδών τεχνολογικών γνώσεων από τους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς. Αυτό, επισημαίνεται από τους επιμορφωτές δεν συνέβαινε, κάτι που είχε σημαντικές επιπτώσεις στο ίδιο το περιεχόμενο της επιμόρφωσης: εκεί που ο στόχος της επιμόρφωσης ήταν η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ, πολύ συχνά μετατράπηκε σε επιμόρφωση εξοικείωσης με τα βασικά του υπολογιστή. Έτσι, μία από τις βασικές κατευθύνσεις της επιμόρφωσης δεν μπορούσε να υλοποιηθεί ή υλοποιήθηκε με μεγάλη χρονική καθυστέρηση.

Ένα δεύτερο θέμα που αναδεικνύεται είναι αυτό της ύπαρξης ενός σαφούς επιμορφωτικού curriculum, βάσει του οποίου θα πορευόταν ο κάθε επιμορφωτής. Κάτι τέτοιο δεν υπήρχε, με αποτέλεσμα ο καθένας να λειτουργεί κατά βούληση και ανάλογα με τα δεδομένα που συναντούσε. Σε κάθε περίπτωση αυτό που συνέβη τελικά απείχε από τον αρχικό σχεδιασμό, αφού η βαρύτητα στον πρώτο χρόνο δινόταν στην εξοικείωση με τα βασικά και από το δεύτερο χρόνο και ύστερα δόθηκε έμφαση στην αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική των μαθημάτων. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι οι επιμορφωτές βρήκαν, τελικά, έναν αποτελεσματικό τρόπο διδασκαλίας που σε γενικές γραμμές είναι κοινός.

Ως προς τους στόχους των επιμορφωτών και την ανταπόκριση που συνάντησαν αξίζει να προσέξουμε τα εξής σημεία. Το ένα αφορά την έμφαση στη διδασκαλία/διδακτική των αντικειμένων και τη χρήση του υπολογιστή ως μέσου για την καλύτερη επίτευξη του στόχου αυτού. Και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί φαίνεται ότι οι επιμορφωτές κατανόησαν αρκετά καλά το ρόλο τους. Το δεύτερο έχει σχέση με τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών που έρχονταν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα και εδώ οι διαπιστώσεις έχουν, επίσης, ενδιαφέρον. Οι επιμορφούμενοι φιλόλογοι έρχονταν συνήθως να βελτιώσουν την τεχνολογική τους κατάρτιση, γιατί δεν φαντάζονταν κάτι περισσότερο για τη διδασκαλία της γλώσσας και των φιλολογικών μαθημάτων, εν γένει. Το γεγονός αυτό αποτελούσε ένα δεδομένο που έπρεπε να ξεπεραστεί. Αλλά και όσοι θα ήθελαν να δουν εφαρμογές των ΤΠΕ στα μαθήματά τους, αυτές τις φαντάζονταν κατά τον πιο παραδοσικό τρόπο, με την αξιοποίηση δηλαδή προγραμμάτων εξάσκησης για τη διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού. Πολύ σημαντικό ρόλο έπαιζε και η προηγούμενη επιμορφωτική εμπειρία όσων παρακολούθησαν τα μαθήματα. Έχοντας εξοικειωθεί με επιμορφώσεις τύπου ΠΕΚ, όπου έχουμε διαλέξεις χωρίς σύνδεση με την πράξη, οι εκπαιδευτικοί ήρθαν προετοιμασμένοι για κάτι τέτοιο και στην προκειμένη περίπτωση, κάτι που δυσκόλευε την επέκταση της επιμόρφωσης και στη διδακτική πράξη.

Ως προς την αποτελεσματικότητα της όλης επιμορφωτικής παρέμβασης οι απόψεις δίστανται. Οι μισοί περίπου από τους επιμορφωτές είδαν πολύ λίγα θετικά αποτελέσματα και αυτό το αποδίδουν στη συνθετότητα του ζητήματος. Αναφέρουν κυρίως τις εμπεδωμένες απόψεις και στάσεις των φιλολόγων σε θέματα διδασκαλίας, που λειτούργησαν αποτρεπτικά, την ισχυρή τάση να ενδιαφέρονται κυρίως για τεχνολογική και όχι ουσιαστική επιμόρφωση. Ευοίωνη είναι η διαπίστωση από τους υπόλοιπους επιμορφωτές του δείγματος που επισημαίνουν ότι παρά τις δυσκολίες αυτές η επιμονή σε συγκεκριμένους στόχους και η διάρκεια μπορούν να φέρουν θετικά αποτελέσματα. Και σε αρκετές περιπτώσεις –κάποιων κυρίως εκπαιδευτικών με ιδιαίτερη διάθεση –επισημαίνουν ότι είδαν τη στάση των εκπαιδευτικών να μεταβάλλεται, όχι τόσο ως προς το πώς προσεγγίζαν πια τις ΤΠΕ σε σχέση με τη διδασκαλία –και αυτό βέβαια μεταβλήθηκε– αλλά κυρίως στο πώς αντιμετώπιζαν την ίδια τη διδασκαλία, κάτι που έχει μεγαλύτερη σημασία. Όπως όμως εύστοχα σημειώνεται από κάποιους επιμορφωτές και όπως προκύπτει και από την

αντίστοιχη έρευνα με τους διδάσκοντες, η όποια αλλαγή προς την κατεύθυνση αυτή δύσκολα μετατρέπεται σε πράξη, αφού πολλά στοιχεία του σχολικού συστήματος αποτρέπουν μια τέτοια προοπτική.

Αυτή η τελευταία διαπίστωση αξίζει να σχολιαστεί περισσότερο. Από την ανάλυση προκύπτει ότι αυτό άρχισε να μεταβάλλεται μετά από ένα μεταβατικό πρώτο στάδιο και μετά από τη γνωριμία με την ουσία της διδασκαλίας με τα νέα μέσα. Έτσι, η αρχική επιφύλαξη μετατράπηκε σε ενδιαφέρον αλλά και σε ευχάριστη έκπληξη, όπως προκύπτει και από την άλλη έρευνα, που διερευνά την οπτική των εκπαιδευτικών. Αυτό δείχνει ότι ναι μεν οι φιλόλογοι έχουν μια επιφανειακή ενημέρωση για τις δυνατότητες που προσφέρουν τα νέα μέσα στη διδασκαλία, από την άλλη πλευρά, όταν το γνωρίσουν αυτό, μπορεί να είναι ιδιαίτερα θετικοί. Χρειάζεται εδώ να επισημανθεί ότι στις συνεντεύξεις γίνεται συχνά διάκριση ανάμεσα σε φιλόλογους με μεγαλύτερο ενδιαφέρον και περισσότερο ανοιχτούς “σε νέα πράγματα” και σε αυτούς που δείχνουν μια πιο ουδέτερη στάση.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι προτάσεις που καταθέτουν οι επιμορφωτές ως προς το πώς μπορούν να βελτιωθούν τα πράγματα στην επιμόρφωση των φιλόλογων. Οι προτάσεις ποικίλλουν. Πολλή ενδιαφέρουσα είναι η επισήμανση ότι αυτό που λείπει από τους διδάσκοντες δεν είναι μόνο η τεχνολογική κατάρτιση, αλλά η παιδαγωγική που θα τους καταστήσει ικανούς να αναπροσαρμόσουν τη διδασκαλία τους και να ενσωματώσουν σ’ αυτήν νέες μεθόδους και μέσα διδασκαλίας. Ακόμη, επισημαίνουν ότι απαιτούνται μεγαλύτερης διάρκειας επιμορφωτικά προγράμματα, προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να μάθουν να ανταποκρίνονται στα νέα τους καθήκοντα και στο νέο τους ρόλο μέσα στην τάξη, απαιτείται συνεχής θεσμοθετημένη επιμόρφωση, σταθερή παρουσία επιμορφωτών που θα υποστηρίζουν τη διδακτική διαδικασία, ευέλικτο πρόγραμμα, διαθέσιμα εργαστήρια πληροφορικής και ευέλικτος διοικητικός μηχανισμός. Οι προτάσεις τους, δηλαδή, αναδεικνύουν πλήθος παραμέτρων που πρέπει να συλλειτουργούν, προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικά στο μέλλον η όλη διαδικασία.

Μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών που παρακολούθησαν τις επιμορφώσεις επιχείρησε μία ή δύο διδασκαλίες, χωρίς να λείπουν και οι εξαιρέσεις που δεν δίδαξαν. Αξίζει να επισημανθεί ότι ακόμη και μετά από την εξοικείωση με τα βασικά ένα μέρος των εκπαιδευτικών –που προσήλθαν εθελοντικά στις επιμορφώσεις– κράτησε επιφυλακτική στάση

και ήθελε περισσότερο να ακούσει και λιγότερο να δοκιμάσει νέα πράγματα. Οι διδασκαλίες πραγματοποιούνταν προς το τέλος του σχολικού έτους και μόνο από όσους αισθάνονταν τεχνολογική επάρκεια. Υπήρχε απόλυτη ελευθερία ως προς το μάθημα και την ενότητα που θα μπορούσαν να διδάξουν. Η προετοιμασία γινόταν με τη στενή συνεργασία εκπαιδευτικών-επιμορφωτών. Οι επιμορφωτές επισημαίνουν τη μεγάλη προσκόλληση στη σχολική ύλη και σε κάποιες περιπτώσεις επισημαίνεται μια εμμονή σε παραδοσιακού-συμπεριφοριστικού τύπου πρακτικές. Η εργασία γινόταν με άξονα ένα φύλλο εργασίας που δινόταν στα παιδιά και ήταν ο οδηγός τους.

Οι δυσκολίες που επισημαίνονται κατά τη διαδικασία προετοιμασίας των διδασκαλιών αυτών είναι πολλές. Καταρχήν τεχνικού/διοικητικού χαρακτήρα, αφού η εξασφάλιση του εργαστηρίου και η εξοικείωση των επιμορφούμενων με τα βασικά των υπολογιστών δεν ήταν αυτονόητα. Επισημαίνονται επίσης δυσκολίες που είχαν σχέση με την εμπεδωμένη παιδαγωγική πρακτική την οποία καλούνταν οι διδάσκοντες να ανατρέψουν, όπως η χρήση φύλλων εργασίας, η εγκατάλειψη του σχολικού εγχειριδίου και η απομάκρυνση από τον παραδοσιακό τρόπο αξιολόγησης. Τα δεδομένα αυτά περιόριζαν εξαιρετικά την ευχέρεια κινήσεων των επιμορφωτών και, κατά προέκταση, τον αριθμό των επιχειρούμενων διδασκαλιών.

Η στάση των μαθητών παρουσιάζεται και εδώ με τα πιο θετικά σχόλια: επισημαίνεται ο ενθουσιασμός τους, ότι ακόμη και παιδιά που σπάνια ενεργοποιούνται, έδειξαν μεγάλη προθυμία και διάθεση για δουλειά.

Το ζήτημα της συνεργασίας μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας αναδεικνύεται και σε αυτή την έρευνα. Οι διευθύνσεις των σχολείων δεν εμπόδισαν τις διδασκαλίες, αλλά δεν έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το περιεχόμενο της διδασκαλίας. Το ίδιο και το προσωπικό των σχολικών μονάδων. Δεν αναφέρεται ούτε μία περίπτωση στις τόσες διδασκαλίες που να εκφράστηκε επιθυμία από άλλους διδάσκοντες να παρακολουθήσουν. Η στάση δεν ήταν βέβαια εχθρική, αλλά ουδέτερη. Η στάση των καθηγητών πληροφορικής επίκοιλλε και κυμαινόταν από απόλυτα αρνητική έως άκρως υποστηρικτική. Είναι προφανές ότι και στην περίπτωση αυτή αναδεικνύεται μια σημαντική παράμετρος του συστήματος που δεν είχε προετοιμαστεί ή, εν πάση περιπτώσει, δεν λειτούργησε, όπως θα έπρεπε.



Τεχνικές δυσκολίες ιδιαίτερες δεν αναφέρονται, αφού τα εργαστήρια ήταν καινούρια και τα όποια προβλήματα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν από τους ίδιους τους επιμορφωτές ή στη χειρότερη περίπτωση από τους καθηγητές της πληροφορικής. Ουσιαστική συνεργασία φαίνεται να αναπτύχθηκε μεταξύ των ίδιων των επιμορφωτών: αντάλλασσαν σκέψεις, ζητούσαν και έσπευδαν εύκολα σε βοήθεια.

Από τις απόψεις των επιμορφωτών προκύπτει ότι η απότομη διακοπή της επιμόρφωσης επέφερε και το τέλος των προσπαθειών για παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ στο συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών που παρακολούθησαν τα μαθήματα αυτά. Όλοι οι επιμορφωτές επιβεβαιώνουν, από όσα γνωρίζουν, ότι οι καθηγητές που παρακολούθησαν τις επιμορφώσεις τους χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για προετοιμασία των μαθημάτων τους, όχι όμως και για διδακτικούς σκοπούς.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία της εμπειρίας αυτής είναι ο τρόπος με τον οποίο σταμάτησε η όλη επιμορφωτική δραστηριότητα των εκπαιδευτικών αυτών. Χωρίς κάποιο προγραμματισμό και χωρίς εξήγηση κάποια στιγμή, προς τα τέλη του Σεπτεμβρίου του 2003, ενημερώνονται οι επιμορφωτές ότι η επιμορφωτική διαδικασία θα σταματήσει. Έτσι, όσοι και όσες εκπαιδευτήκαν επέστρεψαν και πάλι στα σχολεία τους. Το ενδιαφέρον είναι ότι η ίδια διαδικασία της προετοιμασίας νέων επιμορφωτών ξεκινάει αρκετά καθυστερημένα, το Νοέμβριο του 2007.

Φαίνεται και στην προκειμένη περίπτωση να επαναλαμβάνεται ό,τι γενικότερα έχουμε επισημάνει για την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση (Κουτσογιάννης 1998, Koutsogiannis 2001): σε περιόδους που πρέπει να απορροφηθούν χρήματα από τα Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης τα πράγματα δείχνουν να κινούνται, κάπως. Με τη λήξη των προγραμμάτων αυτών και με δεδομένη τη δυσκολία μακροχρόνιου προγραμματισμού (ΚΕΕ 2005), τα πράγματα περιπίπτουν σε απόλυτη σχεδόν ακινησία, αφήνοντας ως αναμνήσεις τον έντονο θόρυβο που κατά τις περιόδους της απορροφητικότητας δημιουργούν οι δράσεις διάδοσης και προβολής των έργων αυτών.

Ιδιαίτερα θετικό μπορεί να χαρακτηριστεί το γεγονός ότι όλοι όσοι ρωτήθηκαν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας εκφράζουν την ικανοποίησή τους για τη συμμετοχή στην εμπειρία αυτή, παρά τις δυσκολίες που περιγράφουν.

## Βιβλιογραφία

- Breakwell, G. (1995). *Η συνέντευξη*, μτφρ.-επιμ. Α. Κάντας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Denzin, N. & Lincoln, Y. (επιμ.) (2000). *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Koutsogiannis, D. (2001). Computers and Literacy Teaching in its Cultural Context. Στο *Learning for the future. Proceedings of the Learning Conference*, in Cope, B. & M. Kalantzis (eds), 3-19. Common Ground.
- Lamnek, S. (1995). *Qualitative Sozialforschung*, τ. 1+2, Weinheim: Beltz.
- Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (2005α). *Βιωσιμότητα προγραμμάτων εισαγωγής και αξιοποίησης των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαίδευση. Η περίπτωση της Οδύσσειας*. Επιμέλεια και συγγραφή της τελικής έκθεσης Β. Σβολόπουλος. Αθήνα: ΚΕΕ.
- Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (2005β). *Αξιοποίηση των επιπτώσεων της χρήσης των Νέων Τεχνολογιών στα σχολεία της Οδύσσειας*. Επιμέλεια και συγγραφή της τελικής έκθεσης Β. Σβολόπουλος. Αθήνα: ΚΕΕ.
- Κουτσογιάννης, Δ. (1998). *Περιθώρια δημιουργικής αξιοποίησης των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη διδασκαλία του γραπτού λόγου: έρευνα σε μαθητές Α΄ Γυμνασίου*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τομέας Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ.
- Μπονίδης, Κ. (2004), *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

## **Παράρτημα**

Άξονες βάσει των οποίων διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις

### **I. Η ταυτότητα των επιμορφωτών φιλολόγων**

1.0. Σπουδές

1.1. Πριν από την επιμόρφωση

1.2. Μετά την επιμόρφωση

2.0. Αξιοποίηση

2.1. Σε άλλου είδους επιμορφωτικά προγράμματα

2.2. Πλάνο ενεργοποίησής τους στο μέλλον

### **II. Επιμόρφωση στις ΤΠΕ**

3.0. Επιμόρφωση που έλαβαν

3.1. Λόγοι που οδήγησαν στη συμμετοχή

3.2. Εκπαιδευτικό ίδρυμα

3.3. Ομοιογένεια / ανομοιογένεια συμμετεχόντων

3.4. Αποτίμηση επιπέδου σπουδών (οργανωτικό - θεωρητικό - πρακτικό)

3.5. Προτάσεις βελτίωσης

### **III. Οι εκπαιδευτικοί ως επιμορφωτές**

4.0. Διαδικαστικά

4.1. Περιοχές - σχολεία ευθύνης

4.2. Τρόπος ανάθεσης

4.3. Χρόνια εργασίας στην επιμόρφωση

5.0. Επιμορφωτική διαδικασία

5.1. Φάσεις της επιμόρφωσης

5.2. Κεντρικά καθορισμένοι στόχοι

5.3. Περιγραφή επιμορφωτικών συναντήσεων

5.4. Στόχοι που έθεσε η ίδια / ο ίδιος

6.0. Οι απόψεις τους για τους επιμορφούμενες εκπαιδευτικούς

6.1. Ποσοτικά στοιχεία παρακολούθησης των επιμορφούμενων εκπαιδευτικών

6.2. Απόψεις των εκπαιδευτικών για τις Τ.Π.Ε. και τα φιλολογικά μαθήματα πριν και μετά την επιμόρφωση

6.3. Τι προτιμούν / τι δεν προτιμούν να παρακολουθήσουν στα μαθήματα

6.4. Προθυμία χρήσης των νέων τεχνολογιών

6.5. Προτάσεις βελτίωσης των απόψεων των εκπαιδευτικών

7.0. Πρακτικό κομμάτι επιμόρφωσης - Διδασκαλίες

7.1. Προετοιμασία διδασκαλιών

7.2. Δυσκολίες κατά την προετοιμασία

7.3. Περιγραφή διδασκαλιών

7.4. Συμπεριφορά μαθητών κατά τις διδασκαλίες

7.5. Λόγοι για τους οποίους αποφάσισαν να συμμετάσχουν

8.0. Υποστήριξη διδασκαλιών

8.1. Σύστημα ανατροφοδότησης εκπαιδευτικών

8.2. Από διεύθυνση και προσωπικό σχολείου

8.3. Από καθηγητές πληροφορικής σχολείου

8.4. Τεχνολογική υποστήριξη

9.0. Υποστήριξη επιμορφωτών

9.1. Αλληλοϋποστήριξη μεταξύ επιμορφωτών

#### **IV. Χρήση των ΤΠΕ μετά την επιμόρφωση**

10.0. Η εκτός σχολικού περιβάλλοντος

10.1. Για εκπαιδευτικούς σκοπούς

10.2. Για μη εκπαιδευτικούς σκοπούς

11.0. Η εντός σχολικού περιβάλλοντος χρήση

#### **V. Προτάσεις για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων**

#### **VI. Κέρδη και απώλειες για τους επιμορφωτές**

**Σε περίπτωση βιβλιογραφικής παραπομπής παραπέμψτε ως εξής:**

Κουτσογιάννης, Δ. (2007). *Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων και κυρίως στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Έρευνα στους φιλόλογους-επιμορφωτές στο πλαίσιο του έργου Οδύσσεια*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

[[http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/education/cbt/index.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/cbt/index.html)]

